

T. C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ENDERUNLU VÂSİF DİVANİ'NDA İSTANBUL VE İSTANBUL YAŞANTISI

TEZİ YAZAN
Tahir ÖZTÜRK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hanife Dilek BATİSLAM (Çukurova Üniversitesi)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / OCAK 2019

ONAY

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

201611033 numaralı öğrencimiz olan Tahir ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “Enderunlu Vâsıf Divanı’nda İstanbul ve İstanbul Yaşantısı” başlıklı bu tez çalışması jürilerimiz tarafından oy birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Üniv. İçi asıl üye - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA

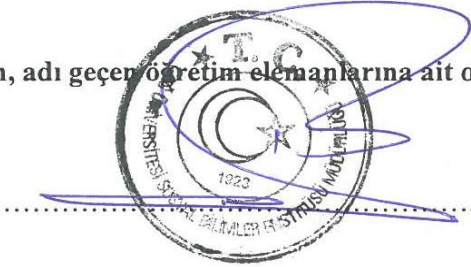

Üniv. Dışı – Jüri asıl Üyesi: Prof. Dr. Hanife Dilek BATISLAM
(Çukurova Üniversitesi)

Üniv. İçi - Jüri asıl Üyesi: Dr Öğr. Üyesi Begüm KURT

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

17 /01 / 2019

Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

ÍTHAF

Sevgili Aileme

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
  - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
  - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
  - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
  - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.
- 14/02/2019

17/01/2019

Tahir ÖZTÜRK

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında danışmanlığımı kabul edip tezin her aşamasında ufuk açıcı görüşleriyle bana rehberlik eden, yardım ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bu çalışmayı büyük bir özveri ve ciddiyetle yürüten çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Sayın Belde AKA'ya, tezin şekillenmesinde görüş ve önerileriyle katkı sunan Prof. Dr. Hanife Dilek BATİSLAM'a ve Dr. Öğr. Üyesi Begüm KURT'a içtenlikle teşekkür ederim.

ÖZET

ENDERUNLU VÂSIF DİVANI'NDA İSTANBUL VE İSTANBUL YAŞANTISI

Tahir ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA

Ocak 2019, 121 sayfa

Mahallileşme ve sosyal hayat, Enderunlu Vâsıf'ın sanatkârlığına ilham kaynağı olan bir konudur. Vâsıf, mahallileşme üslubunun tesirinde kalıp bu minvalde hacimli bir divan vücuda getirmiştir.

Bu tez çalışmasında İstanbul'un Vâsıf'ın şiirindeki yeri ve işlevi, hangi açılardan şiire konu edildiği ve nasıl yansıdığı araştırılmıştır. İstanbul yaşantısının Vâsıf'ın şiirinde hangi özellikleriyle yer aldığı, İstanbul yaşantısına dair unsurlar, ilişkilendirilen unsurlar örnek şiir ve beyitler yoluyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Şairin şiirinde yerli unsurlara sıklıkla yer vererek divan şiirinin klasik çizginin dışına çıkıp değişime dair ipuçları sunduğu ayrıca dikkate alınmıştır.

Osmanlıya beş yüz yıl kadar payitahtlık yapan İstanbul'un gezinti ve eğlence yerleri, zevk ve aşkları, halkın günlük yaşantısına ışık tutan mahalli öğeler çalışmada işlenen başlıca konulardır. Bununla birlikte Osmanlı toplum hayatında var olan âdet-gelenek ve inanışlar, sanat erbâbı ve çeşitli meslekler, yeme-içme kültürü, giyim-kuşam, bayındırlık faaliyetleri gibi unsurların mahallileşme ile olan ilişkisi de değerlendirilmiştir.

Böylece bu çalışmayla, İstanbul yaşantısının XVIII. yüzyıl divan şiirindeki yeri Enderunlu Vâsıf Divanı örneğinden hareketle tespit edilerek konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enderunlu Vâsıf, Divan Şiiri, İstanbul Yaşantısı, Mahallileşme, Sosyal Hayat.

ABSTRACT**İSTANBUL AND İSTANBUL LIFE IN THE DIVAN OF ENDERUNLU VÂSİF****Tahir ÖZTÜRK****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Advisor: Dr. Belde AKA****January 2019, 121 Pages**

Localization and social life are sources of inspiration for the artistry of Enderunlu Vâsîf. Vâsîf, in the influence of the style of localization, has made a large divan.

In this thesis, the place and function of İstanbul in Vâsîf's poem and the ways in which it was examined and reflected in the poem are investigated. The characteristics of the life in İstanbul in Vâsîf's poetry, the elements related to the life in İstanbul, the elements associated with it are tried to be revealed through sample poems and couplets. It is also taken into consideration that divan poetry outlined the classical line and provided clues about change by giving place to the local elements in his poetry

The touristic and entertainment stops of İstanbul, the capital of the Ottoman Empire for five hundred years, their tastes and loves, the local elements that shed light on the daily life of the people are the main subjects of the study. In addition, the relationship of localization with the elements such as the traditions and beliefs in the Ottoman society, the art and the various professions, the culture of eating, the clothing and apparel, and the public works are also evaluated.

Thus, in this study, the place of the life in İstanbul in divan poetry at the XVIII. century is tried to be determined and clarified from the perspective of Enderunlu Vâsîf's Divan perspective.

Keywords: Enderunlu Vâsîf, Divan Poetry, Life in İstanbul, Localization, Social Life.

ÖN SÖZ

Enderunlu Vâsıf'ın şiirinde mahallileşme ve İstanbul yaşantısını esas alan bu çalışma, “Giriş,” “Enderunlu Vâsıf'ın Hayatı-Sanatı ve Eserleri,” “Enderunlu Vâsıf Divanı'nda İstanbul”, “Sonuç ve Öneriler” olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Tezin giriş kısmında araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, kuramsal çerçeve, araştırmanın yöntemi ve sınırlılıklar hakkında bilgiler verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde Enderunlu Vâsıf'ın hayatı-sanatı ve eserleri hakkında kısa bilgiler yer almaktadır.

Üçüncü bölüm ise tezin asıl bölümüdür. Bu bölümde İstanbul'un tarihçesi, tarihi yapılar ve mekânlar, semtler ve mesire yerleri ile sosyal hayata dair unsurların yer aldığı beyitler incelenmiştir.

“Sonuç ve Öneriler” bölümünde elde edilen verilerin genel değerlendirmesi yapılmış olup “Enderunlu Vâsıf Divanı” örneğinden hareketle mahalli unsurların divan şiirindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak mahallileşme ve sosyal hayatla ilgili genel bir değerlendirme yapılmış ve bazı çıkarımlar elde edilmiştir.

17/01/2019

Tahir ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KAPAK.....	i
ONAY.....	ii
İTHAF.....	iii
ETİK BEYANI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖN SÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xiv
EKLER LİSTESİ.....	xv

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi.....	1
1.4. Kuramsal Çerçeve.....	2
1.4.1. Kavram ve Terimler.....	2
1.4.2. Kuramsal Tartışma.....	3
1.5. Yöntem.....	4
1.5.1. Sınırlılıklar.....	4

BÖLÜM II

2. ENDERUNLU VÂSİF

2.1. Hayatı.....	6
2.2. Sanatı ve Eserleri.....	8

BÖLÜM III

3. ENDERUNLU VÂSİF DİVANI'NDA İSTANBUL

3.1. İstanbul.....	10
3.1.1. Şehrin Kuruluş Efsanesi.....	10
3.1.1.1. Şehrin Konumu	10
3.1.2. Kuruluşundan XV. Yüzyıla Kadar İstanbul.....	10
3.1.3. Fetihden XVIII. Yüzyıla Kadar İstanbul	12
3.1.4. Lale Devri ve Sonrası İstanbul.....	13
3.1.5. İstanbul'a Atfedilen Adlar	15
3.1.6. İstanbul Halkı.....	16
3.1.7. İstanbul Halkının Dili	16
3.2. Divan Şiirinde İstanbul	17
3.2.1. Semtler ve Mesire Yerleri.....	27
3.2.1.1. Adalar.....	27
3.2.1.2. Bahariye	27
3.2.1.3. Bebek	28
3.2.1.4. Beşiktaş.....	29
3.2.1.5. Boğaz	31
3.2.1.6. Divanyolu.....	32
3.2.1.7. Galata	32
3.2.1.8. Göksu	34
3.2.1.9. İstinye.....	36
3.2.1.10. Kâğıthane ve Sa'd-âbâd	37
3.2.1.11. Kalender Bahçesi	38
3.2.1.12. Kandilli	39
3.2.1.13. Kartal	40
3.2.1.14. Kıztaşı	41
3.2.1.15. Lalezâr	42
3.2.1.16. Neşât-efzâ	43
3.2.1.17. Paşalimanı	44
3.2.1.18. Servili (Emirgân)	44
3.2.1.19. Sütlüce	45
3.2.1.20. Sürûr-âbâd.....	46

3.2.1.21. Tarabya	46
3.2.1.22. Üsküdar	47
3.2.1.23. Vefâ	49
3.2.1.24. Yeniköy	50
3.3. Diğer Yerler	51
3.3.1. Çâr-sû ve Bâzâr	51
3.3.2. Enderun	52
3.3.3. Musandıra	53
3.3.4. Sarnıç	53
3.3.5. Sokak	54
3.3.6. Yağ Kapanı	55
3.4. Yapılar	56
3.4.1. Saray ve Kasırlar	56
3.4.1.1. Çırağan Sarayı	56
3.4.1.2. Gülhâne Kasrı	57
3.4.1.3. Yıldız Köşkü	58
3.4.2. Camiler	59
3.4.2.1. Ağa Câmi	59
3.4.2.2. Cihangir Cami	59
3.4.2.3. Molla Aşki Cami	60
3.4.2.4. Soffa Câmi	60
3.4.2.5. Yeni Câmi	61
3.4.3. Diğer Yapılar	61
3.4.3.1. Cebe-hâne	61
3.4.3.2. Konak	62
3.4.3.3. Yalı	63
3.5. İstanbul'da Günlük Yaşam	64
3.5.1. Sanat Erbabı ve Çeşitli Meslekler	64
3.5.1.1. Berber	64
3.5.1.2. Câmbâz	65
3.5.1.3. Dadı	65
3.5.1.4. Ebe	66
3.5.1.5. Hamam Anası ve Natır	66
3.5.1.6. Hayâlbâz	66

3.5.1.7. Kukla.....	67
3.5.1.8. Köçek.....	68
3.5.1.9. Ozan.....	68
3.5.1.10. Remmâl.....	69
3.5.1.11. Şahne.....	70
3.5.1.12. Terzi.....	70
3.5.1.13. Tulumbacı.....	71
3.6. Şenlikler ve Eğlence Meclisleri.....	72
3.6.1. Av Şölenleri.....	72
3.6.2. Havai Fişekler.....	72
3.6.3. Helva Sohbetleri.....	73
3.7. Âdetler, Gelenekler ve Çeşitli İnanışlar.....	74
3.7.1. Bahariyye Kestirmek.....	74
3.7.2. Dibi Kırmızı Mumla Davet.....	75
3.7.3. Görücü Usulüyle Evlenme.....	75
3.7.4. Kadeh Üzerine Şiir Yazma.....	75
3.7.5. Kurban Bayramı'nda Yağmur Yağması.....	76
3.7.6. Mendile Altın Oya İşleme.....	76
3.7.7. Nazarla İlgili Çeşitli İnanışlar.....	77
3.7.8. Nişanda Gerdanlık Takma.....	78
3.7.9. Paça Günü.....	78
3.7.10. Sarığa Gül Takma.....	79
3.7.11. Yeni Aya Bakmanın Uğur Getirmesi.....	79
3.7.12. Yılanın Zehrini Kertenkeleden Alması.....	80
3.8. Giyim-Kuşam.....	80
3.8.1. Canfes.....	80
3.8.2. Dalgalı Sırma Kolan.....	81
3.8.3. Destâr.....	81
3.8.4. Dest-mâl.....	82
3.8.5. Entari.....	82
3.8.6. Fermene.....	83
3.8.7. Fes.....	83
3.8.8. Şâl.....	84
3.8.9. Şalvar.....	85

3.8.10. Yaşmak	86
3.9. Yeme İçme	86
3.9.1. Çeşitli Yiyecekler Ve Yemekler	87
3.9.1.1. Bal	87
3.9.1.2. Macun	87
3.9.1.3. Zelbiyye aşısı	88
3.9.2. İçecekler	88
3.9.2.1. Çay	88
3.9.2.2. Kahve	88
3.9.2.3. Şerbet	89
3.9.2.4. Şıra	90
3.9.3. Keyif Verici Maddeler	90
3.9.3.1. Afyon	90
3.9.3.2. Berş	90
3.9.3.3. Enfiye/Nargile	91
3.9.3.4. Esrar	91
3.9.4. Meyveler	91
3.9.4.1. Armut	92
3.9.4.2. Ayva	92
3.9.4.3. Çilek	92
3.9.4.4. Elma	92
3.9.4.5. Kestane	93
3.9.4.6. Kiraz	93
3.9.4.7. Şeftali	93

BÖLÜM IV

4. SONUÇ VE ÖNERİLER	94
KAYNAKÇA	97
EKLER	105
ÖZGEÇMİŞ	106

KISALTMALAR

Bas.	: Baskı
C.	: Cilt
G.	: Gazel
K.	: Kaside
Lüg. Mes.	: Lügaz-ı Mesnevi
Muh.	: Muhammes
Muh. Kıt.	: Muhtelif Kıta'lar
Müs.	: Müseddes
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Şar.	: Şarkı
Tar. Kıt.	: Tarihi Kıta'lar
t.y.	: Tarih yok
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire

EKLER LİSTESİ**Sayfa No:****Ek 1:** Etik Kurulu Onay Belgesi..... 105

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

“Enderunlu Vâsıf Divanı’nda İstanbul ve İstanbul Yaşantısı” adını taşıyan bu tezin konusu; Enderun’dan yetişen şairlerden olan Enderunlu Vâsıf’ın şiirlerinde İstanbul ve İstanbul’un semtleri, sayfiye ve mesire yerleri, yapıları, sanat erbabı ve çeşitli meslekleri, şenlikler ve eğlence meclisleri, âdet ve inanışları, giyim kuşamı, İstanbulluların dili, yeme içme gibi günlük yaşama dair birçok unsurun incelenmesidir. Enderunlu Vâsıf, şiirlerinde mahallileşme üslubunun etkisiyle İstanbul ve İstanbul yaşantısıyla ilgili pek çok unsur kullanmıştır. Bu unsurların şairin divanında bulunan şiirlerinde nasıl yer aldığı tezin inceleme konuları arasındadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Tezin amacı; Enderunlu Vâsıf’ın Divanı’ndan hareketle İstanbul’un XVIII. Yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başındaki görüntüsünün divan şiirine nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda tezde mahalli unsurların divan şiirindeki yerini tespit ederek divan şiirinin özellikle XVIII. yüzyıldan sonra sosyal hayata kapılarını nasıl açtığı sorusuna da cevap aranacaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu tez, divan şiirine gerçek anlamda sosyal hayatın nasıl yansıdığını Enderunlu Vâsıf Divanı örneğinden yola çıkarak ortaya koymuştur. Vâsıf’ın Divanı’nda tespit edilen unsurların İstanbul yaşantısına ışık tuttuğu, örneklerle açıklanmıştır. Bu çalışmanın daha önce çalışılmamış bir konuya açıklık getirecek olması önem arz etmektedir.

1.4. Kuramsal Çerçeve

1.4.1. Kavram ve Terimler

Mahallileşme, yöreselleşme ve yerelleşme demektir. Divan şiirinde XV. yüzyıldan başlayıp XIX. yüzyıla kadar etkisini devam eden şiirde yerli ve mahalli unsurları kullanma hareketine mahallileşme denmiştir.

Mahallileşme üslûbunun başlıca özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Atasözleri ve deyimlerin sıklıkla kullanılması, mahalli söyleyiş ve halka ait tabirlerin şiire girmesi, günlük hayata dair sıradan olayların şiirde yer alması gibi özellikler birer mahalli unsur sayılmaktadır (Demirel, 2009, s. 295).

XV. yüzyıldan itibaren divan şiirinde deyim ve halk ağızlarına yakın söyleyişler kullanılmıştır. Bu geleneğin XV. yüzyıldaki en başarılı ismi Necatî Bey'dir. Necatî Bey şiirlerinde halk söyleyişlerini, deyim ve atasözlerini ustalıkla kullanmıştır. Şiirlerinde mesel-guyluk yani atasözleri kullanarak Türkçenin şiir dili olarak kullanımında büyük çaba sarf etmiştir (Mengi, 2015, s.121).

XV. yüzyılda divan şiirinde Arapça ve Farsça terkiplere fazla yer vermeyerek yalın ve sade Türkçeyi benimsediği ileri sürülen edebiyat ve dil hareketi için Türkî Basit tabiri kullanılmıştır. XVI. yüzyılda İran şiirinin artan etkisiyle divan şiirinde Arapça ve Farsça terkiplerin çoğalmasına bir tepki olarak Tatavlahî Mahremî ve Edirneli Nazmî aruz kalıplarıyla sade Türkçe eserler yazmaya başlamışlar ve bu tarza Türkî-i Bâsit adını vermişlerdir (Aynur, 2012, s. 555).

XV. yüzyılda Aydınî Visalî ile başlayıp XVI. yüzyılda Tatavlahî Mahremî ve Edirneli Nazmî ile devam eden Türkî-i Basit hareketi, mahallileşmenin en önemli adımlarında biri sayılmıştır. Şiirde sade Türkçe söyleyişi esas alan bu hareket sonraki dönemlerde isim değiştirerek şiirde yerli ve mahalli unsurlara çokça yer verme anlayışı çerçevesinde şekillenen mahallileşme üslubuna dönüşmüştür. XVI. yüzyılda Bâkî'nin şiirinde görülen mahalli unsurlar ve İstanbul Türkçesi, Taşlıcalı Yahya'nın mesnevilerinde işlediği konular ve yarattığı kahramanlar bu hareketin dikkat çekici örneklerindendir. XVII. yüzyılda ise Sabit ve Atâyî gibi şairler mahallileşme hareketin tesiriyle kullandıkları dil ve mesnevilerinde yerli konuları işlemeleri sayesinde bu hareket daha gerçekçi bir kimlik kazanmıştır (Demirel, 2009, s. 295).

XVII. ve XVIII. yüzyıl Bosnalı divan şairlerinin şiirlerinde görülen örneklerden hareketle divan şiirinde yerli konuların ve Türkçe deyim ve atasözlerin kullanılmasıyla ortaya çıkan mahallileşme üslûbunun, Osmanlı Devletinin batı sınırlarına kadar

yayıldığını söylemek mümkündür. Mahallileşme süreci, Osmanlının farklı bölgelerinden gelen şairlerde de görülmektedir. Şiirlerinde atasözleri, deyimler ve halk söyleyişlerine büyük ölçüde yer veren Sâbit, yaşadığı toplumun sosyal hayatına kayıtsız kalmamış, halk kültürüne ait birçok unsuru eserlerinde başarılı bir şekilde kullanmıştır. Şair, mahallileşmenin edebiyatımıza yerleşmesini sağlamış ve kendinden sonraki şairlere rehberlik etmiştir. Mezâkî, Şehdî ve Hâtem'in şiirlerindeki yerel konular, deyimlerin kullanımı, yerel olay ve yer adlarına göndermeler yapmaları Bosnalı şairlerin mahallileşme üslubundan uzak kalmadıklarını göstermektedir (Çatoviç, 2012, s. 167; Kaplan, 2009, s. 247).

Divan şiiri geleneğimizde XVIII. yüzyılda belirgin bir değişim söz konusudur. Mahallileşme hareketinin XVIII. yüzyıldaki en önemli temsilcisi şüphesiz Nedim'dir. Şiirinde yerli unsurları çokça kullanan Nedim, bu hareketin XVIII. yüzyıldaki en güçlü temsilcisi olur. Şarkı nazım biçimi Nedimle yaygınlaşır. Şarkılarında tüm yönleriyle İstanbul'u anlatır. Gazellerindeki gibi şarkılarında da söz konusu ettiği şahıslar İstanbul'da yaşayan insan güzelleridir (Erkul, 2009. s. 166).

XIX. yüzyıl şairi Enderunlu Vâsıf, şarkı nazım biçimiyle en çok eser veren divan şairidir. Şöhretini daha çok gazel ve şarkılarına borçlu olan Vâsıf'ın şiirlerinde Nedim'in tesiri büyüktür. Vâsıf, şiirinde yerli unsurları mahalli bir üslupla ifade etmiştir. Şiirlerinde İstanbul halkının giyim kuşamı, İstanbulluların dili, İstanbul'un sayfiye ve mesire yerleri ve özellikle Boğaziçi gezintileri gibi İstanbul yaşantısına dair birçok mahalli unsura yer vermiştir (Karahana, 1995, s. 190).

1.4.2. Kuramsal Tartışma

Hiçbir sanatçının yaşadığı toplum ve çevrenin etkisinden kalmadan eserini meydana getirebileceği düşünülemez. Vücuda getirdiği eserler ne kadar hayal ürünü olursa olsun her sanat eserinin temelinde sosyal çevresinden edindiği izlenimler yer almaktadır. Çünkü şair içinde bulunduğu dönemin aynasıdır ve onu kendi dünyasına göre şekillendirir.

Divan şiiri Arap ve İran kültürünün tesiri altında kalması, İran mitolojisine ait unsurların yüzyıllar boyunca şiirlerde mazmun olarak kullanılması, kullanılan kelime ve terkiplerin çoğunlukla Arapça ve Farsça menşeli olması gibi özelliklerden dolayı sayısız eleştiriye beraberinde getirmiştir (Özkan, 2007, s. 7).

Divan şiirine günümüze kadar devam eden eleştirileri ve olumsuz değerlendirmeleri şöyle özetleyebiliriz: Divan şiiri, “hayattan kopuk”, “saray edebiyatı”, “kendi içine kapanık”, “hayali unsurların sıklıkla söz konusu edildiği”, “taklit ürünü”, “sadece âşık-sevgili-rakip etrafından dönen aşk maceralarından ibaret”, “tabii aşkın söz konusu olmadığı”, “baştan aşağı oğlanlar için yazılmış”, “Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin olabildiğince yer aldığı”, “eserler yüksek düzeyli devlet adamlarına yaltaklanmak amacıyla yazılmıştır” vb. (Özkan, 2007, s.7; Sefercioğlu, 2002, s. 1267).

Bu olumsuz değerlendirmelerin ve eleştirilerin aksine divan şiirinin hayata sıkı sıkıya bağlı ve hayatın tam ortasında yer aldığı yapılan birçok mahallileşme ve sosyal hayat çalışmalarıyla bu tez güçlendirilmiştir. Bu çalışmalar genel olarak her sanat eserinin çevresinin bir aynası olduğu yaklaşımından hareketle divan şiirinin ait olduğu toplumun değerlerini bünyesinde taşıyan zengin bir kaynak olduğu ileri sürülmüş ve yapılan olumsuz değerlendirmelere cevaplar verilmiştir.

“Enderunlu Vâsıf Divanı’nda İstanbul ve İstanbul Yaşantısı” adlı bu tez çalışmasında Vâsıf’ın Divanı’ndaki mahalli unsurlar tespit edilmiş ve sosyal hayatın divan şiirinde hangi açılardan konu edildiği ortaya konularak divan şiirinin toplumdan kopuk olmadığı tezine katkı sağlanmıştır.

1.5. Yöntem

Bu çalışmada Enderunlu Vâsıf Divanı’ndan seçilen beyitler metin merkezli bir bakış açısıyla incelenmiştir. Üzerinde çalıştığımız kaynak eserde yer alan kasideler, gazeller, musammatlar, kıt’alar, Lügaz-ı mesnevi ve muhtelif kıt’alar tarama modeline göre incelenmiştir. Bu tarama sonucunda çalışmamıza konu olan şiirler belirlenmiş ve veriler toplanarak transkripsiyonlu olarak yazılmıştır. İstanbul yaşantısına dair unsurların ilk olarak tarihi arka planı açıklanmış sonra da bu bilgiler ışığında beyitlerde tespit edilen unsura nasıl yansıdığına açıklık getirilmiştir. Ayrıca beyitlerin şerhleri de yapılmıştır. Taranan divanda mahallileşmeye karşılık gelen kavram ve motifler söz sanatları ile birlikte açıklanmıştır.

1.5.1. Sınırlılıklar

Tezde İstanbul ile ilgili birçok unsuru işleyen Enderunlu Vâsıf’ın Divanı’nda yer alan İstanbul’un tarihi mekânları ve yapıları, semtleri, mesire yerleri ve sosyal

hayatla ilişkilendirilen kelimeler taranmıştır. Bu bağlamda çalışmanın merkezinde bu divandan seçilmiş şiir ve beyitler bulunmaktadır. Tezde temel metin olarak Enderunlu Vâsıf'ın Rahşan Gürel tarafından hazırlanan Enderunlu Vâsıf Divanı kullanılmıştır.

BÖLÜM II

2. ENDERUNLU VÂSIF

2.1. Hayatı

Edebiyat tarihimizde Enderun'da yetişen birçok şair olmasına rağmen Enderunlu Fazıl'la birlikte Enderunlu Vâsıf, 'Enderunlu' lakabıyla tanınmış iki şairimizden birisidir.

Enderun'da yetiştiğinden dolayı Enderunlu Vâsıf olarak tanınmış ise de gerçek adı Vâsıf Osman Bey'dir. İstanbul'da doğmuş olan şairin doğduğu tarih kesin olarak belli değildir. Çocukluğundan itibaren Halil Paşa'nın nüfuzundan yararlanarak acemi oğlanlarının Enderun Okulu için yetiştirildiği üç okuldan biri olan Galatasaray'da okumuştur. Şiirlerinde binicilik, ok atıcılığı, cirit vb. gibi oyunlarla ilgili birçok unsura rastlanılmasından eğitimi sırasında bu uğraşlarda da bulunduğu söylenebilir (İpekten, 1989, s. 1).

Dönemin tezkirecilerinden Fatin Dâvûd, *Hatimetü'ül Eş'âr* adlı tezkiresinde şair hakkında öncelikle beğendiği “değil a” redifli yedi beyitlik gazeline yer vermiş olup daha sonra ise şair için şu ifadeleri kullanmıştır. “Nâzım-ı mûmâ-ı ileyh Enderimi Vâsıf Osmân Begbostancıbaşı müteveffa Amabud Halîl Pâşâ'nın akribâsından olup müddet-i medîde enderûn-ı hümâyûnda hidemât-ı seniyyede bil'istihdâm muahharen müstevfânân-pâre ta'yîniyle çırâğ u bekâm buyrulup hânesinde gûşe-gîr-i ikâmet iken bin iki yüz kırk târihinde dâr-ı bekâya rihlet eylemiştir. Matbû bir kıt'a Divân-ı eş'ân vardır” (Fatin Davud, s. 428). Fatin Davud'un yukarıda verdiği bilgilere göre şairin adı Vâsıf Osmân Bey'dir. Fatin, Vâsıf'ın Enderun'da çeşitli hizmetlerde bulunduğunu, İstanbul'daki evinde iken h.1240 tarihinde vefat ettiğini ve ayrıca kendisine ait bir divanının olduğunu belirtmiştir.

Enderunlu Mehmet Akif, *Mir'ât-ı Şi'r* adlı eserinde (Bozaslan, 2012'de belirtildiği üzere) Vâsıf hakkında temel bilgileri verdikten sonra onun için “şâir-i mâhir-i âteş-zebân” tabirini kullanarak onun dili kullanmada mahir olduğunu aktarır (2012, s. 2258).

Tanzimat dönemi şairlerinden Ziya Paşa'nın da şair için bazı değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir.

Ziya Paşa *Şiir ve İnşa* adlı makalesinde (Kaplan, Enginün ve Emil, 1993'te belirtildiği üzere) Osmanlıların şiirine cevap ararken “Yoksa Hâce ve İtrî gibi mûsikî

şînâsânın rabt-ı makamat ettikleri Nedîm ve Vâsîf şarkıları mıdır?” Diyerek Vâsîf ile birlikte divan şiiri ürünü olan bu şarkıların Osmanlının şiiri olmayacağı tezini savunur (1993, s. 45).

Ziya Paşa, *Harabat* adlı antolojisinde *Şiir ve İnşa* makalesinin aksine divan şairlerini beğendiğini, onlara özendiğini itiraf eder.

“Vehbî ile Vâsîf’ı beğendim

Taklit için anlara özendim

Der-idim edip anları kırâat

Yâ Rab bu ne sihr ve kerâmet” (Kaplan, Enginün ve Emil, 1993, s. 51).

diyerek onları taklit ettiğini ve bu sihrin cazibesine kapıldığını söyler.

Öğrenim yıllarından ve ilk bulunduğu görevlerinden yola çıkarak yaklaşık olarak 1771’de doğduğu tahmin edilmektedir. Öğrenim gördüğü Enderun Saray Mektebi’nde yetiştiğinden dolayı Enderunlu veya Vâsîf-ı Enderûnî gibi lakaplarla da anılan Enderunlu Vâsîf’in, III. Mustafa, I. Abdülhamit, III. Selim. IV. Mustafa ve II. Mahmut dönemlerinde yaşadığını ve divan örneğinden yola çıkarak yukarıda adı geçen bazı padişahlara kasideler sunduğunu görmekteyiz (Karahana, 1994, s. 189).

Enderunlu Vâsîf, Galatasaray okulunu bitirdikten hemen sonra yeteri derecede başarılı görülmediğinden belki de hamisi olarak gördüğü Halil Paşa’dan yeteri kadar destek alamadığından Enderun’a alınmamıştır. Bir süre güç duruma düşmüş ve ekonomik sıkıntılar çekmişse de Süleyman Paşa’nın onu kendine kaftancı seçmesiyle bu durumdan kurtulmuştur. Sultan I. Abdülhamit (1774-1789) devrinin sonlarına doğru Vâsîf, Topkapı Sarayı’ndaki Enderun’un Killer-i Hassa koğuşuna alınmıştır. III. Selim’in 18 yıllık saltanatında (1789-1807) sarayda yaşamıştır. Bu süre zarfında III. Selim’e biri 1803 yılında olmak üzere yedi kaside sunmuştur. Bu kasidelerin beşi divanında ikisi ise Topkapı Sarayı Kitaplığındaki bir mecmuada yer almaktadır. Ayrıca 1801-1806 yılları arasında III. Selim’le ilgili 10 tarih söylemiştir (İpekten, 1989, s. 1).

II. Mahmut devrinde hünkârın başlalası olmuştur. 1815’te peşkir ağası ve aynı yıl içinde anahtar ağası olmuş, 1817 yılında ise killer kethüdalığı yapmıştır. Padişahın huzurunda hilat giydirilme şerefine nail olmuştur. Enderunlu Vâsîf’in hayatının en rahat ve parlak dönemi II. Mahmut saltanatı döneminde olmuştur. Vâsîf, Sultan Mahmut’a dört kaside sunmuş olup ayrıca değişik olayları ihtiva eden 1808-1822 yılları arasını kapsayan 62 tarih yazmıştır (İpekten, 1989, s. 2).

Enderunlu Vâsıf, sarayda 30 yıldan fazla görev yapmış olup 1818 yılında kendi isteğiyle saraydaki görevinden ayrılmıştır. Daha sonra da Bolayır'da Şehzade Süleyman Vakfı'na geri hizmet görevinde bulunmuştur. Ömrünün son yıllarını İstanbul'da evinde geçiren şair, burada hayli yaşlanmış olarak 1824 yılında ölmüştür (İpekten, 1989, s. 2).

Keçecizade İzzet Molla; *Mihnet-i Keşâ* adlı eserinde, Vâsıf'ın İstanbul-Tophane'de bir evinin olduğunu ve bu evin 1823 yılında çıkan büyük Tophane yangında tamamının yandığını aktarır.

İstanbul'dayken ölen şairin mezarı Üsküdar'da Karacaahmet'te Mimar Kasım'ın kabrinin yakınında olup mezar taşında, yakın dostu İzzet Molla'nın:

“Şuarâ mâtem edip yazdı mücevher târîh

Rûh-ı Osmân'a ede Vâsıf'ı terfîk ilâh” (1240) tarih beytiyle biten yedi beyitlik kıtası yazılıdır (Karahan, 1994, s. 189).

Karahan, şairin fiziki özelliği ve kişiliği hakkında iri cüsseli, rind meşrep, hoş sohbet, eğlenceyi seven, yemeye içmeye düşkün ve biraz da umursamaz olduğunu kaydetmektedir. Ömrünün sonlarına doğru şiirlerini yeniden gözden geçirdiği, muhtemelen müstehcen olanları ve sanat değeri düşük olanları yaktığı söylenmektedir. Bu konu İzzet Molla tarafından yazılan mezar taşında da dile getirilmiştir. Bu söylenenlere rağmen Enderunlu Vâsıf'ın çok fazla şiirinin bulunduğu hacimli divanından da anlaşılmaktadır (1994, s. 189).

2.2. Sanatı ve Eserleri

Enderunlu Vâsıf, sade dille söylediği ve halk söyleyişlerine yakın şiirleriyle şöhret sahibi olmuştur. Kendisinden önce, Nedim'in tarzını devam ettiren Enderunlu Fâzıl ve doğrudan Nedim'in tesirindedir. Ancak, Nedim tarzı söyleyişi yakaladığı az sayıda beyiti vardır ve bunu devam ettirememiştir. Vâsıf'ın açık saçıklığı, yüksek bir sanatla birleşemediğinden şiirlerinde söyleyiş zevksizliği ve beceriksizliği görülür. Banarlı, şiirlerini İstanbul Türkçesi ve halk ağzı ifadeleriyle süsleyen şairin, divan şiirinde mahallileşme üslubuna bağlı yolu seçtiği; fakat zevk ve sanatındaki yetersizliğinden dolayı başarıya ulaşamadığını aktarır (1983, s. 832).

Enderunlu Vâsıf'ta Nedim'in etkisi adeta şahsiyetine sinmiştir. Şair kimi taklit ederse etsin, hangi şiir türünde yazarsa yazsın, eserin vücuda gelişinde, hayata bakışında, dili kullanmadaki duruşta daima Nedim'e ait bir iz bulunur. Vâsıf, Nedim

kadar şehir çocuğudur. Konuştuğu dil, zekâsı, neşesi, hayal dünyası, görüşü birçok unsurlarıyla şehirlidir. Divanında İstanbul yaşantısı, semtleri, mesire yerleri, giyim-kuşamı, İstanbul ağzı, mehtap yürüyüşleri ve bilhassa Boğaziçi önemli bir yer tutmaktadır. Geleneğe uygun ve o zamanın sosyal hayatına hitap eden mısralarında bu zevke bağlı kalmıştır. İstanbul hayatıyla birlikte Nedim'in, şairin üzerindeki tesirini de görürüz. Çok orijinal beyitleri olmasına karşın Vâsıf, hareket noktalarını çabuk kaybeder. O, bulduklarını devam ettirememiş bir şairdir. Vâsıf'ta, Nedim'deki gibi kültür, zevk ve incelik yoktur. Onun başarısı yerlilik tesirinde orijinaliteyi yakalamasındandır. Divanından yola çıkarak bir değerlendirme yapılırsa onun sadece yerli tesirlerle yetiştigi kanısına varılır. Vâsıf, eski şiirin şekilsel özelliklerine vakıftır. Sanatkârlığı, lügat bilgisi ve sanat kaidelerinden öteye geçmemektedir (Tanpınar, 1988, s. 81-83).

Şarkılarıyla sosyal hayata açılan şairin, yerliliğe de fazlaca yaklaşan bir tarafı vardır. Nedim'den Enderunlu Vâsıf'a uzanan bir silsilede İstanbul ve Boğaziçi, şairlerin gönül maceraları, gezinti ve eğlence duraklarının odak noktası haline gelmektedir. Birçok şarkıda İstanbul'un eğlence yerlerine sevgilinin davet edildiğini veya onunla buluşma köşelerinden izler görmek mümkündür. Öyle ki Nedim'in şarkıları Lale Devri'ndeki İstanbul hayatının bir panoraması mahiyetindedir. Enderunlu Vâsıf'ta ise neredeyse bir divan oluşturacak kadar 211 şarkısı, zevk ve aşklarıyla sosyal hayatın aynası olur (Akün, 1994, s. 410).

Gibb, Vâsıf'ın şarkıları için; "Vâsıf'ın şarkılarının çoğunda mısra mısra bir güzelliğe ulaşırız ki neticede şiirin tamamı sanki hoş kokulu çiçeklerden meydana getirilmiş bir çiçek demetidir" demektedir (Gibb, 1999, s. 454).

Vâsıf'ın hacimli mürettep bir divanı vardır. Bu divan biri Mısır'da, Bulak Matbaasında, diğeri İstanbul'da Takvim-i Vekâyi Matbaasında, iki kez basılmıştır (Banarlı, 1983, s. 833).

Vâsıf, bazı köşk, kasır ve saray gibi yapılar için kitabeler yazmıştır. Üsküdar'da, II. Mahmut devrinde Şerefâbâd Kasrı'nın kapısı üzerinde bulunan kitabe bunlardan biridir. Vâsıf'ın musikişinaslık yönü de vardır. Vâsıf şarkıları en çok bestelenen şairlerden biridir. Şarkıları kardeşi Sadullah Efendi ve Dede Efendi tarafından bestelenmiş olup günümüzde de icra edilmektedir (Karahana, 1994, s. 190).

BÖLÜM III

3. ENDERUNLU VÂSİF DİVANI'NDA İSTANBUL

3.1. İstanbul

3.1.1. Şehrin Kuruluş Efsanesi

İstanbul şehrinin kuruluşu bir efsaneye dayanmaktadır. Efsaneye göre Megaralılar, kuracakları yeni şehrin yerini tespit etmek için Apollon mabedinin kâhinine gitmişler ve ondan kuracakları yeni şehrin körler memleketinin karşısında kurmalarını bildiren bir cevap almışlardır. Cevaptaki körlerle kast edilen Halketon [Kadıköy] halkıdır. Onlar buralara kadar gelmiş ve İstanbul'un halen bulunduğu en güzel yerini göremeyerek Kadıköy şehrini kurmuşlardır (İncicyan, 1976, s. 77).

3.1.1.1. Şehrin Konumu

İstanbul, kırk bir derece ve dört dakika kuzey enleminde yer alır. Şehir yedi tepede üzerinde ve batıdan doğuya doğru denize uzanan dil üzerinde kurulmuştur. Güney ve kuzeye bakan iki kenarı, denizle bitişiktir. Şehrin kuzeybatısında; Marmara Deniziyle Karadeniz'i birleştiren İstanbul Boğazı, doğuda, şehri Asya'dan ayıran Boğaz'ın girişi bulunur. Güneyde, sularını Gelibolu Körfezinden alarak ada dizisine taşıyan Marmara Denizi, Kuzeyde Galata'dan ayıran liman; batıda, içinde şehrin yer aldığı Trakya yer alır (Carbognano, 1993, s. 27).

3.1.2. Kuruluşundan XV. Yüzyıla Kadar İstanbul

Şehrin kuruluş tarihi M.Ö VII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. İstanbul 680 yılında Megara kolonileri tarafından kurularak şehre "Byzantion" adı verilir. Şehir kurulduktan kısa bir süre sonra birçok defa el değiştirir. Şehri önce Darius, sonra İonlar ele geçirir. Kserkses yönetimindeki Persler kenti ele geçirdikten kısa bir süre sonra Sparta Kralı Pausanias tarafından 440'ta şehirden çıkartılırlar. İlerleyen süreçte Atinalılar şehri ele geçirir; ancak Lakedaimonlulara geri vermek zorunda kalırlar. M.S 73 yılında şehir Roma imparatorluğunun egemenliği altına girer. Büyük Konstantinus, Roma'daki tanrılara yüz çevirdiğinden dolayı putperestlerin aşırı tepkisiyle karşılaşınca şehri terk edip imparatorluğun başkentini İstanbul'a taşır. Büyük Konstantinus, İstanbul'da da Roma'dakine benzer bir senato kurar. Roma'da olduğu gibi surlarla çevrili yedi tepesi

bulunan bu şehri de yedi tepe üzerinde konumlandırır. Yeni başşehirde saray, senato binası, hipodrom, tapınak ve kiliseler inşa edilir. Nihayet 11 Mayıs 330 yılında büyük kutlamalar eşliğinde şehrin açılış töreni yapılır ve şehre “Konstantinopolis” adı verilir (Carbognano, 1993, s. 31-32)

395 yılında I. Theodosius’un ölümüyle Roma İmparatorluğu ikiye ayrılır ve Konstantinopolis Doğu Roma’nın yani Bizans İmparatorluğunun başkenti olur (Demirkent, 2001, s. 207). II. Theodosius 413-447 yılları arasında Hun akınlarından korunmak amacıyla surları 2 kilometre daha batıya götürerek bugünkü yerinde inşa eder. 622-629 yılları arasında süren savaşlar sonucunda Sasani ve Avarlar karşısında başarı sağlanır. İstanbul IV. Kostantinos döneminde bu kez Emevilerin saldırısına uğrar. 678-717 yılları arasında İstanbul karadan ve denizden birkaç kez kuşatılır ve Emeviler savaşı kaybeder. 740-1200’lü yıllarında Konstantinopolis’te taht mücadeleleri ve Katolik- Ortodoks çekişmesi yaşanır. Haçlılar 1204’te İstanbul’u işgal eder (Demirkent, 2001, s. 208-209).

İstanbul, 1204-1261 yılları arasında Latinlerin kontrolüne geçer. O devirde imparatorluk küçük devletlere bölünür. Karadeniz ve Ege Adaları’nı Cenevizliler ve Venedikliler ele geçirir. Batı Anadolu ise Türk beyliklerinin eline geçer. Bu devirde Bizans, İstanbul’dan ibaret dünyaya bağlantısı kesilen küçük bir devlet durumuna düşer (İnalcık, t.y,s. 22).

Osmanlı ordusu ilk kez 1359 yılında Konstantinopolis’in önüne gelir. Yıldırım Bayezid 1395 yılında Anadolu Hisarı’nı inşa ederek Konstantinopolis’i ele geçirmek için kuşatma hazırlıklarına başlar; fakat Timur’un ordusuyla Anadolu’ya girmesi üzerine kuşatmadan vazgeçilir. Fetret devrinde I. Bayezit’in oğlu İsa Çelebi şehri kara ve denizden kuşatmışsa da bir sonuç alamamıştır. II. Murat 1422’de şehri kuşatmış, ancak o da bir netice alamamıştır. Nihayetinde 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet Rumeli Hisarı’nı inşa ederek güçlü bir orduyla İstanbul’u fetheder. Böylece İstanbul Osmanlı İmparatorluğunun üçüncü payitahtı olur (Demirkent, 2001, s. 212).

Vâsıf, aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed’in “İstanbul bir gün fethedilecektir, onu fetheden komutan ne güzel komutan onu fetheden asker ne güzel asker” hadisine telmihte bulunarak İstanbul’un fethedileceğini müjdesini verdiğini söyler:

Feth-i İstanbul’u Resûl-i Hâk

Eylemişdi hadîsde tebyîn (K.25/6/s.259).

(Resûl-i Hak [Hz. Muhammed], İstanbul’un fethini hadiste beyan etmişti).

Vâsıf, aşağıdaki beyitte “İstanbul şehrinin fethedildiğini ve bu muhkem ve sağlam yerin fetihle birlikte nur ile dolduğunu” dile getirir:

Çünkü feth oldu şehri-İstanbul

Nür ile toldı şan bu hısn-ı haşin (K.25/15/s.259).

(İstanbul şehri fetholdü, bu çok sağlam kale nur ile doldu).

3.1.3. Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar İstanbul

Fetihten hemen sonra bayındırlık faaliyetleriyle çehresi değişen ve bir Türk İslam kimliğini kazanan İstanbul, tarihi yarımada'nın dışına taşıp imparatorluğunun merkezi olur. Fetihle birlikte İstanbul, Asya ile Avrupa kıtaları arasında Karadeniz ve Akdeniz'e açılan deniz ve karayollarının kesiştiği, farklı kültürlerin kaynaştığı anakent haline gelir (Emecen, 2001, s. 218).

II. Mehmet'in temel düşüncesi Anadolu ve Rumeli'de iki kara ve iki denize egemen merkezi bir imparatorluk yaratmak idi. Fatih'in karakteri kentin yapılanmasını şekillendirir. İstanbul'u imparatorluğa layık bir başkent yapmak için her mezhepten insanların kente yerleşmesini ve geçimlerinin sağlanması için gereken alt yapı önemlerini alır. İstanbul, gelişmiş şehircilik anlayışıyla tıpkı Edirne ve Bursa örneğindeki gibi yeniden inşa edilir. Semt ve mahallelerde sultan ve devlet ricalinin yaptırdığı cami ve mescit gibi yapılarla kent mamur hale getirilir (İnalcık, t.y,s. 30).

Fetihten sonra Topkapı Sarayı şehrin yedi tepenin birincisinin üzerinde inşa edilir. Sarayın inşasına 1465 yılında başlanır ve 1478 yılında tamamlanır. Uzun bir süre imparatorluk buradan yönetilir. 1855 yılında Dolmabahçe Sarayı'nın inşasıyla Topkapı Sarayı resmi saray olma özelliğini kaybeder (Şenyapılı, 2003, s. 143).

XVI. yüzyıldan itibaren İstanbul, imparatorluğun üç kıtadaki özelliklerini taşıyan kozmopolit ve renkli hayatın merkezi olur. İdari olarak özel bir statüye sahip olan sur içi yani tarihi yarımada; Galata, Üsküdar ve Eyüp kadılıklarıyla organik bütünlük içerisinde yönetilir. İstanbul XVII. yüzyılın ilk yarısından itibaren iç karışıklıklara, ayaklanmalara sahne olur. II. Osman'ın katli, IV. Murat devrindeki isyanlar, Sultan İbrahim ve IV. Mehmet dönemindeki saltanat mücadeleleri ve sosyal çalkantılar kentteki huzuru derinden sarsar. 1651'deki Çınar Vakıası ve sonrasında yaşanan olaylar şehirde görülmemiş karışıklıklara sebebiyet verir. Köprülüler devrinde sağlanan asayiş II. Viyana'nın bozgunuyla yeniden kaybedilir (Emecen, 2001, s. 219).

3.1.4. Lale Devri ve Sonrası İstanbul

XVIII. yüzyıl, batının askeri üstünlüğünün kabul edildiği dönem olarak kabul edilir. Lale Devri, önceki yüzyılın karışık ortamıyla tam bir zıtlık teşkil eder. Batı'nın mimarisine ilgi duymaya başlayan devlet adamlarının bu çalışmalarıyla İstanbul'da yeni bir kent imajı ortaya çıkar (Hamadeh, 2017, s.17).

XVIII. yüzyılda kültürel değişimin ilk sancıları duyulmaya başlar. Lale Devri'nin Osmanlı İstanbul'u, duysal zevklerin zirve yaptığı en ihtişamlı dönemdir. Bu dönemde barok tarzı özellikle kültürel alanda etkisini iyiden iyiye hissettirir (Ortaylı, 2009, s. 168).

Lale Devri'nde, Osmanlı padişahları Avrupa'nın başkentlerine diplomatlarını gönderir. Paris, Viyana, Londra gibi şehirlere giden diplomatlar oradaki gelişmeleri rapor edip İstanbul'a dönerler. Böylelikle Osmanlı Devleti, Avrupa'ya yakın temas kurup gelişmelerden haberdar olmaya başlar. III. Ahmet devrinde XXVIII. Çelebi Mehmet, Paris'e gönderilir. Fransa'daki görevi sırasında "Paris Sefaretnamesi"ni yazıp yurda döner. Çelebi Mehmet, Paris dönüşünde Versaille'daki XIV Louis'in sarayından gravürler getirir. Böylece Osmanlı mimarları Avrupa'daki mimari gelişmelerden haberdar olur ve bu gelişmeler ışığında eserler vermeye başlarlar (Tillinhast, 2017, s. 208).

Avrupa, Osmanlı için artık sevimli ve egzotik bir dünya olur. Barok, Osmanlıya kumaş ve cam gibi ithal malı olarak girer. Avrupa'dan getirilen mimarlar İstanbul'a yeni bir çehre kazandırır. Bu tarz, özellikle mimari ve süslemede kendini gösterir (Ortaylı, 2009, s. 161). XVIII. yüzyılda imparatorluk mimarisine baroku tüm ihtişamıyla yaşatmaya çalışan başlıca fikir babaları III. Ahmet ve sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa (1718-1730), I. Mahmut (1730-1758) ve III. Selim (1783-1808)'dir (Hamadeh, 2017, s. 22).

Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı bu döneme damgasını vurur. Dünyevi zevklerin adeta zirve yaptığı bu dönemde yönetici sınıf arasında gösterişçi tüketim yaygınlaşır. Avrupa'daki saraylara öykünerek inşa edilen gösterişli saraylar, imparatorluk tarihinde kültürel batılılaşmada yeni bir aşama olarak kabul edilir. (Hamadeh, 2017, s. 22). Bu değişim sürecinde, barok tarzı saraylar, camiler, çeşmeler ve köşkler inşa edilir. İbrahim Paşa, şimdiki Yıldız Park'ındaki bahçeye beş yüz binden fazla lale diker. Gül ve lalelerin kokusu tüm İstanbul'u sarar (Tillinhast, 2017, s. 209). Bu dönemde bahçelerde de düzenlemeler yapılır. Topkapı Sarayı'nın bahçeleri,

Kâğıthane, Kadıköy-Fenerbahçe'deki bahçeler yeni tarz düzenlenen bahçelerden birkaçıdır. Kâğıthane deresinin mecrası değiştirilir. Mermer setlerle havuzlar yapılır ve sular ejderha başlıklı oluklar ve fiskiyelerden akıtılır (Ortaylı, 2009, s. 163). Bu gelişmeler Osmanlı başkentine yeni bir görünüm kazandırır. Bu değişim yavaş yavaş sosyal hayatta da kendini gösterir. Kaybedilen savaşların etkisini kırmak, halka devletin ihtişamının devam edildiğinin bir göstergesi olarak bu dönemde teşhircilik kültürü doğar. Çırağan sarayı örneğinde olduğu gibi zenginliklerini sergileyen ihtişamlığın göstergesi olan sahil sarayları yapılır. Yaş, cinsiyet, makam, mevki ve statünün birbirine karıştığı mesireler yaygınlaşır. Bu gelişmeler gelişmekte olan İmparatorluk başkentinin âdeta yeni görünümünü yansıtmıştır (Hamadeh, 2017, s. 13).

Payitahtta inşaat faaliyetleri günbegün hızlı bir şekilde devam eder. Fatih'ten sonra İstanbul yeniden inşa edilir. Özellikle boğaz tarafında inşaat faaliyetleri yoğunlaşır. Gösterişli saraylar, köşkler, camiler, çeşmeler ve yalılar inşa edilir. Büyük bir şevkle ve masrafla yapılan bu inşaat faaliyetleriye şehir bayındır hale getirilir (Hamadeh, 2017, s. 39).

XVIII. yüzyılda İstanbul'da yalı, köşk ve kasırlar yaygınlaşmaya başlar. Kalender Kasrı, Bebek'in kuzeyinde Yeniköy ve Tarabya arasında; ikincisi, yani Şeref-âbâd ya da Yüce Mesken, Üsküdar'da Kanuni'nin Kavak yazlık sarayının yakınına; üçüncüsü, Bolluk Meskeni anlamına gelen Feyz-âbâd Kasrı, Anadolu yakasında Çubuklu'da inşa edilir (Hamadeh, 2017, s. 50). Beykoz'da Hümayun-âbâd, Kâğıthane bölgesinde Sa'd-âbâd ve Hüsrev-âbâd gibi kasırlar yapılır. Bu mesire yerleri o devrin vazgeçilmez eğlence mekânları olur. Bu mekânlar şair ve devlet ricalinin sürekli uğrak yerleri arasındadır. (Ortaylı, 2009, s. 165). Mehtaplı gecelerde Boğaziçi ve Haliç'te ay ışığının durgun sudaki yansıması izlenip; sazlı sözlü içkili âlem, yalı sofalarında ya da kayıklarda sürdürülmüştür (Sakaoğlu, 1994, s. 507).

Nur-ı Osmaniye Camii ve Laleli Camii, barok mimarinin tesiriyle inşa edilmiş en bilindik XVIII. yüzyıl yapılarıdır. At nalı biçiminde olan avlusu, merdivenleri, çokgen plan ve süslemeleri ile Nur-ı Osmaniye Camii, XVIII. yüzyıl Osmanlı barok'unun en belirgin örneğidir. III. Mustafa'nın inşa ettirdiği ve bulunduğu semte adını vermiş olan Laleli Camii XVIII. yüzyıl dini mimarinin önemli eserlerindendir (Ortaylı, 2009, s. 167).

III. Selim devrinde barok tarzı askeri binalar inşa edilir (Emecen, 2001, s.219). Selimiye Kışlası, barok'un askeri mimarideki nadide eserlerindendir. O dönemde

İstanbul'un bütün bölgelerinden görülebilen ve 1807'de tamamlanan Selimiye Kışlası, şehrin silüetine yeni bir görünüm kazandırmıştır (Ortaylı, 2009, s. 165).

Bu yüzyılda inşa edilen barok tarzı anıt çeşmelerin başında, sarayın önünde inşa edilen III. Ahmet çeşmesi gelmektedir. Çeşmenin planı, süslemeleri yanında padişahın hattından çıkma kendi beyitleri ve Seyyid Vehbi'nin beyitleriyle bezenen bir yapıdır. Tophane ve Üsküdar meydanlarında buna benzeyen başka çeşmeler de yaptırılmıştır (Ortaylı, 2009, s. 166).

XVIII. yüzyıl Osmanlı toplumu için batıya yeni bir açılım devri olur. Binaların, bahçelerin, kasırların, camilerin çehresi değiştiği gibi, insanların kılık kıyafeti de bu değişiklikten nasibini alır (Ortaylı, 2009, s. 162). II. Mahmut devrinde reform hareketleri hızlanır. İstanbul sokakları yeni kıyafetli memur ve askerlerle tanışır (Emecen, 2001, s. 219).

Lale Devri'nin zevk ve eğlenceyle geçen yaşantısı XVIII. yüzyıl sanatın, edebiyatın ve şiirinin ayrılmaz bir parçası olur. İnce ruhlu ve eğlenceye düşkün olan dönemin padişahı III. Ahmet, aynı zamanda şair ve hattattır. Padişah, devrin sadrazamı olan İbrahim Paşa'ya devlet işlerinde tam yetki verir. Edebiyata ilgisi olan yenilik yanlısı Paşa, devrin şair ve bilginleriyle dostluklar kurmuş zevk ve eğlence meclislerini bizzat kendisi tertip etmiştir. Devrin şairleri o günlerdeki zevk ve eğlenceyi şiirle anlatmıştır (Mengi, 2015, s.232). Köşklerdeki zevk ve eğlenceler şiire konu olmuştur (Ortaylı, 2009, s. 164).

3.1.5. İstanbul'a Atfedilen Adlar

Tarihi yarımada'daki ilk yerleşme yerinin bilinen en eski ismi Bizantion'dur. Bu isim Trakça bir şahıs adı olan Vizas'tan türetilmiştir. Şehir, Roma'nın egemenliğine girince Antoninia, İmparatorluğun merkezi buraya taşındıktan sonra Secunda Roma, (II. Roma) V. Yüzyıldan itibaren Nova Roma yani Yeni Roma adlarıyla anılmıştır. Şehir halkı için "Romaio" tabiri kullanılmıştır. Halk arasında yaygınlaşan Konstantinopolis adı kısa zamanda şehrin resmi adı olmuştur. Konstantinopolis halk arasında kısaltılarak sadece "Polis" şeklinde de telaffuz edilmiştir (İnalçık, 2001, s. 220).

İstanbul şehrine Osmanlı tarafından farklı adlar verilmiştir: Asitâne, Derâliyye, Dar-ülhilâfet'il âliye, Payitaht, Der saadet ve İslambol gibi adlar bunlardan bir kaçıdır. İstanbul "Stinpolis-şehre doğru" deyiminden gelir. 1760 yılına ait bir fermana

paraların üzerindeki Konstantiniyye yerine İslambol adı kullanılmıştır (Ortaylı, 2009, s. 11).

3.1.6. İstanbul Halkı

Fetihten sonra Fatih'in önem verdiği konulardan biri İstanbul'u nüfuslandırmak idi. Fethedilen yerlerden ülkenin gelişmesine katkıda bulunacak soylular, tüccarlar ve zanaatkârlar İstanbul'a getirilmiştir. Her din ve ırktan göçmenin İstanbul'a iskânı teşvik edilmiştir (İnalçık, 2001, s. 232).

Fetihten sonra II. Mehmet iskân politikasının bir sonucu olarak çeşitli şehirlerden halkı buraya yerleştirerek şehrin nüfus yapısını değiştirir. Kanuni devrinde de bu politika devam eder. Yapılan fetihler sonucunda Belgrat, Adalar, Macaristan gibi yerlerden getirilen halk İstanbul'un çeşitli semtlerine yerleştirilmiştir (İnciyan, 1976, s.17). Osmanlı devrinde İstanbul, tüm yönleriyle kozmopolit bir yapıya sahip olur. Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler bu yapının birer parçasını oluşturmuştur. Süreç içerisinde Çingene, Arnavut, Arap, Ulah, Moldovalı gibi etnik unsurlar İstanbul'a yerleştirilir böylece İstanbul farklı milletleri içinde barındıran bir şehir olur (Mantran, 1990, s. 49).

3.1.7. İstanbul Halkının Dili

İstanbul halkının dili Türkçedir. Saf İstanbul Türkçesi, Osmanlının edebi ve resmi dili olarak kabul edilmiştir. İstanbul Türkçesi ve İstanbul ağzı denirken medrese âlimlerinin, bürokratların, öğrencilerin ikamet ettiği Aksaray ve Fatih semtlerinde konuşulan dil kastedilir. Türkçe dışında farklı etnik grupların konuştuğu diller de mevcuttur. Bunların başında Rumca ve Ermenice gelir; çünkü tarihin getirdiği mirasın bir sonucu olarak konuşulan diller bir hayli fazla olmuştur (Ortaylı, 2009, s. 21-23).

XV. yüzyılın İstanbul'unda Romanyot diye bilinen bir Musevi cemaati Yunanca konuşmuştur. Venedikliler, Cenevizliler, Bulgarlar, Araplar, Arnavutlar, Sırplar, İranlılar ve argolu dil daracığına sahip Çingeneler İstanbul'da bir "dil zenginliğini" yaratmışlardır. Karagöz oyununda bütün bu dil ve ağız zenginliği açıkça görülmektedir (Seyhan, 1994, s. 244).

3.2. Divan Şiirinde İstanbul

Tarihi, doğal güzellikleri ve bulunduğu konum itibarıyla dünyanın kadim şehirlerden birisi olan İstanbul, tarihin her döneminde önemini koruyarak kültür ve edebiyatımızda ayrı bir yer edinmiştir.

İstanbul, fethedildikten sonra beş yüz yıl kadar Osmanlı devletine başkentlik yapmış ve süreç içerisinde Osmanlı tarafından büyük bir medeniyet merkezi hâline getirilmiştir. Sarayları, konakları, yalıları, mabetleri, medreseleri, imalâthaneleri, çarşıları, eğlence yerleri ve mesireleri ile İstanbul, Türklerin yaşayış tarzlarını değiştirmiş, onlara bambaşka bir kimlik kazandırmıştır (Kaplan, 1988, s. 1214).

İstanbul, imparatorluğun başkenti olması ve doğal güzellikleri dolayısıyla pek çok divan şairinin şiirine konu olmuştur. Divan edebiyatı metinlerinde İstanbul Dersaadet, İslâmbol, Konstantin, Konstantiniyye, Konstantini, Sitanbul, Stambol, ve Stanbûl şeklinde geçmektedir. İstanbul'un divan şiirinde anılması fetihle birlikte Osmanlı'nın imparatorluk özelliği kazandığı XV. yüzyılda başlamıştır. Fetih'ten sonra payitaht olan İstanbul cennete benzer güzelliği, hava ve suyunun hoşluğu, güzellerinin benzersizliği yanında bir ilim, ticaret ve eğlence merkezi olarak da anılmıştır (Yeniterzi, 2010, s. 317).

XV. yüzyılda, Hamdullah Hamdi'nin konusunu halk edebiyatından aldığı ve olayın fetih'ten öncesinde geçtiği *Tuhfet'ül Uşşak* mesnevisi, daha sonra yazılmış İstanbul'a ilgili hikâyelerinin öncüsü olması bakımından dikkate değerdir. Eserin konusunun bir kısmı İstanbul Ayasofya'da geçmektedir (Kaplan, 1988, s. 1214).

Asaf Halet Çelebi, "*İstanbul'dan Bahseden En Eski Türk Şairleri*" adlı yazısında Türk şiirinde İstanbul kelimesini ilk kullanan kişinin Fatih olduğunu söyler ve şu beyti örnek gösterir:

“Feth-i İstanbûla fırsat bulmadılar evvelûn

Feth idüp Sultan Muhammed dîdî târih aherûn [1453]

Fatih, bu beyitte ebcet hesabını kullanarak İstanbul'un fetih tarihine yer vermiştir (2018, s. 305).

Frenk güzellerin ülkesi ve meyhanelerin merkezi Galata, divan şiirinde ilk olarak Sitanbul şahı Avni'nin mısralarında başlı başına bir şehir olarak yer alır:

Avniyâ kılma gümân kim sana râm ola nigâr

Sen Sitanbul şâhısun ol da Kalata şâhıdur

Fatih, bu beyitte ulaşılmaz bir ideal olması gereken vuslatsız aşkını Hristiyan güzelle somutlaştırır (Çorak, 2006, s. 54-55).

Karamanlı Aynî'nin *Câmi'ü'l-Nezâir* adlı eserinde yer alan “Revnakı bû kâ'inatûn şehri Kostantindedür” nakaratlı altı kıtalık murabbai, İstanbul'un fethi münasebetiyle yazılan ilk şiirlerdendir. Bu murabbada İstanbul'un yedi tepesi yedi memleket, Padişahın elindeki kılıç Hz. Ali'nin Zülfikar'ı ve İstanbul surları ise Hayber gibi fethi zor bir kale şeklinde tasvir edilmiştir (Çelebi, 2018, s. 305).

XV. yüzyılın önemli şairlerinden olan ve aynı zamanda Fatih'in de vezirliğini yapan Ahmet Paşa, Topkapı Sarayı'nın inşası münasebetiyle yazdığı kasidede bina övgüsü ve mimari özelliklerinin tasvirini yaparak son beyitte şu tarihi düşürür:

Bünyâd-ı serâyîna budur ahsen-i târîh

Kim îde mübarek tapuna Hayy ü Tuvânâ (Pala, 2001, s. 285).

Sa'dî-i-Cem, “Der-Medh-i Konstantiniyye Min Kelâm-ı Sa'dî-i Cem” başlıklı kasidesini II. Bayezid için yazmıştır. Şair, İstanbul'u adaletin tecelli ettiği yer olarak gösterir ve *Şehname* kahramanı Nuşirevan'a, İstanbul'un mimarisine, coğrafyasına, havasına, suyuna ve nüfusuna övgüler yapar (Aynur, 2015, s.131).

II. Bayezid dönemi şairlerinden Sirozlu Sâdî;

“Şehr-i İstanbul ki âlemde güzeller kânıdır

Dünyenin ârifleri katında Mısır-ı sânîdir” matlalı on beyitlik gazelinde İstanbul ile Mısır'ı değişik yönlerinden karşılaştırarak İstanbul'un üstün vasıflarından söz eder (Pala, 2001, s. 285).

Kıvamî, 1488'de tamamlayıp II. Bayezid'e sunduğu *Fetihnâme*'sinde İstanbul'un kuruluşunu ve Ayasofya'nın inşasını, Arapların İstanbul kuşatmalarını, Fatih'in İstanbul'un fethedilişini ve sonrasında yapılan bayındırlık faaliyetlerini manzum ve mensur olarak anlatmıştır (Aynur, 2015, s. 132).

XV. yüzyılın sonlarına doğru Tâcîzâde Câfer Çelebi, *Hevesnâme* adlı eserinde İstanbul'un seçkin semtlerini, saraylarını, bahçelerini, hamamlarını, Yedikule'yi, Sırça Köşkü, Ayasofya'yı, Kâğıthane mesiresini, Eyüp Semsî'ni, devlet adamlarının yaptığı konakları, Fatih döneminde inşa edilen camileri, yine bu dönemde açılan Sahn-ı Semân Medrese'sini, İstanbul'un tarihi yerlerini, coğrafi ve sosyal hayata dair birçok unsuru bölümler halinde anlatmıştır. İstanbul'a dair pek çok eser ve semt tasvirinin yapıldığı bu eser İstanbul'un ilk kimlik kartı sayılabilir. Şair, İstanbul'un güzellikte bir benzerinin olmadığını, havasının gönül açıcı ve ruh besleyici, suyu ve toprağının ise amber gibi koktuğunu söyler (Pala, 2001, s. 285; Çelebi, 2018, s. 306).

XVI. yüzyıl divan şiirinin olgunlaşmaya başladığı bir çağdır. Bu yüzyılda Zâtî, Bâkî ve Taşlıcalı Yahyâ gibi divan şairleri İstanbul’u ve İstanbul yaşantısını farklı cepheleriyle mısralarında işlemişlerdir.

Taşlıcalı Yahyâ, *Şâh u Gedâ* mesnevisinde şehrin birçok semtini coğrafi ve toplumsal açıdan tanıtır. İstanbul’un konumundan, At Meydanı’ndan, Yedikule’den, Ayasofya’dan, bağ ve bahçelerden övgüyle bahseder. Şair;

“Kurşun örtülü kubbeler yer yer

Yelken açmış gemilere benzer” beytiyle İstanbul’un kubbelerini yelken açmış gemilere benzetir (Aynur, 2015, s. 139; Çelebi, 2015, s.56).

XVI. yüzyıldan itibaren Galata, eğlence ve içki meclislerinin kurulduğu, “ayak seyri”nin yapıldığı bir muhit olarak şairlerin ilgi alanına girer. Bu yüzyıldan itibaren Galata Semtî’nde yaygınlaşan içkili eğlenceler ve gezintiler için “Galata’da ayak seyri” denmiştir. “Ayak” Türkçe bir kelimedir ve bilinen anlamı dışında divan şiirinde “içki kadehi” anlamına gelir. “Seyretmek” ise gezip dolaşma anlamındadır. Böylece “Galata’da ayak seyri” tabiri hem semti gezip dolaşma hem de kadeh dolaştırma, yani içki içme gibi anlamlarda kullanılmıştır (Pala, 2001, s. 285; Çorak, 2005, s. 56). Zâtî, Galata’da ayak seyrinin verdiği haz ile ibadet zevkini bir tutarak sofiye şöyle seslenir:

Bir ayak bir erba‘ini hâletin vermez mi gör

Geç ayak seyrine ey sûfî Kalâtâdan yana (Çelebi, 2015, s. 50).

Zâtî aşağıdaki beyitinde ise güzelliğinden bahsettiği kişinin bütün güzellerin sultanı olduğunu ve bu güzelin payitahtta yaşadığını bildirir:

Hüsn ile mecmu‘-ı âlemde çıkarmışdur ‘alem

Tahtı ol şah-ı cemalün behcet İstanbuludur (Şen, 2006, s.41).

Benli Hasan lakaplı Ahî de Galata’da ayak seyrini şiirinde söz konusu eder. Şair;

“Hâ çeker bâşum benî durmaz bu deryâdan yanâ

Seyre çıkmışdur meğer dilber Kalâtâdan yanâ” matlalı gazelinde Galata’nın güzellerini, bağ ve bahçelerini, bahçelerde salınan dilberleri, Frenk muhiti olması, âşıkların burada sevgililerini beklemesi, tüm güzellikleriyle cennete benzetilmesi gibi özelliklerinden bahseder (Çelebi, 2015, s. 49; Karavellioğlu, 2014, s. 92).

Ahî, aşağıdaki beyitte ise içki sarhoşluğunun verdiği ağrıdan kurtulmak için Galata’ya gidip biraz daha içmeyi düşünür:

Cigerüm mey gibi hûn etti benüm za’f-ı humâr

Kalata’ya varalum de’f-i humâr eyleyelüm (Çorak, 2006, s. 55).

Kanunî devri şairlerinden Nazmî, aşağıdaki beyitte Galata'dan bahseder:

“Geçme İstanbûldan istersen ey Nazmî huzûr

Geç safâ camîni çek sâfî Kalâtâdan yanâ” (Çelebi, 2015, s.58).

Cemalî, *Şehrengiz-i İstanbul* eserinde İstanbul'un kalabalık nüfusundan, iki denizin birleştiği yerde yedi güzel tepenin yükseldiğinden, insanların faziletlerinden, şehirde boy gösteren minarelerden, yelkenlerini açan gemilerden, hamamlardan, suyu ve havasının yumuşaklığından, şehri kuşatan surlardan, bahçelerden, Göksu, Yeni Hisar, Kavak, Üsküdar, Kadıköy, Eyüp, Sütlüce, Galata ve Beşiktaş'tan övgüyle söz eder (Çelebi, 2018, s. 307-308).

Lâtîfî, *Evsâf-ı İstanbul* eserinde İstanbul'u, saray bahçesini, Ayasofya, Fatih Câmîi ve Bedesteni, Kâğıthane'yi, medreseleri, surları, sarayları, köşkleri, konakları, muhtelif semtleri nazım-nesir olarak detaylıca anlatır (Pala, 2001, s.286).

Bâkî'nin İstanbul'un zevk ve eğlence dünyasına ışık tutan gazelleri o döneme damgasını vurur:

“Dilrübâlarla aceb kesreti var her yolun

Geçemez hûblarından gönül İstanbul'un” ve

“Reh-i meyhâneyi kat' etti tîğ-i kahır sultânın

Su gibi arasın kesti Sitanbul'u Galata'nın” matlalı gazellerinde tüm cepheleriyle İstanbul'u, İstanbul yaşantısını ve içki yasağını anlatır (Pala, 2001, s.286).

Şair Nev'î de;

“Geçürmezler boğazdan katreca ab-ı Mesiha'yı

Yasağı âdem öldürmez mi hey sufi Kalata'nun” beyitinde içki yasağından sitemle bahseder (Çorak, 2006, s. 56).

Taşlıcalı Yahyâ, *İstanbul Şehrengiz*'inde İstanbul'un tasvirine yer vererek cennetle karşılaştırır. İstanbul güzellerini, denizini, âşıklarını, sahillerini, surlarını, Boğaz'ı, Haliç'i ve karşıındaki Galata'yı anlatır (Şen, 2006, s. 49).

Gelibolulu Âlî, “Kasîde Der-Vasf-ı İstanbul” başlıklı 18 beyitlik “deryası” redifli kasidesinde İstanbul'un eğitimli ve eğitimsiz kalabalık nüfusundan, limandaki gemilerden, kalabalık pazarından ve değerli taşlardan söz eder. Âlî, “bol” redifli kasidesinde ise öncekinden farklı bir İstanbul portresini sunarak şehirdeki açlık ve kıtlığı, veba gibi çeşitli hastalıkları, hastaları tedavi edecek doktorların bulunmayışı, yapılan adaletsizlikleri, zulüm ile gözyaşı dökenin çokluğu gibi konuları söz konusu ederek eleştiriler yöneltir. (Aynur, 2015, s. 136).

XVII. yüzyılda İstanbul ile ilgili uzun soluklu eserler yazılmamıştır. Bahtî, “olmaz” redifli gazelinde İstanbul ile Edirne’yi karşılaştırır ve Edirne’ye karşı İstanbul’un üstünlüğünü vurgulayarak şehrin benzersiz güzelliğinden övgüyle söz eder:

Edirne şehri gîbî gerçi şehr-i bî-bedel olmaz

Yine ammâ bu dünyâda Sitanbûla bedel olmaz (Çelebi, 2015, s. 67).

Mezâkî, IV. Murat’ın Üsküdar’a teşrifi münasebetiyle yazdığı “Üsküdar” redifli gazel aracılığıyla kendi bakış açısından hem padişahı hem de Üsküdar’ı çeşitli vasıflarıyla över. Mekânın övülmeye değer özellikleri havası, güzelliği, bağı, bahçesi, beğenilen ünlü bir gezinti yeri olması, insanlara verdiği huzur, mutluluk vb.dir. Şair, Üsküdar’ın zamanında çok tanınmış ve ünlü bir gezinti yeri olduğunu ise, “dillere destan olmak” deyimiyle ifade eder (Batislam, 2018, s. 7-8).

Nef’î o dönemin en popüler eğlence mekânlarından olan Kâğıthane’yi mahşere benzetir. İstanbul güzellerinin Kâğıthane’de toplandığını, bu mahşeri kalabalığın âdeta kıyamet gününü andırdığını aktarır:

Mahşer olmuş sahn-i Kâğıdhâne dünya bundadır

Cennete dönmüş güzellerle temâşâ bundadır (Çelebi, 2015, s. 67).

XVII. yüzyıl divan şairi Vahyî;

“Şevk-i dille ‘işret itdük sahn-ı Kâğıd-hânede

Bezmi reşk-i cennet itdük sahn-ı Kâğıd-hânede” ve

“Meyl iderler dâ’imâ hûbân Kâğıd-hâneye

N’ola cuşşâk olsalar pûyân Kâğıd-hâneye” matlalı iki gazelinde Kâğıthane’nin bir gezinti, eğlenme ve buluşma mekânı olarak güzelliklerini, güzellerin Kâğıthane seyrine geldiğini, işret meclislerini, hava ve suyu dolayısıyla hoş vakit geçirilebilecek niteliklere sahip olduğunu, herkes tarafından beğenilip ilgi gördüğünü, tabiatının güzelliğini, ağaçlarının gölgesini, çimenliğini, akarsuyunu vb. özelliklerini anlatır (Batislam, 2018, s. 3).

Bu yüzyılda bilinen tek şehrengizi Tabî İsmâil Efendi yazmıştır. Şair, şehrengizinde Eyüp, Kâğıthane, Yenikapı ve Beşiktaş semtlerinin tasvirini yapar (Pala, 2001, s. 286).

Nergisi, aşağıdaki beyitte İstanbul’un havasının ve suyunun hoşluğundan söz eder:

“Şehr-i hoş âb ü hevâ ya‘ni Sitanbul kî eğer

Tarhınî görse behiştî unudurdu Âdem (Çelebi, 2015, s. 69).

XVII. yüzyılda İstanbul hakkında en ayrıntılı bilgiyi, Evliya Çelebi *Seyahatnâme* adlı eserinin birinci cildinde vermiştir. Çelebi, İstanbul'un ilk kurucusundan başlayıp XI. kurucu saydığı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesine kadar geçirdiği tarihi dönemleri, İstanbul'un surlarını, kasabalarını, madenlerini, kapılarını, kara ve denizde bulunan tıslımlarını, tarihi yapılarını anlatmıştır. Bununla birlikte camiler, medreseler, mektepler, çeşmeler, kiliseler, mesireler, bahçeler, şehirde bulunan esnaf grupları vs. şehre ait ne varsa bunları sade bir dille aktarmıştır (Kahraman, 2018, s. 9-10).

Şeyhülislâm Yahya, İstanbul civanlarının “Vefâ Meydanı”na gelmesini ister:

Safâlar kesb idüb ‘uşşâka olsun merhâbâ yer yer

Vefâ meydânınâ gelsün civânânı Sitanbûlun

Şair, aşağıdaki beyitte ise İstinye Semti'nde bülbül nağmesini dinlemek istediğini söyler:

“Ko kafes nâlesinî nağme-i peyderpeye gel

Râyegân diyneylim bülbülü İstinyeye gel” (Çelebi, 2015, s. 69-70).

Nevîzâde Atâî'nin hamsesinde bulunan *Sâkînâme* adlı mesnevide Göksu, Yûşâ, Gümüşservi, Akbaba ve Alemdağ semtlerinin tasvirlerini yaparak Rumelihisarı ile Anadoluhisarı'na dair bütün güzellikler anlatılır. *Sohbetü'l-ebkâr'daki* bir hikâyenin konusu ise Üsküdar Semti'nde geçmektedir. Şair, *Hefthan* eserinde de İstanbullu bir tüccar ile bir kuyumcunun mirasyedi oğullarının hikâyesini aktarır (Pala, 2001, s. 287).

Ruhî tarafından 1720'de yazılan *İstanbulnâme* adlı eser 350 beyitlik bir mesnevidir. Şair, boğazın Anadolu ve Rumeli yakasındaki yerleşim yerlerinden, buralarda yapılan eğlencelerden, tarihî yapılardan, câmilerden, yalılarından, saraylardan ve 1720'de yapılan bir düğün töreninden bahsetmektedir. Şairin Galata yerine ilk kez Boğaz'ın Karadeniz'in girişinden başlayarak İstanbul'u anlatması, taşradan gelen bir şairin Osmanlı'nın turistik yerlerini tanıtmaya bakımından dikkate değerdir (Aydoğdu, 2009, s. 185).

Bosnalı Sabî'tin divanında yer alan altı gazel, iki kıta, iki müfred ve bir kısa mesnevide İstanbul'a dair özellikler anlatılır. Sabî'tin İstanbul'la ilgili asıl önemli eseri *Ramazaniyye* kasidesidir:

“Yevm-i şek sohbetine şîre sıkarken yârân

Sık boğaz etdi basub şahne-i şehri Ramazân

İtdi mâhiyye berât-î hasenâtı tezhîb
Sığanub girdi zer-efşanlığa kandîlciyân

Kalb-i mü'min gibi mescid mütesellî ma'mûr
Dil-i fâsık gibi meyhâne harâb ü virân

Vakt-i imsâkdekî micmer ü 'anberlerden
Hoşdur âlüfteye iftârda bir lüle dühân

Kadeh-i rıtl-ı giran mertebesi keyf virir

Kahve-âşâma ağır kahve ile bir fincân” Bu beyitlerde İstanbul’un Ramazan günleri tüm yönleriyle işlenmiştir (Çelebi, 2015, s. 76-77).

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde eserlerinde İstanbul’u söz konusu eden şairlerin başında Nâbî gelir. Nâbî, *Hayriyye*’sindeki “Der- beyân-ı Şeref-i İstanbul” başlığını taşıyan yetmiş beş beyitlik giriş bölümünde aşağıdaki beyitlerden de görüldüğü üzere şehrin ilim ve irfan cephesini, aydınlarının durumunu, sanat, bilgelik, yücelik, nezaket, eğlence zevk dolu zamanları, hoş ve temiz havasını, mimari güzelliklerini anlatır:

‘İlm ile ma‘rifete cây-i kabûl
Olmaz illâ ki meğer İstanbûl

Olmağâ mîve-hor-î bağ-ı hüner
Olmağâ şehir-i Stanbul kadar

İtsün Istanbulu Allah ma‘mûr
Andadır cümle me‘âlî-i umûr

Ne kadar vâir ise ashâb-ı kemâl
Heb Stanbulda bulur istiklâl

Nakş ü tasvîr ü hutût ü tezhîb
Heb Stanbulda bulur zînet ü zâb

Mâhasal cümle sînâ‘ât ü hıref
Heb Stanbulda bulur ‘izz ü şeref (Çelebi, 2015, s. 81).

XVIII. yüzyılda Fennî tarafından mesnevi nazım biçimiyle yazılan *Sevâhîlnâme*'de İstanbul veya İstanbul semtlerinin tasvirleriyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Şair, Galata'dan başlayarak Boğaziçi'nin iki yakasındaki semtleri tasvir eder. İlk beyitten itibaren her beyitte bir semtten bahsederek toplam 63 beyitte 62 semti anlatır. Şair, bir semti tasvir ederken genellikle oranın bilinen en önemli özelliğini ya da kendine has özelliklerine vurgu yapar. İzzet Efendi, Fennî'nin *Sevâhîlnâmesi*'ne nazire yazar. Kaside nazım şekliyle yazılan bu *Sahîlnâme* toplam 65 beyitten ibarettir. Kaside doğrudan methiyeyle başlar. İlk 11 beyit Sultan Selim'e methiye ve dua şeklindedir. 12. beyitten itibaren Galata'dan başlamak üzere Boğaziçi sahillerindeki semtlerden bahsedilir (Öztoprak, 2005, s. 15-17). Derviş Hilmi Dede de Fennî'ye nazire yazmıştır. Mesnevi nazım biçimiyle yazılan bu eser toplamda 62 beyitten oluşmaktadır. Derviş Hilmi Dede, Fennî ve İzzet Efendi gibi Galata'dan başlayarak Boğaziçi'nin her iki yakasındaki semtleri anlatır. Şair, her beyitte bir semt olmak üzere toplam 62 semtin tasvirini yapar (Kaplan, 2017, s. 99-100).

Milli Kütüphane yazma eserler 4277 numaraya kayıtlı, XVIII. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen bir mecmuada İstanbul ile ilgili bazı bilgiler yer almaktadır. XVIII. yüzyıl İstanbul'una ışık tutan bu mecmuada şehrin 24 kapısından, selâtin camilerinden, bazı saray ve dikili taşlarından, Üsküdar, Galata, Eyüp, Büyükçekmece, Silivri, Kartal gibi semtlerinin önemli özelliklerinden, mesire yerlerinden, çarşı ve pazarlarından bahsedilir (Selçuk ve Tuğluk, 2009, s. 223).

Kânî, aşağıdaki beyitte İstanbul'daki camilerin göğe yükselen minareleri ile Tûr Dağı arasında bağlantı kurarak şehrin mimari dokusunda minarelerin öneminden söz eder:

Çün kudûm-ı rûze ile dîdeler pür nûr olur

Şehr-i İstanbul menârâtı çü nahl-ı Tûr olur

Kânî, III. Selim dönemindeki cülus töreni sırasında İstanbul'un çarşı ve sokaklarında yaşanan sevinç ve mutluluğu şu beyitle dile getirir:

Neşât-âbâda döndi şehr-i İstanbul'un esvâkı

Birer nüzhet-geh oldu her gürûhun pîş-i dükkânı (Yazar, 2009, s. 701-702).

XVIII. yüzyılda Nedim, şiirlerinde İstanbul'un semtlerini, gezinti ve eğlence yerlerini, Sa'dâbâd'ı ve Sa'dâbâd'da yer alan Hurem-âbâd'ı, Kasr-ı Neşât'ı, Kasr-ı Cinân'ı, köşkleri, bütün güzellikleri anlatmıştır (Batislam, 1993 s. 74).

Tunca Kortantamer, "*Nedim'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler*" adlı makalesinde Nedim'in şiirindeki İstanbul teması hakkında şu bilgileri verir:

“Nedim’in şiirlerinde temel mekânı ve çevresi İstanbul ve onun çeşitli semtleridir. Bunun yanında onun şiirlerinde İstanbul’un mahalle, sokak, meydan, saray, yalı, kasır, ev, kışla, tersane, hamam, meyhane, han, çarşı, bedesten, medrese, cami, tekke, çeşme, sebil, maskem, bahçe, mesire yeri ve içki meclislerinin mekân ve çevreyi oluşturan veya tamamlayan unsurlar olarak kullanıldığı görülür” (1985, s. 339).

Nedim, şiirlerinde eski kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olan ramazan günlerinden, bayramlardan, ziyaretlerden, kutlamalardan, helva sohbetlerinden, eğlence meclislerinden, gelenek ve göreneklerden, dönemin giyim kuşamından söz ederek o devrin İstanbul yaşantısı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır (Batislam, 1993, s. 78).

XVIII. yüzyılda yaşamı ve yazdıklarıyla İstanbul’la özdeşleşen Nedim’in Divanı’nda baştanbaşa İstanbul anlatılır. Nedim’in:

“Bu şehr-i Stanbûl ki bî-misl ü behâdur
Bir sengine yek-pâre Acem mülki fedâdur

Bir gevher-i yek-pâre iki bahr arasında
Hûrşîd-ı cihân-ı tâb ile tartılsa sezâdur

Bir kân-ı ni‘amdur ki anun gevheri ikbâl

Bir bâğ-ı İremdür ki güli ‘izz ü ‘ulâdur” şeklindeki kasidesi divan şiirinde İstanbul hakkında yazılmış kasidelerin en güzeli olarak kabul edilir. İbrahim Paşa için yazılan bu kaside İstanbul tablosu, eşsiz güzelliği, iki deniz arasındaki yeri, güzel bahçeleri, hoş havası ve suyu, hamamları, camileri, mescitleri, dergâhları, İçki meclisleri, maarif kumaşı satılan sokaklarıyla bir ilim ve ulema muhiti, bir hüner pazarı olarak tasvir edilir (Kortantamer, 1985, s. 340; Aynur, 2015, s. 145).

Nedim, özellikle Sadâbâd’ı defalarca anlatmış ve çeşitli olayların, tiplerin canlandığı bir mekân olarak kullanmıştır. Şair, “Gidelim serv-i revânım yürü Sa’dâbâd’a” nakaratlı şarkısında sevgilisine, şairlerin ve eğlenceye düşkün olanların toplandığı en gözde gezinti yeri olarak bilinen Sa’dâbâd’a gitmeyi teklif eder (Batislam, 1993, s. 70).

Seyyid Vehbî, şûhâne gazellerinde İstanbul’un kültür coğrafyasının ve tabiat manzaralarının tasvirlerini yapar. III. Ahmet Çeşmesi hakkında söylediği;

“Târîhi Sultan Ahmed’in cârî zebân-ı lûleden

Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmet'e eyle duâ" tarih manzumesi dikkat çekicidir. Vehbî'nin İstanbul'a dair önemli şiirleri *Surnâme* adlı eserinde yer almaktadır. III. Ahmed'in dört şehzadesinin sünnet merasimiyle üç kızının düğününe dair günü gününe ve bölümler halinde düzenlenen eser, o dönemdeki İstanbul'un mahalli özelliklerinden örf ve âdetlerine kadar pek çok yönünü anlatır (Pala, 2001, s. 287).

Süleyman Nahîfî, "Sa'dâbâdın" redifli gazelinde Sa'dâbâd Kasrı'nın üstün vasıflarını zikrederek Hint ve Acem'in Sa'dâbâd hasretiyle yandığını dile getirir. Nahîfî, Sa'dâbâd vâsında yazdığı "gör" redifli kasidesinde ise aşağıdaki beyitlerden de görüldüğü üzere İstanbul sevgisini dile getirir ve İstanbul'u Mısır, Şam ve Bağdat'tan üstün tutar:

"Görmedikce kasr-ı Sâ'dâbâdı bilmezsin nedir

İster îsen Mısır ü Şâm ü hitta-î Bağdâdı gör" (Çelebi, 2015, s. 126).

Şeyh Gâlib, İstanbul'un tasavvuf, sanat ve edebiyat muhitlerini sembollerle birçok şiirinde işler. Şeyh Gâlib'in Çırağan Sarayı'nın kapısı üzerine yazılan;

"Sabâhu'l-hayr-ı devlet bu der-i vâlâ-yı ismettir

İki bâli hü mâ-yı mihr ü şehbâl-i saâdetir

Nücûm-ı âsuman deryûze eyler âsitânından

Çerâğân ile memlû bir Çırâğân-ı inâyettir" kıtası dikkat çekicidir. Gâlib'in III. Selim döneminde "Çırağan Sahilsarayı" vâsında söylediği "Efendim yümn-i teşrîfinle mesrur it Çırâğeni" nakaratlı şarkısı da meşhurdur (Pala, 2001, s. 288).

Esrar Dede ise İstanbul'u aşağıdaki dörtlükte şöyle söz konusu eder:

Dildar edicek va'de-i yahû-yı Sıtanbul

Teng oldu yine bâşıma her sûy-ı Sıtanbul

Yârın kademi basdığı yer olmasa anda

Bir dâhi harâm idi bana bûy-ı Sıtanbul (Çelebi, 2018, s.366).

Sünbülzâde Vehbî, *Lutfiyye* mesnevisinde yaşadığı çağın İstanbul'undan izler taşıyan mısralarıyla kendi devrini eleştirir. Bu mesnevide içinde yaşadığı şehrin birçok iş kolu ve toplum manzarasının tasvirini yaparak İstanbul yaşantısına dair ipuçları sunar. *Şevk-engiz* mesnevisinde ise insan bedeninin güzelliklerini, ten zevklerini ve İstanbul güzellerinin tasvirini yapar. İstanbul'daki pek çok mimari eser için söylediği tarih kıtaları da önemlidir (Pala, 2001, s. 288).

Enderunlu Fazıl, eserlerinde İstanbul'da yaşanan hayata, topluma ve çevreye dikkat çekmiş, sefahat, zevk ve eğlence dünyasını, mahallî gelenek ve halk dilinin ifade

ve deyimlerinden yararlanarak mesnevilerinde aktarmıştır. *Hûbannâme* mesnevisinde İstanbul dilberlerinin beden yapıları, kişilik ve huy özelliklerini anlatmıştır. *Çenginâme* eserinde ise İstanbul’da ünlü olmuş çengiler ve çengi kollarının araştırmasını yapıp haklarında birer dörtlükle bilgi vermiştir (Pala, 2001, s. 288).

3.2.1. Semtler ve Mesire Yerleri

3.2.1.1. Adalar

Bizans devrinde Adalar’a “Prens Adaları” denmiştir. Bunun sebebi, prenslerin veya daha üst kademedeki devlet yöneticilerinin gözleri oyulduktan sonra Adalar’a sürgün edilmeleri olarak açıklanmıştır (Şenyapılı, 2003, s. 115).

Antonie Olivier, *18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul* kitabında Adalar hakkında şu bilgileri verir: Adalar’da oturan halkın büyük çoğunluğu Rumlardan oluşur, sonra Türkler gelir. Halk gemicilik, çiftçilik gibi uğraşlarla geçimlerini sağlamaktadır. Bahar ve yaz aylarında kalabalıklaşan Adalar’da herkesin girebildiği kalabalık kahvehaneler bulunmaktadır (2007, s. 85).

Şair aşağıdaki beyitte testiye, şarabın zevcesi olarak görür ve sevgilinin babasının şarap küplerinin bulunduğu Adalar’da subaşı olduğunu söyler:

Keoca sebū ki bint-i ‘ineb hem-firāşdır

Hālā babası hum Adalar’da subaşıdır (G.34/1/s.299).

(Büyük testi ki üzümün kızı onun zevcesidir. Halen babası şarap küpü Adalar’da subaşıdır).

Şair Adalar’da üzüm yetiştirilmesine telmihte bulunmuş ve şarabı testinin zevcesi olarak görmüştür.

3.2.1.2. Bahariye

Bahariye, Haliç’in sonunda, Bostan iskelesi ile Silahtarağa arasında, bayıra yaslanmış kıyı şeridi üzerinde kurulmuş bir semttir. Semt, Haliç’in eşsiz güzelliği içinde sakin, yemyeşil bahçeleriyle bir sayfiye ve mesire yeri olmuştur. Bahariye mesiresi padişahların köşkleri ve sahil saraylarıyla süslenmiştir (Artan, 1994, s.535).

Yavuz Sultan Selim devrinde burada aynı adla yapılan çeşme ve köşk de “Bahariye” veya “Bahar-âbâd” olarak adlandırıldığından semtin adını muhtemelen buradan aldığı düşünülmektedir. Padişah ve devlet adamları, özellikle bahar aylarında Haliç kıyısında bulunan Bostan iskelesi ile Silahtar Ağa arasındaki bölgede yapılan

köşklere gidip Kâğıthane dönüşü yapılan eğlenceleri Bahariye’den izleyebiliyorlardı. Semt, baharın gelişiyi birlikte önemi artan, gözde bir mekân olduğundan “Bahariye” olarak anıla gelmiştir (Şenyapılı, 2003, s. 28).

Şair aşağıdaki beyitte baharın gelişiyi Bahariye mesiresinde yaşanan canlanmaya dikkat çekerek etrafın âdeta renk cümbüşünü andırdığını bildirir:

Kıldı teşrîf Bahâriyye’ye bir vâkt-i bahâr

Güller açmışdı tönanmışdı nağillerde çiçek (Tar. Kıt.53/7/s.636).

(Bir bahar vakti Bahariye’ye teşrif etti, güller açmıştı, bahçeler çiçekle donanmıştı).

Baharın gelişiyi eğlence mekânlarına halk akın eder, mesire yerleri dolup taşar, bahar âdeta hayattan zevk alma mevsimi olur. Divan şiirinde bahar çok önemli bir yer tutmaktadır. Bahar içinde âdeta şairanelik taşımaktadır. Baharın gelişiyi tabiat canlanmaktadır ve bu da şairler üzerinde olumlu etki yapmaktadır.

Şair Bahariye’nin süslenip güzelleşmesini padişahın gelişine bağlayarak hüsn-i ta’lil yapmıştır:

O hudâvend-i felek-mertebe bir vâkt-ı bahâr

Gül gibi verdi Bahâriyyeye zîb ü revnâk (Tar. Kıt.51/5/s.634).

(Felek mertebesindeki o hükümdar, bir bahar vakti, Bahariye’ye gül gibi süs ve güzellik verdi.)

Bahariye, padişahın eğlenmek için gittiği bir mesire yeridir. Şair, padişahın bir bahar vakti Bahariye’ye gelip oraya süs ve güzellik bahsettiğini dile getirmiştir.

3.2.1.3. Bebek

Boğaz’ın Avrupa yakasında, Arnavutköy’ün yukarısında yer alan Bebek Semti, “Boğazın Gözbebeği”, “Bülbül Tepesi” veya yaygın adı “Bebek” olarak adlandırılmıştır. Başlangıçta küçük bir kıyı köyü olarak kurulmasına rağmen XVIII. yüzyılda popüler bir yerleşim bölgesi olmuştur (Tillinghast, 2017, s. 336).

III. Ahmet’in sadrazamı İbrahim Paşa, semti “Hümâyün-âbâd” diye adlandırıp oraya saray, hamam, cami ve çarşı yaptırmıştır. Bu gelişmelerden sonra Rum, Ermeni, Yahudi ve Türkler o semtte yeni evler inşa etmiştir (İnciyan, 1976, s. 116).

XIX. yüzyılın başlarında Bebek sahil şeridinde devlet adamlarına ait sahil sarayları, yalı ve bahçelerin varlığından söz edilmektedir (Gökbilgin, 1992, s. 254).

Şair, aşağıdaki şarkıda Bebek'te aklı yelken edip felekten kam almak için sâkîden kadeh sunmasını ister ve Bebek semtinden denize açılıp mehtap âlemi yapmayı düşünmektedir:

Kām almak için sâye-i hüsnünde felekden

Sāgar çekelim sâki-i sîmîn-bilekden

Yelken edip 'aklı binelim semt-i Bebek'den

Mehtāb edelim bu gece ey māh-ı felek-tāb (Şar.19/4/s.389).

(Güzelliğinin gölgesinde felekten bir kam almak için gümüş bilekli sâkîden kadeh çekelim. Aklı yelken edip Bebek semtinden binelim, ey felek yaradılışlı ay, bu gece mehtap edelim!).

Felek-tāb/felek-meşrep tabiri felek yaratılışlı, döneke, sözünde durmaz, bir gün başka diğer gün başka davranan gibi anlamlara gelmektedir (Devellioğlu, 2010, s. 293). Ayın sürekli hareket etmesi/dönmesi, dünyadan görüntüsünün dönüş hareketine bağlı olarak değişmesi, hilal iken ay sonunda dolunay olması; sevgilinin de benzer davranışları sergilemesinden dolayı şair, sevgiliye ey felek-tāb diye hitap etmektedir.

XVIII. yüzyılda İstanbul'da eğlence hayatının canlanmasıyla birlikte İstanbul'un sahil semtleri ve mesire yerlerinde felekte mehtap gezmeleri yapılmıştır. Vâsıf, özellikle şarkılarında bu konuyu çokça işlemiştir.

Bebek Koyu, âşıkla sevgilinin buluştuğu yerdir. Şair, sevgili için gözyaşı nakdini döktüğünü söyler ve Bebek Koyu'nda ona kavuşmayı arzular:

Döküp nukûd-ı sirişkin o merdüm-i çeşmim

Bebek Koyu'nda koyuldu vişâle dîdelerim (G.86/5/s.334)

(O gözbebeğimin gözyaşı nakdini döküp Bebek Koyu'nda, gözlerim kavuşmaya koyuldu).

3.2.1.4. Beşiktaş

Beşiktaş, Dolmabahçe Sarayı ile Ortaköy arasında yer alan bir sahil semtidir. Roma devrinde Iasonion sergion, Bizans devrinde ise Daphne ve Diplokion olarak anılmıştır (Gökbilgin, 1992, s. 252).

Beşiktaş'ın anlamı "Taş Beşik"tir. Bizans devrinde "Yaşka" adında bir rahip burada büyük bir kilise yaptırmıştır. Rahip Yaşka, Kudüs'e gitmiş, Hz. İsa'nın beşiğini "Beytüllahm" adlı bir şehirden bu kiliseye getirmiştir. İnanişâ göre Hz. İsa,

çocukluğunda bu beşikte yıkandığı için bu kilise Rumlar arasında “Taş Beşik” olarak ün kazanmıştır (Şenyapılı, 2003, s. 34).

Beşiktaş'ta inşa edilen Sinanpaşa Cami ve Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi XVI. yüzyıl eserlerindendir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan ve şimdi orada metfun olan Şeyh Yahya Efendi tarafından “Hızırlık” adı verilen bu mesire yeri o dönemde çok meşhur olmuştur. Özellikle XVIII. yüzyılda bu sahil semti köşk ve yalılarla doldurulmuştur. (Gökbilgin, 1992, s. 253).

Çırağan Sarayı, Lale Devri'nde Beşiktaş'ta inşa edilmiştir. III. Ahmet 'in meşhur sadrazamı İbrahim Paşa için burada şenlikler düzenlenmiş, geceleri bahçede mum ve kandiller yakıldığından dolayı saraya “Çırağan” adı verilmiştir (İncicyan, 1976, s. 114).

Şair aşağıdaki şarkısında padişahın bahar veya yaz aylarını geçirmek için Beşiktaş'a yerleştiğini söyler ve nakl-i hümayunun gerçekleşmesinden sonra Beşiktaş Sementi'nde artan bolluğa dikkat çeker:

Mübârek maḳdemüñle pâdişâhım oldu memnûnuñ
Beşiktaş'ı şeref-yâb eyledi nakl-i hümâyûnuñ
Olup zîb-i leb-i deryâ vücûd-ı feyz meşhûnuñ
Beşiktaş'ı şeref-yâb eyledi nakl-i hümâyûnuñ (Şar.73/1/s.427).

(Padişahım! Mübarek ayağını basmanla [Beşiktaş] memnunun oldu. Nakl-i hümâyunun Beşiktaş'a şeref kazandırdı. Varlığıyla deniz kenarı süslendi, bolluk doldu. Nakl-i hümâyunun Beşiktaş'a şeref kazandırdı.

Şair, “Beşiktaş memnunun oldu” diyerek mecâz-ı mürselle Beşiktaş halkını kastetmiştir. Padişahın ayak basmasıyla Beşiktaş Sementi şeref kazanmıştır; çünkü padişah teşrifıyla bolluk bereket artmış, Çırağan eğlenceleri başlamış, denizin kenarı süslenmiştir.

Şair aşağıdaki beyitte Yıldız Köşkü'nün, Beşiktaş Sementi'ne parlaklık verdiğini söyler:

Eğer verdiyse Yıldız Köşkü fer semt-i Beşiktaş'a
Bu süy-ı Üsküdâr'a zîb-bahş-ı iftiḥâr oldu (K.22/20/s.255).

(Eğer Yıldız Köşkü, Beşiktaş Sementi'ne parlaklık verdiyse bu Üsküdar tarafına süs ve iftihar bahşetmiştir).

Padişah sarayının burada olması, önemli mesire yerlerine sahip olması semtin önemini artırmıştır. Lale Devri ve sonrasında Yıldız ve Çırağan'da, Çırağan safâları düzenlenmiştir. Bu eğlenceler esnasında etrafı mum ve kandillerle donattıklarından

Yıldız Köşkü o görkemli ışıltısıyla Beşiktaş'ı aydınlattığı gibi Üsküdar tarafına da süs ve şeref bahşetmiştir.

3.2.1.5. Boğaz

Marmara'yı Karadeniz'e bağlayan Boğaziçi, Yunanlılar tarafından "Symplegades" olarak anılmıştır. Fetihten önce burada Anadolu ve Rumeli hisarları inşa edilmiştir. Fetihten hemen sonra boğazın her iki sahil şeridinde çeşitli bayındırlık faaliyetleri yapılmıştır. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren her iki sahilde de köyler kurulmuş, devlet ricali tarafından inşa ettirilen saraylar, kasırlar, yalılar, mesire yerleri, bahçeler, camiler ve çeşmelerle Boğaziçi zenginleştirilmiştir. Boğaziçi, tabii güzelliklerinden dolayı her devirde bir eğlence yeri, mûsikî ve şiire konu olmuştur (Gökbilgin, 1992, s. 251).

Olivier 18. *Yüzyılda Türkiye ve İstanbul* kitabında semtle ilgili şu gözlemlerini kaydeder: Boğaz'ın manzarasına hâkim olacak şekilde yapılmış evler, çardak ve çiçeklerle süslenmiş dar ve geniş bahçeler, âdetâ zevk ve safâ için yaptırılmış. İstanbulluların çoğu özellikle yaz mevsiminde günlerini evlerinin sofalarında, sedirin üzerinde çubuk tuttürerek, kahve içerek boğazı seyretmekle geçirirler (2007, s.71).

Şair aşağıdaki şarkıda sevgili ile Yağlı piyadeyle Boğaz'a açılıp felekde mehtap âlemi yapmayı düşünmektedir:

Tavşan kanı mey dolduralım cām-ı niyāza

Yalvaralım ol mest-i mey-i ğamze-i nāza

Maḥfî kıoyalım yağlı piyādeyle Boğaz'a

Bir 'ālem-i meh-tāb edelim biz de felekde (Şar.143/3/s.477).

(Niyaz kadehine tavşankanı şarap dolduralım, o nazlı yan bakış şarabının mestine yalvaralım. Yağlı piyadeyle Boğaz'a gizli koyulalım/açılalım. Biz de felekde bir mehtap âlemi yapalım).

Şair, şarkısında niyaz kadehine tavşankanı bir mey doldurup baygın ve süzğün bakışlı nazlı sevgiliyle gizliden Boğaz'a inip Yağlı piyade olarak adlandırdıkları kayıkla felekde bir mehtap âlemi yapmayı hayal etmektedir.

İstanbul'da deniz ulaşımında kayık, fiziksel bir zorunluluk olarak herkesin binebildiği bir taşıt olmuştur. Toplumun kesimlerine göre kayıkların da birkaç çeşidi üretilmiştir. En başta şüphesiz padişah ve hanedan üyeleri için yapılan gösterişli ve süslü saltanat kayıkları gelmektedir. Yapılan bu kayıklar uzunlukları ve kürek

sayılarına göre çeşitlilik göstermiştir. Saray dışındaki zengin kesimin kullandığı “piyade” olarak adlandırdıkları bir kayak çeşidi vardır. Bunlar haricinde toplu taşıma aracı olarak kullanılan Pazar kayıkları ile ulaşım sağlanmıştır (Gülersoy, 1994, s. 503).

Şairin Boğaz’da yaptığı mehtap gezmelerinde kullandığı kayak, “Yağlı piyade”dir. Şair, XVIII ve XIX. yüzyılın mehtap gezmelerinin vazgeçilmez vasıtalarından olan kayıkların isimlerini özel adlandırmalarla zikrederek dönemin yeni moda âdetlerinden haber vermektedir. Şairin mısraları aynı zamanda divan şiirinin yaşanan hayatla ilgisini gösteren örnekler olması bakımından dikkate değerdir.

3.2.1.6. Divanyolu

Osmanlı devrinde, şehrin en büyük caddesi At Meydanı’na giden Divan Yolu’dur. Eski adı Hipodrom olan bu meydanda atlı sporlar, okçuluk, güreş gibi gösteriler düzenlenmiştir (And, 1993, s. 56). Osmanlı devrinde kapıkulu askerlerinin yürüyüşü ve mehter alayının gösterileri burada yapılmıştır (Ortaylı, 2009, s. 12).

Şair aşağıdaki beyitte o şûh güzel ile şehrin kalabalık caddesi olan Divanyolu’nda bahse girdiğini söyler:

Bugün ol şûh ile Dîvānyolu’nda bahşe düşdükde

İki def’a ne dersin bahtıma adı yaman geldi (G.129/7/s.365)

(Bugün o şûh ile Divanyolu’nda bahse düştük de iki defane dersin şansıma adı yaman geldi).

Bahis, İddiâsında haklı çıkan tarafa bir şey verilmesini ön gören sözlü bir anlaşmadır. Girilen bahiste muhakkak bir tarafın üstünlüğüyle sonuçlanır. Şair, sevgiliyle girdiği bahiste muhtemelen zar gibi bir nesne kullanılmış ve bu durum iki kez tekrarlanmış, şairin şansına adıyaman [sevgili] çıkmıştır.

3.2.1.7. Galata

Galata isminin, muhitinde ahırların olmasından süt manasına gelen galaktus veya İtalyanca merdivenli yolun karşılığı olan calatadan geldiği öne sürülmüştür. Galata’ya Bizans devrinde “karşı” anlamında “Pera” denilmiş ve XV. yüzyıla kadar Pera olarak anılmıştır. Fetihten sonra burada kalan ve Kırım’ın fethiyle buraya getirilen Cenevizliler, Galata’nın yabancı nüfusunu oluşturmuştur. XV. ve XVI. yüzyılda Galata Semtî’nde Venedik ve Cenevizli zengin tüccarlar ticaret için belli bir vergiye tabi

tutulmuşlardır. Galata, XX. yüzyıla kadar her sınıf ve özellikle fakir İtalyanlara sığınma yeri ve bir umut kapısı olmuştur (Ortaylı, 1996, s. 303).

Robert Mantran *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* kitabında şu bilgileri verir: Galata Sementi'ndeki Surlar, ünlü Galata Kulesi, evler, dükkânlar, dinsel yapılar, çarşılar ve sokaklarıyla adeta bir Frenk şehrini andırır. Seyyahlar bu semt için ticaret ve zevk konusunda hemfikirdir. Galata, Rum ve Yahudilere ait birçok meyhanesiyle ünlenmiştir (1990, s. 71).

Edmondo De Amicis, *İstanbul* eserinde, Galata'daki kozmopolit yapıyı şu örnekle anlatır: “Türk hamal: “Savulun!”, Ermeni saka: “Var mı su”, Rum saka: “Crio nero!”, eşek sürücüsü: “Burada”, şekerlemeci: “Şerbet!”, gazete satıcısı: “Neologos!”, Frenk arabacı: “Varda! Varda!” diye bağırır (1993, s. 57).

Şairler, meyhane, içki ve güzellerin çok bulunduğu Galata Sementi'ne gezintiye çıkarılmış. Divan şiirinde “Galata seyri” veya “Galata'da ayak seyri” gibi âdetleriyle kullanılan Galata Sementi bugün dahi bu tür eğlence yerlerinden biridir (Pala, 2004, s. 160).

Tezkirelerde Galata, gerek doğal güzellikleri, gerek meyhaneleri, eğlence hayatı, Frenk güzelleri ile âşıkların cazibe merkezi olması gibi özellikleriyle kullanım alanı bulmuştur. Galatalı şairlerden bahsedilirken şairin Galatalı olmasının yanında semt ve mekân tasvirlerine de yer verilmiştir (Karavelioğlu, 2014, s. 91).

Vâsıf, aşağıdaki beyitte, galat, mağlat ve Galata, kelimelerini iştikak sanatıyla kullanarak Galata Sementi ile anlam ilişkisini kurmuştur:

Mağlaṭa etme Ğalaṭa zevkına gitmiş deyü

Sirkeci'ye çıkdı serd imiş havā bundan ğalaṭ (G.64 /4/s.320).

(Galata, zevkine gitmiş diye [bizi] kandırma! Sirkeci'ye çıktı; hava soğukmuş, bundan yanlış!).

Verilen dize tahkiye unsuruyla oluşturulmuştur. İkinci şahsın sevgili Galata'ya zevk için gitmiş sözlerine karşılık Şair, “sevgili Galata'ya eğlenmeye gitmiş” diye bizi kandırma; çünkü sevgili Galata'ya değil de Sirkeci'ye çıktı, orada hava soğukmuş, bundan yanlış diyerek ona cevap vermiştir.

Şair, aşağıdaki beyitte Galata Sementi'ni hak yoldan çıkanların, sefâhate dalanların, ahlaksızlık yapanların toplandığı bir semt olarak görmektedir:

Düşmüş ol fişk ile gerçi ğalaṭa

Dā'imā meskeni ammā Ğalaṭa (Lüg. Mes. 1/8/s. 696).

(Gerçi o, Hak yolundan ayrılarak hataya düşmüş ama meskeni daima Galata).

Şair, yanlış, yanlışla anlamına gelen galat ve semt adı Galata ile cinas yapmıştır. Vâsıf, Galata'nın gayrimüslim nüfusuna telmih yaparak onların âdeta meskeni olduğunu aktarır.

3.2.1.8. Göksu

Boğaziçi mesirelerinin en dikkat çekeni Göksu olmuştur. İstanbul halkı özellikle Cuma günlerinde kayıkla Göksu mesiresine gidermiş. Bir kilometre kadar uzanan deresi ve civardaki çayırı ile fazla ilgi duyulan mesire yeri olmuştur (Gökbilgin, 1992, s. 260).

P. Ğ. İnciyan, *18. Asırda İstanbul* eserinde Göksu'ya dair şu bilgileri verir: Mesire yeri olarak bilinen Göksu'da evler yoktur. Burada padişaha ait bir bahçe bulunmaktadır. I. Mahmut devrinde bahsedilen bahçe bozulmuş ve bahçenin yerinde Sadrazam Divitar Emin Mehmet Paşa tarafından h. 1163'te padişah için bir saray inşa edilmiştir (1976, s. 129).

Şair, aşağıdakişarkısında Göksu mesiresinde kurulan bir içki meclisinden bahsetmektedir. İlkbahar ile Göksu yeşermiş, yeşile bürünmüştür; çünkü gül mevsiminin başlamasıyla âşık sevgilinin saf şarap içip mestâne bakışlarının tamamen şarabın rengine dönmesini istemektedir:

Gül mevsimidir ey perî nûş-ı mey-i nâb et

Ṭarf-ı nigeḥ-i mestüñi hem-reng-i şarâb et

Bu şûret-i dil-cû ile terfî'-i hicâb et

Göksu'ya gel ey çeşm-i kebûd 'âlem-i âb et (M.28/1/s.395).

(Ey peri, gül mevsimidir halis şarap iç, mest bakışını şarap rengi et. Bu gönül çeken görünüşle utanmayı kaldır. Göksu'ya gel ey mavi gözlü [burayı] içki âlemi et).

XVIII ve XIX. yüzyılda yaygınlaşmış içkili toplantılara âlem-i âb denilmiştir. Mesirelerde veya meyhanelerde düzenlenen âb âlemleri sazlı/sözlü ve daha serbest olabilirken devlet adamlarının konak ve yalılarında yarı resmi olmuştur. Boğaziçi ve Haliç'in eğlenmeye elverişli koyları, kent çevresindeki sayfiyeler ve mesire yerleri gününbirlik veya mehtaplı gecelerde mutluluk arayışlarına olanak sağlamıştır (Sakaoğlu, 1993, s. 1).

Şair, "Göksu'ya gel ey mavi gözlü burayı içki âlemi et" diyerek mest bakışlı güzelin Göksu'ya gelerek şarap içmesini istemektedir. Sevgilinin gelişiyile Göksu bir içki ve eğlence yerine dönüşecektir.

Sevgilinin mavi gözlüsü de vardır ve yaşanan hayatın içinden seçildikleri aşikârdır (Gürel, t.y, s. 148). Vâsıf'ın şiirinde güzeli mavi gözlü olarak nitelemesi dikkate değerdir. Divan şiirinin klasik döneminde sevgilinin yaygın olarak siyah rengiyle söz konusu edilen göz renginin yukarıdaki mısralarda mavi olarak nitelendirilmesi değişime dair ipucu sunmaktadır.

Vâsıf aşağıdakişarkısında divan şiirinin önemli tiplerinden rakibi konu eder. Göksu mesiresinde kurulan bir içki meclisinde sevgili, rakiple şarap içip akarsu kıyısında zevk u safâ sürmektedir; âşık ise bu durum karşısında isyan etmekte, âdetâ yanmaktadır:

Ağyar ile her sūda

Zevk eyle leb-i cūda

Ḳansın meye Gökşu'da

Ben böyle yanayım mı (Şar.163/4/s.492)

(Yabancılar ile her tarafta, akarsu kıyısında zevk eyle. Göksu'da şaraba kansın, ben böyle yanayım mı?)

Şair, aşağıdaki şarkıda mesire yerlerine yapılan gezilere, mehtap gezmelerine dikkat çeker. Sevgiliye seslenerek, Göksu mesiresinde içki âlemi yaptıktan sonra kayığa binip başka bir mesire ve sayfiye yeri olan Kalender Bahçesi'nde sabaha dek dinlenmesini söyler:

‘Âlem-i âb eyle Gökşu'dan olup zevrak-süvâr

Ḳıl Kalender Bâğçe'sin tâ şubḥa dek cāy-ı ḳarâr

Sen şafâ-yı mâh-tâb etdikçe hû çeksin hezâr

Seyre çık gülzâra servîler gibi eyle ḥırâm (Şar.78/3/s.431).

(İçki âlemi yapıp Göksu'dan kayığa bin; ta sabaha kadar Kalender Bahçesi'nde dinlen. Sen mehtap safâsı ettikçe bülbül hû çeksin. Serviler gibi salına salına gül bahçesini gezmeye çık).

Şaire göre sevgili serviler gibi salına salına gül bahçesini gezmeye çıkıp, eğlenmelidir; çünkü gül mevsimidir. İçki âlemi yapıp hayattan kâm alma demidir. Bu demler gül bahçelerini gezip mehtap gezmelerine katılma zamanıdır.

Şair aşağıdaki beyitte Göksu'da düzenlenen silah atışında II. Mahmut'un bin beş yüz adımdan iki gez eksik, testiği vurup menzili bozduğunu bildirir:

Hele Gökşu'da biñ beş yüz adımdan iki gez nokşân

Sebūyı urdu menzil bozdu Sultân-ı hüner-perdâz (Tar. Kıt.47/19/s.629).

(Hele Göksu’da hüner sahibi Sultan, bin beş yüz adımdan iki gez eksik, testi vurdu, menzili bozdu).

Sultan Mahmut, “gez”, ve “adım” gibi kavramlarla tabir edilen atış uzaklığına göre bin beş yüz adımdan iki gez eksik menzilden atış yapmıştır (Öztekin, 2010, s. 120).

Silah atışını şiirinde işleyen Vâsıf, II. Mahmut’un tüfekte farklı menzillerden atışlar yapıp menzilleri bozduğunu ve bu sebeple padişahı hüner sahibi sultan olarak gördüğünü belirtmiştir. Vâsıf, bu örnekle II. Mahmut devri İstanbul yaşantısından tarihi vesika niteliği taşıyan bilgiler vermiştir.

3.2.1.9. İstinye

Antik dönemde kurulan semtin adı Leostenis’tir. Bu ad zamanla halk ağzında değişime uğrayarak “İstinye” olmuştur (Şenyapılı, 2003, s. 83).

İstinye, Boğazın Rumeli yakasında Yeniköy ile Emirgân arasında doğal bir koyun çevresinde kurulmuş bir semttir. İstinye, Bizans devrinde yerleşime açılmış ve her dönemde Karadeniz’den saldıran donanmalar buraya demir atmışlardır. “Küçük Haliç” olarak bilinen bu koy ve çevresi Osmanlı devrinde askeri üs ve sığınak olarak kullanılmıştır (Aysu, 1994, s. 276).

Şair, sevgiliyi Göksu mesiresinde yapmayı düşündüğü içkili âleme davet ederken İstinye Koyu’ndan kayığa binip gitmeyi düşünmektedir:

Baħrũñ bu ŧeb emvāc-ı ŧafā aŧdı boyından

VĀŖIF binelim kayığa İstinye Koyu’ndan

Sāġar çekelim ŧevķ ile Kandilli suyından

Göķŧu’ya gel ey çeŧm-i kebūd ālem-i āb et (Şar.28/5/s.395).

(Bu gece denizin berrak dalgaları boynunu aŧtı, Vâsıf! İstinye Koyu’ndan kayığa binelim, Kandilli suyundan ŧevk ile kadeh çekelim. Göksu’ya gel ey mavi gözlü içki âlemi et).

Şair, denizin berrak dalgalarının kabardığı, boynunu aŧtığı bir gecede, Sahil semti olan İstinye Koyu’ndan kayığa binip Kandilli suyuna varır varmaz kadeh çekmeyi düşünmekte ve mavi gözlü sevgilinin Göksu mesiresine gelip içki âlemine katılmasını istemektedir.

3.2.1.10. Kâğıthane ve Sa'd-âbâd

Eski adı “Barbisos” olan Kâğıthane deresi kıyıları XVI. yüzyılda padişahların avlandığı bir mesire yeridir. XVII. yüzyılda yeniçerilerin eğitim alanı olan bu yer, tatil günlerinde halkın akın ettiği bir eğlence yeri olmuştur. XVIII. yüzyılda havuzlar, bahçeler ve ünlü Sa'd-âbâd Köşkü inşa edilmiştir. Burada yapılan eğlenceler bir döneme adını vermiştir (Aksel, 1994, s. 382).

Mutluluk meskeni anlamına gelen Sa'd-âbâd Kasrı, Kâğıthane Semti'nde, 1721-1722 yılları arasında Padişah III. Ahmet için inşa edilmiştir (Hamadeh, 2017, s. 50).

Kâğıthane bölgesi, Sa'd-âbâd ve Hüsrev-âbâd gibi kasırlarla süslenmiştir. Bu mesire yerleri ve gözde mekânlar şair ve devlet adamlarının eğlence yerleri olmuştur (Ortaylı, 2009, s. 165).

Kâğıthane, İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde elçilere ziyafetler verilen semtlerin başında gelmektedir. İran Şahı tarafından İstanbul'a gönderilen Murtaza Kulu Han'ı, İbrahim Paşa tarafından Kâğıthane'de misafir edilir. Amaç; bu gösterişli ve şaşalı ortamda elçiyi büyüleyerek devletin itibarının korunduğunu ona göstermektir (Altınay, 1998, s. 28).

Vâsıf da Sa'd-âbâd Kasrı'nın imar edildiği yıla şöyle tarih düşürmüştür:

Feth-i râh-ı hacc edip ol sâl-i sa'd-eyyâmda

Kıldı Sa'd-âbâd-ı nev-âbâda çün tarh-i esâs (Tar. Kıt.61/4/s.644).

(O kutlu yılın günlerinde hac yolunu fethedip Sa'd-âbâd'ın temelini atarak yeni meskûn yaptı).

Şair aşağıdaki beyitte o padişahlar padişahının bir yaz günü Kâğıthane'deki Sa'd-âbâd Kasrı'nı seyretmeye geldiğini belirtir:

O şâhen-şâh-ı zî-seyf ü kalem ikbâl ü şevketle

Temâşaya gelip bu kaşr-ı Kâğıdhâne'ye bir yaz (Tar. Kıt.47/24/s.629).

(O kalem ve kılıç sahibi padişahlar padişahı, azamet ve saadetiyle bir yaz Kâğıthane Kasrı'nı seyretmeye geldi).

Kâğıthane'de yapılan şenlikler veya Kâğıthane'ye gitmek İstanbul halkı arasında “Kâğıthaneli olmak” deyiimiyle ifade edilmiştir. Kâğıthane âlemleri Kasım'a kadar sürermiş. Mart dokuzu fırtınası geçtikten sonra İstanbul halkı mesirelere akın eder, Nisan girince civcivleşir, hıdrellezde mahşer gibi olurmuş. Özellikle cumaları adım atılacak yer bulunamazmış (Göktaş, 1994, s. 382). Lale Devri'nde başta Padişah

ve devlet adamları olmak üzere İstanbul halkı özellikle Cuma günleri Kâğıthane'ye gidermiş. Vâsıf, yukarıda verilen beyitte kalem ve kılıç sahibi padişahın bir yaz günü azamet ve saadetiyle Kâğıthane Kasrı'nı temâşâ etmeye geldiğini belirtir.

Bahar gelince sevgilinin başkalarıyla gül bahçesine gidip Sa'd-âbâd'da dolaşması aşığın gözyaşı dökmesine sebep olmaktadır:

Gelip vakt-i bahâr 'âlem şafâ-yı gülşen etdikde

Nevâ-yı bülbülü gûş ü gül-i ra'nâ işitdikde

Uyup aḥbâba sen de seyr-i Sa'dâbâd'a gitdikde

Sirişk-i çeşmimüñ bak farkı var mı çağlayanlardan (Şar.103/2/s.448).

(Bahar mevsimi gelip âlem gül bahçesi eğlencesi yaptığıında, bülbül nağmesini güzel gül işittiğinde, aḥbaba uyup sen de Sa'd-âbâd'a yürüyüşe gittiğinde, gözyaşlarımın bak çağlayanlardan farkı var mı?)

3.2.1.11. Kalender Bahçesi

Kalender Kasrı, Bebek Senti'nin kuzeyinde Yeniköy ve Tarabya semtleri arasındadır. XVIII. yüzyıla gelindiğinde İstanbul'da yalı, köşk ve kasırlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunlardan en meşhuru Kalender Kasrı'dır. Döneminde birçok şiire de konu olan bu kasır bir eğlence ve yürüyüş bahçesi olmuştur (Hamadeh, 2017, s. 50).

Kalender Bahçesi'nde I. Ahmet döneminde Kalender Çavuş tarafından bir sahil sarayı yaptırılmıştır. Ahşaptan yapılan bu yapı kısa sürede harap olmuş geriye kalan bahçe ise Boğaziçi'nin güvenliği için karakol olarak kullanılmıştır. III. Ahmet döneminde burada bir biniş kasrı inşa edilmiş ve çevresindeki bahçe de mesire alanı olarak düzenlenmiştir (Tanman, 1994, s. 395).

XVIII. yüzyılda Kalender Kasrı'nın çevresinde barakalar inşa edilmiş, kasrın etrafı çeşmelerle süslenmiş ve umuma açık bir mesire alanı oluşturulmuştur. İstanbul halkı, haftanın belirli günlerini çeşmenin başında geçirmiş, sosyal aktivitelerini burada gerçekleştirmiştir (Hamadeh, 2017, s. 170).

Patrona Halil İsyanı'ndan sonra ihmal edilen bu mesire yeniden düzenlenmiştir. Koca Ragıp Paşa burada mesire geleneğine uygun olarak bir çeşme ve namazgâh yaptırmıştır. III. Selim Kalender Kasrı'nı restore edip özellikle yaz aylarında, burada musiki toplantıları yapmıştır. II. Mahmut, ise Boğaziçi'de yaptığı gezilerde Kalender Kasrı'na sık sık uğramıştır (Tanman, 1994, s. 395).

Şair aşağıdaki şarkısında XVIII. yüzyılda önemli sayfiye ve mesire yeri olan Kalender Bahçesi'nde yapılan mehtap gezmelerine vurgu yapmıştır:

‘Âlem-i âb eyle Gökşu’dan olup zevrağ-süvâr
 Kıl Kalender Bâğçe’sin tâ şubha dek cây-ı karâr
 Sen şafâ-yı mâh-tâb etdikçe hû çeksın hezâr
 Seyre çık gülzâra servîler gibi eyle hırâm (Şar.78/3/s.431).

(İçki âlemi yap, Gökşu’dan kayığa binip Kalender Bahçesinde tâ sabaha kadar dinlen. Sen mehtap safâsı ettikçe bülbüller hû çeksın. Serviler gibi salına salına gül bahçesini gezmeye çık).

O dönemde yapılan mehtap gezmelerini şiirinde işleyen şair, dönemin eğlence hayatından canlı tablolar sunmaktadır. Mehtap gezmeleri, Gökşu, Kalender Bahçesi, Sa’d-âbâd, Feyz-âbâd vb. gibi sayfiye ve mesire yerlerinde yapılmıştır. Şair, sevgilinin Gökşu mesiresi dönüşü Kalender Bahçesi’nde sabaha dek cây-ı karâr kılıp serviler gibi salına salına gül bahçesinde mehtap safâsı yapmasını ister.

3.2.1.12. Kandilli

Kandilli, Küçükşu deresi ile Vaniköy arasında yer almaktadır. Kandilli’nin havası ve suyunun güzelliğinden III. Murat burada “Kandilibahçe” olarak anılan bir bahçe yaptırmıştır. Kandilli Sarayı, Damat İbrahim Paşa döneminde yeniden inşa edilmiştir. I. Mahmut döneminde buradaki sahil sarayı yeniden onarılmış, semtin merkezine bir cami, hamam ve dükkânlar yaptırmıştır (Gökbilgin, 1992, s.259).

Semte 1880’lere kadar ‘Kandilibahçe’ denilmiştir. Revan fethi dönüşünde IV. Murat, oğullarından birinin doğumu münasebetiyle burada yedi gece kandiller yaktırdığından semte ‘Kandilli’ adı verilmiştir (Şenyapılı, 2003, s. 87).

Carbognano, Kandilli Sementi’nin havasının sağlığa çok faydalı olduğunu aktarır (1993, s. 96).

Şair aşağıdaki şarkısında şarap kayığıyla Kandilli Sementi’nde, felekde bir mehtap âlemi yapmayı düşünmektedir:

Buldu henüz eyyâmını zevrağçe-i şahbâ
 Orsa boca Kandilli’ye dek çekdirelim tâ
 Gök kandil olup şubha dek ey mâh-ı şeb-ârâ
 Bir ‘âlem-i meh-tâb edelim biz de felekde (Şar. 143/3/s. 477).

(Şarap kadehi henüz günlerini buldu. [Kayığı] sağa sola döndürerek tâ Kandilliye dek çektirelim. Ey geceyi süsleyen ay, aşırı sarhoş olup sabaha dek biz de felekde bir âlem-i mehtap edelim).

Şair aşağıdaki şarkıda kadem ve akdem kelimeleriyle iştikak sanatı yaparak bu güzel havada Kandilli’de bir içkili âlem yapmayı düşünmüştür:

Bu şafvet-i deryâ nedir ey nûr-ı mücessem

‘Aks-i kad-i nâzik mi gümüş servi mi bilmem

Kandilli’ye basıp ayağı bir kadem akdem

Gel ‘âlem-i âb edelim ey meh bu hevâda (Şar. 127/4/s. 466).

(Ey cisme bürünmüş nur, bu parlak deniz nedir. Nazik boynunun yansıması mı, gümüş servi mi, bilemem. Bir adım/an önce Kandilliye ayağı basıp ey ay gibi güzel sevgili bu havada gel içki âlemi edelim).

Kandilli Bahçe âşık ile sevgilinin içkili âlem yapmak istediği bir sayfiye ve mesire yeridir. Havanın güzel olduğu bir gecede berrak deniz ısıltısıyla göz kamaştırırken şair bunu sevgilinin nazik boynunun denize aksetmiş olmasına bağlar ve sevgilinin güzelliğine yenik düşen şair onunla bir an önce Kandilli Senti’ne varıp içki âlemi yapmayı arzular.

3.2.1.13. Kartal

Bizans döneminde bir balıkçı köyü olan Kartal Senti’nin küçük bir limanı olmasından dolayı buraya Kartalimen/Cartalimin adı verilmiştir. Senti adı daha sonra Kartal’a dönüşmüştür (Şenyapılı, 2003, s. 92).

Kartal, Osmanlı devrinde bahçecilik ve balıkçılık yapılan bir semttir. Bostanlar, bağlar ve bahçeler ile kaplı olan Kartal Senti uzun yıllar boyunca İstanbul halkının sebze ve meyvesinin bir bölümünü karşılamıştır. Kartal’da Türk ve Rumlar oturmuştur. Kıyıda bulunan Kartal Köyü, günümüzde aynı adı taşıyan Kartal Senti’nin tarihsel çekirdeğini oluşturmuştur (Aksel, 1994, s. 472).

Şair, aşağıdaki beyitte gönül ile olan çatışma halini dile getirmiştir:

Benim meylim o çâr-ebrüyadır ammâ nedir çâre

Gönül bir sâde-rû Kartallı dilber ihtiyâr etdi (G. 133/7/s. 369).

(Benim meylim o dört kaşlıyadır ama çare nedir, gönül yüzü tüysüz Kartallı bir dilber seçti).

Çâr-ebrû; yeni çıkmaya başlamış/terlemiş bıyık için kullanılan bir tabirdir. Bu Farsça tamlamanın anlamı dört kaşlı demektir (Pakalın, 1993a, s.326). Şair dört kaşlıya meyletmıştır; gönül ise yüzü tüysüz, genç delikanlı Kartallı dilberi seçmiştir. Şair gönülle girdiği bu çatışma halini “nedir çare” diyerek aktarmaya çalışır.

3.2.1.14. Kıztaşı

Kıztaşı, Roma imparatorluğu devrinden kalan beş dikilitaştan bir tanesidir. Bu dikili taş, Büyük İmparator “Marcianus” döneminde dikilmiştir. Saraçhane ile Yeniçeri Odaları arasında bir avluda yer almaktadır. Mahalle dikili taşın adıyla yani “Kıztaşı Mahallesi” olarak adlandırılmıştır (İncicyan, 1976, s. 67). Fatih Semti’nde bulunduğu yöreye ve bir caddeye adını vermiş bir dikili taştır. On yedi metre yüksekliğe sahip üç basamaklı bir tabanın üzerindeki kaidenin kuzey yüzünde iki zafer tanrıçası figürü ve girlandlı bir çember içinde bulunan bir haçı taşımaktadır. Osmanlı devrinde aldığı Kıztaşı adı bu zafer kabartmalarından gelmiştir (Yalçın, 1994, s. 17).

Şair aşağıdaki muhammeste Kıztaşı dikili taşının aynı zamanda bir mahalle adı olduğunu belirtmiştir:

Oldu gelin bak ‘Âtike darısı başuña
Tâ Kıztaşı’nda girdi birinüñ firâşına
Düşme pek öyle çengi çegâne telâşına
Girdüñ a dilbaz artık on üçüncü yaşuña

Olma şokaş süpürgesi kadın kadıncık ol (Muh. 216/10/s. 538).

(Âtike gelin oldu bak, darısı başına. Tâ Kıztaşı’nda birinin yatağına girdi. Pek öyle çengi[kanun/saz] çegâne [saz çalan] telaşına girme. A gönül eğlendiren artık on üçüncü yaşına girdin. Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol).

Vâsıf’ın özgünlüğü, yukarıda verilen muhammesinin de bulunduğu hacimli divanında yer alan iki uzun manzumesindedir. Şair bu manzumelerde hiçbir sanat kaygısı gütmekten İstanbul yaşantısını canlı örneklerle anlatmaya çalışmıştır. Edebi değeri düşük olan bu manzumeler o dönemin sosyal hayatına ışık tutmaları açısından önem arz etmektedir (Gibb, 1999b, s. 456).

Vâsıf, muhammeste İstanbul’un arka mahallelerinde orta tabakanın alt sınıfında bulunan insanların gündelik yaşamlarından canlı örnekler sunarak dönemin İstanbul yaşantısına kapı aralayıcı bilgiler vermiştir.

Vâsıf'ta şiirin değerler cetveli üzerinde bir oynanmanın varlığı söz konusudur. Şiir diline sokağı ve günlük hayatı ısrarla sokması ve değerler üzerinde serbestçe oynaması Vâsıf'ı edebiyatımızda özgün bir şair yapmıştır (Tanpınar, 1988, s. 86). Vâsıf'ın pervasızca şiir kurallarını göz ardı etmesi, şiire sokak dilini ve günlük hayatı sokması onu farklı kılmıştır.

İstanbul'un kenar mahallesinde oturan basit orta hali bir ailede yaşayan bir annenin kızına nasihatleri nakarat mısraı "Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol" tarzındadır. Anne, kızına küçük yaştan itibaren evde uslu oturmaya alışmasını, sokak süpürgesi gibi gezip dolaşmamasını, hanım kız olmasını tembihlemiştir (Çetinkaya, 2008, s. 304).

Muhammeste İstanbul'un herhangi bir mahallesinde yaşayan orta hali bir ailenin kızına nasihatleri yer almaktadır. Bu uzun manzumenin yer aldığı Vâsıf divanında anne kızına nakarat mısra aracılığıyla sürekli "hanımcık" olmasını öğütlemiştir.

3.2.1.15. Lalezâr

Kâğıthane'de bulunan Lalezâr, halka açık herkesin girip renk renk lalelerin bulunduğu bahçeleri gezebileceği bir mesire yeridir. Lalezâr'da rengârenk laleler bulunduğundan adını oradan aldığı söylenebilir (Altınay, 1998, s. 24).

Lale Devriyle birlikte yaşanan değişim sürecinde göz kamaştıran mesire yerleri ve köşkler inşa edilmeye başlanmıştır. Gül ve lalelerin kokusu tüm şehri kuşatmıştır; çünkü Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Lalezâr, Sa'd-âbâd gibi mesirlerde 500 binden fazla lale soğanı diktirdiği rivayet edilmektedir (Tillinhast, 2017, s. 209).

Gül mevsiminin gelişile birlikte İstanbul'daki Lalezâr gibi gül bahçelerinde padişah, sadrazam ve devlet adamlarının katılımlarıyla Çerâğân eğlenceleri düzenlenmiştir. İlkbahar gecelerinde düzenlenen bu eğlenceler, çiçek veya gül tarhları arasına konan mum ve kandillerin ışıkları etrafında gerçekleştirilmiştir (Keskiner ve Araç, 2014, s.1).

Lalenin İstanbul'daki eğlence yerlerini süslemesi şehir kültüründeki değişime paralel olarak bir gelişme göstermiştir. XVI. yüzyılın sonlarına doğru lale tutkusu zirveye çıkarken, XVII. yüzyılın ilk yarısında, İstanbul'da yaşanan isyan ve sıkıntılardan dolayı laleye olan düşkünlük yavaşlamıştır. IV. Murat devrinde yeniden hız kazanmış ve Lale Devri'nin sonlarına kadar sürmüştür (Sakaoğlu, 1994, s. 178).

Vâsıf, aşağıdaki şarkısında gül mevsiminin başlamasıyla Lalezâr mesiresinde yapılan Çerâğân eğlencelerine vurgu yapmıştır:

Mevsimi geldi gülistân vahtidir

Lâlezâra gel çerâğân vahtidir

Bu nevâ-yı ‘andelîbân vahtidir

Lâlezâra gel Çerâğân vahtidir (Şar.54/1/s.414).

(Mevsimi/zamanı geldi, gül bahçesi gezme vaktidir. Lalezâr’a gel şenlik vaktidir. Bu, bülbüller nağmesi vaktidir. Lalezâr’a gel şenlik vaktidir).

Çerâğân eğlenceleri ile sürdürülen renkli hayat lale ile bütünleşmiştir. Lalezâr mesiresinde yapılan çerâğân eğlenceleri Lale Devri’nde sosyal hayatın canlanmasındaki en büyük unsur olmuştur.

İstanbul yaşantısından izler taşıyan Çerâğân eğlenceleri, baharın gelişyle birlikte başlamış, bülbüllerin nağmelerinin etrafı inettiği bu kıymetli vakitlerde lale bahçelerine gezintiler yapılmış, çeşitli şenlik ve eğlenceler düzenlenmiş, bahar hayattan zevk alma vakti olmuştur.

Vâsıf, aşağıdaki şarkısında Lale Devri’yle birlikte Osmanlı eğlence hayatında yaşanan canlılığa dikkat çekerek Lalezâr mesiresinde yapılan çerâğân eğlencelerini konu etmiştir:

Kıl icâbet da’vete ey gonca-leb

Her ne kim zevkuñ ise âmâde hep

VÂSİF-ı zârı alıp mañfi bu şeb

Lâlezâra gel Çerâğân vahtidir (Şar. 54/5/s. 414).

(Ey gonca dudaklı davete icabet et, zevkin her ne ise hazır hep. Bu gece Vâsıf-ı zârı gizli alıp Lalezâr’a gel şenlik vaktidir).

Lalezâr mesiresinde yapılacak Çerâğân eğlencelerine gonca dudaklı davet edilmiştir. Şair sevgilinin kendisini de yanına alarak Lalezâr’a gelmesini ister.

3.2.1.16. Neşât-efzâ

Neşât-efzâ, sevinç artıran anlamına gelir (Devellioğlu, 2010, s. 965). XVII. yüzyılda inşa edilen Neşât-âbâd Kasrı, III. Ahmet devrinde yeniden inşa edilip Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’ya tahsis edilmiştir (Hamadeh, 2017, s. 52).

Şair aşağıdaki şarkısında eşsiz Neşât-efzâ Kasrı’nın padişah için inşa edildiğini söyler ve onu gül bahçesine benzetir:

Güzel kaçır-ı Neşât-efzâ nişîmen-gâh-ı zîbâdır

Cihânda mişli yok kâşânedir a'lâdan a'lâdır

Mekânı pâdişâhuñ bu nev-i tarh-ı tarab-zâdır

Gül-i bâğ-ı keremsin cilve-gâhuñ Gülşen-ârâdır (Şar.42/1/s.405).

(Güzel Neşât-efzâ Kasrı, süslü duraktır/yurttur. Dünyada benzeri yok pek yüce saraydır. Bu padişahın yeni düzenlenen mekânı ferahlığı ve neşeyi artırandır. Asaletli gül bahçesisin, görüldüğün yer, gül bahçesini süsleyendir).

Şair, padişah için inşa edilen pek şerefli bu mükemmel sarayın dünyada bir benzerinin olmadığını söyleyerek mübalağa yoluyla övgüsünü yapar.

3.2.1.17. Paşalimanı

Paşalimanı, Üsküdar ile Kuzguncuk arasında yer almaktadır. III. Mustafa'nın silahtarı olan Abdurrahman Ağa kendi adına burada bir cami inşa ettirmiştir. Caminin inşasıyla Üsküdar, Kuzguncuk istikametine doğru yayılmaya başlamıştır (Akın, 1993, s. 230).

Şair aşağıdaki beyitte sevgili ile Paşalimanı suyunda dolaşırken bir gece kıyıya yanaşıp limanda yattıklarını söyler:

Gezinirken Paşalimānı suyunda ikimiz

Yanaşıp bir gice līmān-ı vişāle yattık (G. 72/3/s. 325).

(İkimiz Paşalimanı suyunda gezinirken yanaşıp bir gece kavuşma limanına yattık)

Divan şiirinin klasik döneminde sevgili aşığa cevri oku atan, zalim, ıstırap veren soyut bir varlık olarak söz konusu edilmişken Vâsıf'ta sevgili ete kemiğe bürünmüş, gerçek hayatla yakınlık gösteren bir tiptir. Beyitte "yattık" kelimesi denizcilik terimi olarak düşünüldüğünde demirleyip, limanda kalmak anlamıyla tevriye oluşturmaktadır.

3.2.1.18. Servili (Emirgân)

XVI. yüzyıla kadar boş bir arazi olan Servili çevresi XVI. yüzyılın ortalarına doğru Nişancı Feridun Bey'e verilmiş ve burası o zamanlar 'Feridun Bahçesi' olarak anılmıştır. Bu sayfide yerinde köşk ve yazlık bahçelerin düzenlenmesiyle halk buraya yerleşmeye başlamıştır. IV. Murat, 1635'te Revan Kalesini çarpışmadan teslim eden Emirgüneoğlu Tahmasb Kulu Han'a Feridun Bey Bahçesi'ni hediye etmiştir."Mirgûn Bahçesi" ya da sadece "Mirgûn" olarak anılan bu yer halk ağzında süreç içerisinde

değişikliğe uğrayarak Emirgân'a dönüşmüştür. I. Abdülhamit araziyi parselleyip buraya yerleşmek isteyen halka satmış ve böylece Emirgân bir boğaz semti olmuştur (Aysu, 1993, s. 168).

Şair aşağıdaki şarkıda Servili'de servi gibi biçimli gördüğü o tıfl-ı sitem-kârı sevdiğini söyler:

Servili'de mey nûş edip ol tıfl-ı sitem-kâr
Geymiş serine kâtibî bir servili destâr
Servî gibi mevzûn görüp kıddini nâçâr
Sevdim o gül-i al-ı hezâr- 'işve-nümâyı (Şar.166/3/s.494).

(O sitem eden çocuk [sevgili] Servili'de şarap içip başına katibî bir servili sarığı giymiştir. İster istemez boyunu servi gibi biçimli görüp o pek naz ve edâ gösteren kırmızı gülü sevdim).

Sarık; kavuk, fes, külah, serpuş gibi baş üzerine sarılan bir şal çeşididir. Sarık, sarılış şekillerine göre Civankaşî sarık, Dardağan sarık, Kâtibî sarık, Perişânî vb. gibi adlarla anılmıştır (Koçu, 1967, s. 202). Vâsıf, sevgilinin kâtibî destâr giydiğini bildirir.

Serv; servi, selvi veya sevgilinin boyu gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Sevgiliye ait bir özellik âşık için sevme sebebidir. Şair, Servili'de şarap içip başına kâtibî servili sarığını giymiş o sitem-kârın boyunu servi gibi alımlı görüp pek işve yapan bu kırmızı gülü ilk görüşte sevdiğini dile getirmiştir.

3.2.1.19. Sütlüce

Sütlüce, Haliç'in kuzeydoğusunda kıyı kesiminde bulunan bir semttir. Sütlüce adının nereden geldiği tam olarak bilinmemektedir. Bizans devrinde "Galatyani" olarak anılmıştır. Galatyani Rumca süt anlamına gelen "galatea" sözcüğünden gelir. Sütlüce XVI. yüzyıldan itibaren yerleşime açılıp İstanbul'un ünlü sayfiye ve mesire yeri olmuştur. Kıyıda yalılar inşa edilmiş, gerisindeki bölgede ise bağ ve bahçeler, zarif köşkler ile doldurulmuştur. Semtin sahili başta padişah olmak üzere devlet adamları ve halk tarafından rağbet görmüş ve bir dinlenme yeri olarak kullanılmıştır (Kara, 1993, s. 118).

Şair aşağıdaki beyitte süt, kaymak ve Sütlüce kelimeleri arasında tenasüp ilgisi kurarak semtten söz eder:

Yakduñ süd iken ağzım inanmam saña ey şüh
Kaymak ye varıp Sütlüce'ye sen bu ağızla (G.108/2/s. 349).

(Ağzım süt iken yaktın, ey şûh sana inanmam. Sen bu ağızla Sütlice'ye varıp kaymak ye).

Vâsıf günlük hayatla ilgili birçok unsuru şiirine taşımış ve değişik hayallere konu etmiştir. Bunu yaparken de deyim ve atasözlerinden yararlanmıştır. Bu yönüyle şairin beyitte yer verdiği “Yağduñ süd iken ağzım” ifadesi “sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer” atasözünü anımsatmaktadır.

3.2.1.20. Sürûr-âbâd

Sürûr-âbâd, sevinç meskeni anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2010, s. 1134). Şair aşağıdaki şarkısında padişahın bu güzel bahçeye yürüyüşe çıkıp Sürûr-âbâd Kasrı'na teşrif etmesini ister:

Çıkıp seyr-i fezâ-yı bâğ ü rağâ ‘izz ü devletle
Sürûr-âbâd’a teşrif eyle hünkârım meserretle
Görüp şâd olsun âlemler cemâlün nûr-ı behcetle
Sürûr-âbâd’a teşrif eyle hünkârım meserretle (Şar. 153/1/s. 484).

(Şerefle güzel bahçenin sonsuzluğunu dolaşmaya çıkıp hünkârım sevinçle Sürûr-âbâd’a teşrif eyle. Güzel yüzünün parıltısını görüp âlemler sevinçle dolsun. Hünkârım sevinçle Sürûr-âbâd’a teşrif eyle).

Enderunlu Vâsıf'ın Küçük Çamlıca'da inşa edilen Sürûr-âbad Kasrı için yazdığı yukarıdaki murabba II. Mahmut dönemi İstanbul'un âdeta panoramasını resmetmektedir (Pala, 1993g, s. 370). Şair, padişahın tüm ihtişamıyla bu güzel bahçeyi yürüyüşe çıkıp Sürûr-âbâd'a sevinçle teşrif etmesini ister ve padişahın teşrifıyla güzel yüzünün parıltısını göreceğ âlemlerin sevinçle dolacağını dile getirir.

3.2.1.21. Tarabya

Tarabya Senti, Boğaziçi'nin kuzeyinde, Rumeli yakasında, Tarabya Koyu'nun gerisinde yer almaktadır. XVII. yüzyılın ikinci yarısında burada bahçeler ve servilikler içinde bir köşk yapılmış ve böylece Tarabya güzel bir yazlık mesiresi olmuştur. XIX. yüzyılın başlarında II. Mahmut burada yazlık bir saray ve çeşme inşa ettirmiştir. III. Selim devrinde Fransa, Napoli, İsviçre elçilikleri; II. Mahmut devrinde Romanya ve Danimarka elçilikleri; II. Abdülhamit devrinde ise Almanya ve İngiltere elçilikleri Tarabya Senti'nde özel izinlerle yazlık köşklere sahip olmuşlardır. (Aysu, 1993, s. 207-208).

Şair aşağıdaki şarkıda sevgiliyle Tarabya'daki yalıya Hırsız küreğiyle yalnız yanaşıp felekde mehtap âlemi yapmayı düşünmektedir:

İşte mey maḥbub tarab cümle müheyyā

Meh-pārecigim gel edelim ‘azm-i Tarabya

Hırsız küreğiyle yanaşıp yalıya tenhā

Bir ‘âlem-i meh-tab edelim biz de felekde (Şar. 143/4/s. 477).

(İşte şarap, sevgili, ayş u safânın cümlesi hazır. Ay parçası gibi olan sevgilim gel Tarabya'ya gitmeye karar verelim. Hırsız küreğiyle yalıya yalnız yanaşıp biz de felekde bir mehtâb âlemi yapalım).

Sandalı yürütürken fısıltı yapmaması için suyun dibine doğru çekilen kürek veya küreğin böyle çekilmesine “Hırsız küreği” denir (Dilçin, 2009, s. 119). Şair Tarabya'daki yalıda sevgiliyle mehtap âlemi yapmayı planlarken kimselere yakalanmamak için Hırsız küreğiyle gitmeyi düşünmüştür.

3.2.1.22. Üsküdar

Divan şiirinde Üsküdar suyu ve havasıyla; bağları, bahçeleri, servileri, çınarları ve zengin bitki örtüsüyle; han, hamam, cami, çeşme, kütüphane vb. mimari yapılarıyla; mütevazı ve misafirperver insanlarıyla; Anadolu'nun kapısı, Hac yolculuğunun başlangıcı, surre alayının yola ve ordunun sefere çıkış yeri gibi önemli faaliyetlerin ilk durağı oluşuyla şairlere yüzyıllar boyunca ilham kaynağı olmuştur (Öztoprak, 2006, s. 491).

Üsküdar, İstanbul'un bilâd-ı selâsesinin bir parçasıdır. Galata ve Eyüp ile birlikte İstanbul'a bağlıdır. Roma ve Bizans döneminden itibaren doğudan gelen saldırıların, tüccarların, göçlerin İstanbul'dan önce karşılandığı mekân olan Üsküdar bu özelliğini Osmanlı'da da devam ettirmiştir. Aynı zamanda Üsküdar, İstanbul'un doğuya açılan kapısı konumundadır. Üsküdar, İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında, Paşalimanı ile Salacak arasında yer alan bir semttir. Semt Bizans devrinde küçük bir köy iken Osmanlı devrinde kuzeye doğru gelişmiştir. II. Mehmet, fetihten sonra Anadolu'dan gelen Türkleri buraya yerleştirmiş ve semt yoğun imar faaliyetleriyle bayındır hale getirilmiştir (Mazlum, 1994, s. 343-345).

Evliya Çelebi *Seyahatname* adlı eserinde Üsküdar kelimesinin aslının “Eskidar” olduğunu, sonra ise yanlış telaffuzdan dolayı Üsküdar'a dönüştüğünü aktarır. Çelebi, Üsküdar'ın konumu hakkında şu bilgileri verir: Üsküdar'ın İstanbul'a uzaklığı altı mil,

Beşiktaş üzerinden Üsküdar dokuz mil; Eyüp Sarayburnu'ndan ise on mildir (Akkaya, 2017, s. 323).

Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimâh Sultan, Üsküdar sahilinde kervansaray, medrese, hastane, imaret, misafirhane ve iki minareli bir camii yaptırmıştır. Sultanın eşi Haseki Sultan da hamam, medrese ve imareti bulunan bir camii yaptırmıştır (İncicyan, 1976, s. 134).

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Üsküdar gerçek anlamda bir ticaret kenti olmuştur. Uluslararası bir nitelik taşıyan ticaret etkinlikleri nedeniyle Üsküdar Semti, İranlı ve Ermeni tüccarlarla kervanların buluşma yeri olmuştur (Mazlum, 1994, s. 346).

Üsküdar doğal güzellikleri, hoş iklimi ve bulunduğu konum itibarıyla her tarafı gezinti yerleriyle doludur. XVIII. yüzyıl şairlerinden Nazîm, divanındaki sekiz şiirde Üsküdar ve çevresindeki sayfiye ve mesire alanlarından söz eder. Şiirlerinde başta Üsküdar'ın meşhur gezintileri olmak üzere Beykoz, Akbaba, Beykoz Çeşmesi, Bekir Paşazâde Süleyman Bey Yalısı gibi yerlerin öne çıkan özelliklerini anlatılmıştır (Çağlayan, 2006, s. 525).

Üsküdar'ın Osmanlı devrindeki en önemli özelliği “Kâbe toprağı” olarak tanınması ve bu anlayışla muamele görmesidir. Osmanlıda surre alayları Üsküdar'dan yola çıkar, önce Topkapı sarayından Beşiktaş'a geçen alay, yapılan merasimle asıl yolculuğa Üsküdar'dan başlardı. XVIII. yüzyıl divan şairlerinden Fennî, *Sevâhîlnâme* adlı eserinde Üsküdar'ın Kâbe toprağı adıyla tanındığını söyler:

Kâ'be toprâğı diyû olsa bile nâm-ı âver

Üsküdardan dahi yeğdir bana ruy-i dilber (Öztoprak, 2006, s. 500; Çelebi, 2015, s. 132).

III. Ahmet, Üsküdar'da annesi Gülnûş Sultan için hicri 1123'te 'Vâlîde Sultan Kasrı'nı inşa ettirmiştir (İncicyan, 1976, s. 136).

Lale Devri'nde İstanbul'da barok tarzı saray ve kasırlar inşa edilmiştir. Vâsıf, aşağıdaki beyitte Valide Sultan Kasrı'nın bu yeni tarz mimari anlayışla inşa edildiğini söyleyerek mimaride yaşanan değişime dikkat çekmiştir:

Bu tarz-ı nev mülûkî kaşr-ı 'âlinüñ binâsıyla

Değişdi şimdi nâmı Eskidâr'uñ Üsküdâr oldu (K. 22/19/s. 255).

(Bu padişahlara yakışır yeni tarz yüce köşk binasıyla Eskidâr'ın adı değişti, şimdi Üsküdâr oldu.)

Vâsıf, yukarıdaki beyitte Üsküdar'ı hem sözlük anlamına hem de semtin adına işaret edecek şekilde tevriyeli kullanmıştır.

Divan şiiri için “Gül-bülbül hikâyesinden ibâret” veya “Divan şiiri baştan aşağı oğlanlar için yazılmıştır” gibi kasıtlı söylemlere cevap olarak Vâsıf’ın Üsküdar’daki Vâlîde Sultan Kasrı için yazdığı “Bu padişahlara yakışır yeni tarz yüce köşk binasıyla Eskidâr’ın adı değişti, şimdi Üsküdâr oldu” beyti güzel bir cevap niteliğindedir (Sefercioğlu, 2002, s. 1269).

Klasik şiirin gerçek hayatla bağlantısının en önemli kanıtlarından biri özellikle kaside nazım şekliyle yazılan manzumelerde yer alan betimlemelerin, dönemin kültürüne, inançlarına, âdetlerine, günlük yaşayışa dair tarihi belge niteliğini taşıyan bilgiler içermesidir. Vâsıf’ın yukarıda verilen dizesi buna güzel bir örnek teşkil eder.

Şair aşağıdaki beyitte II. Mahmut’un Üsküdar Semti’ni gayretleriyle mamûr hale getirdiğini söyler:

Ġāzī Ḥān Maḥmūd-ı ‘Adlī ṣān ü ‘ālî-himmetüñ

Sāye-i luṭfında ma‘mûr oldu sūy-ı Üsküdâr (Tar. Kıt.60/1/s.643)

(Adli [mahlaslı] Gazi Sultan Mahmut Han’ın şanı ve yüce gayretiyle, lütfunun gölgesinde Üsküdar tarafı mamûr oldu).

Şair, Adli mahlaslı Gazi Sultan Mahmut Han’ın şan ve yüce gayretleri neticesinde, Üsküdar cihetinin imar faaliyetleriyle bayındır hale getirildiğini dile getirir.

3.2.1.23. Vefâ

Vefa, adını II. Mehmet ve II. Beyazıt devri âlimlerinden Şeyh Vefa Efendi olarak bilinen Musliheddin Mustafa’dan almıştır. II. Mehmet, dönemin saygın âlimlerinden olan Şeyh Vefâ Efendi adına burada bir külliye inşa ettirmiştir. İlim ve tasavvuf ehlinin semte ilgisi burayı canlandırmıştır. Vefâ Semti, esnaf ve sanatkârlar için önemli bir sosyal çevre konumundadır. Aynı zamanda bayramlaşma ve gezinti yeridir (Şenyapılı, 2003, s. 148).

Şair aşağıdaki şarkıda Vefâ Semti’nde üftâdeleri bir hayli fazla olan bir şûh güzele gönlünün düştüğünü söyler:

Gece gündüz görüp semt-i Vefâ’da

Kim olmaz VÂŞİF o şûha fütâde

Şor üftâdesini ḥadden ziyâde

Naşıl vazgeçeyim böyle güzelden (Şar.110/4/s.454).

(Vâsıf! Vefâ Semti’nde gece gündüz görüp kim o şuha düşkün olmaz? Âşıklarını sor, hadden fazladır. Böyle güzelden nasıl vazgeçeyim).

Gece gündüz Vefâ Semti'nde dolaşan şûha şairin gönlü düşmüştür. O şûhun çaresiz âşıkları ise haddinden fazladır. Şair, düşkünleri çok olan böyle güzelden nasıl vazgeçeyim diye sitem etmektedir.

Şair aşağıdaki şarkıda servi boylu dilberin Vefâ Semti'ne meylinin olmadığını söyler:

VÂŞIF ol serv-ğadd-i bālā

Doğrusu gāyetle a'lā

Serv-ğad dilberdir ammā

Meyli yok semt-i Vefā'ya (Şar.139/5/s.474)

(Vâsıf o uzun boylu servi, doğrusu gayet de yüce. Servi boylu dilberdir, amma meyli Vefâ Semti'ne yoktur).

Beyitte “vefâ” kelimesi hem semt ismi hem de vefalı olma anlamını da işaret edecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

3.2.1.24. Yeniköy

Yeniköy çileğiyle meşhur olduğundan Komarodes, sakın denizinden dolayı da Bizans halkı tarafından Eudios Kalos olarak adlandırılmıştır. Kanuni devrinde şenlenmiş, gelişmiş ve Yeniköy adını almıştır. XVII. yüzyılın ortalarına doğru üç bin haneli ve bağlı bahçeli bir yerleşim merkezi olmuştur. Lale Devri'nin meşhur sadrazamı Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı Kalender Köşkü buradadır. Bu köşkün yapılmasıyla Yeniköy, Boğaziçi'nin en güzel mesire yerlerinden biri olmuştur. XIX. yüzyılda Rum zengin aileleri burada zarif ve süslü yalılar inşa ettirmişlerdir (Gökbilgin, 1992, s. 256).

Şair aşağıdaki şarkıda önceki gece Yeniköy'de kayıkta deniz safâsı yaparken sevgilinin bir vaatte bulunduğunu ona hatırlatmaya çalışır:

Ğanı ey māh geçen şeb Yeñiköy'den beride

Bir kayıkda iki meh var idi bizden geride

O vesīleyle söz açdım saña geldi yeri de

O sözü yazmış idim kalmış öbür ‘anteride

Va‘düñüz bûse mi vuşlat mı efendim ne idi (Şar. 201/2/s. 524).

(Ey māh, hani geçen gece Yeniköy'den beride, bizden geride bir kayıkta iki meh vardı. Yeri geldi de o vesileyle sana söz açtım. O sözü yazmış idim, öbür entâride kalmış. Vaadiniz öpücük mü, kavuşmak mı efendim ne idi?).

Şair ile sevgili önceki gece Yeniköy’de deniz safâsı yapmıştır. Sevgili o esnada ona bir vaatte bulunmuştur. Şair de bu vaadin bûse mi vuslat mı olduğunu sorar.

Vâsıf’ın, yukarıdaki mısralarda sevgiliyle buluşup ondan buse veya kavuşma talebinde bulunması, divan şiirinin klasik dönemindeki aşk anlayışından oldukça farklıdır.

Tanpınar, bu şarkı hakkında “Burada doğrudan doğruya şiirin esas unsurlarından biri olan duygular üzerinde yapılan bir ameliye yani öteden beri kabul edilmiş olan şairin dünyasına hücum vardır” (1988, s. 86) diyerek şairdeki bu duygu değişimine işaret eder.

3.3. Diğer Yerler

3.3.1. Çâr-sû ve Bâzâr

Hint, Mısır, Irak ve İran gibi ülkelerden İstanbul’a getirilen malzemeler ‘çâr-sû’ denilen toplu satış yerlerinde satılmıştır. İstanbul’daki meşhur çarşılarından olan Mısır Çarşısı II. Mehmet’in annesi tarafından Yeni Cami’nin yanında yaptırılmıştır. Bu çarşıda Hint’ten ve Mısır’dan getirilen baharat, boya ve bunlara benzer maddeler satılmıştır (İncicyan, 1976, s. 35).

Carbognano, İstanbul’daki Mısır Çarşısı’nı şu örnekle anlatır: Benzer türdeki malların satışının yapıldığı dükkânlar sıra halinde dizilmiştir. Örneğin bütün kuyumcular bir yanda, bez-kumaş-şerit tüccarları diğer yandadır. Aynı hizada kitapçılar, silah, at koşum takımları ve benzer şeyleri satan satıcılar bir arada toplanmıştır (1993, s. 66).

Şair aşağıdaki şarkıda istediği elbiseyi çarşıda bulmakta zorlanan bir kızın annesiyle olan konuşmasını sokak ağzıyla aktarmıştır:

Şabâh olsun buluruz etme sitem bîhûde

Hele yarın bakalım biz de olan mevcûda

Yok senûñ istedigüñ ‘anterîlik çârşûda

Ne yapayım ey efendim a benim sultânım (Şar. 84/3/s. 435).

(Beyhûde sitem etme, sabah olsun buluruz. Biz de mevcut olana hele yarın bakalım. Senin istediğin entârîlik çarşıda yok, a benim sultanım, ne yapayım ey efendim!).

Eskiden üste giyilen iki tarafı da yırtmaçlı, geniş kollu iç etekliği uzun gömleğe benzeyen elbiseye entari denilmiştir (Pakalın, 1993a, s. 541). Anne, entari için

kendisine sitem eden kızını yatıştırmaya çalışmaktadır. Anne, kızını teselli etmek için “Hele bir sabah olsun mevcut yerlere bakarız, hem senin istediğin entari çarşıda yoktur” diyerek düştüğü çaresiz durumu dile getirmiştir.

Şair aşağıdaki beyitte her ilmin öğrenme yerinin olduğuna dikkat çekerek dükkânda şiirin öğrenilemeyeceğini söyler:

Dükkânda şi‘r meşķ olamaz gel eve öğreñ

Bâzârda kâlâ-yı maârif şatılır mı (G.124/9/s. 361).

(Dükkânda şiir öğrenilmez, gel evde öğren. Pazarda bilgi kumaşı satılır mı?).

Şair, bâzâr tabirini bir duruma açıklık getirmek, örnek vermek için kullanmıştır. Dükkânda şiir öğrenilmez; çünkü her işin bir öğrenme yeri vardır. Şair, “şiir öğrenmek istiyorsan eve gel öğren” diyerek ilim kumaşının pazarda satılamayacağını dile getirmiştir.

3.3.2. Enderun

Sözlük anlamı iç veya bir şeyin iç yüzü anlamına gelen Enderun, Topkapı Sarayı’nda hükümdara hizmet veren topluluk ve bu topluluğun yetiştirildiği mekânın adıdır. Saraydaki Babüssaadeden (üçüncü kapı) sonra gelen ve Enderun-u Hûmayûn olarak adlandırılan mekân kısaca Enderun olarak adlandırılmıştır (Şenyapılı, 2003, s. 65).

Enderun, Osmanlı devletinde XV. yüzyıldan itibaren medrese dışında resmi bir eğitim kurumu niteliği taşımaktadır. Askerî ve mülkî idarecilerin yetiştirildiği bu okul, Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisine gerekli insan gücü kaynağını oluşturmak için kurulmuştur (İpşirli, 1995, s. 185).

Şair aşağıdaki beyitte gece Enderun’da kurulmuş olan bir saz meclisinden bahsetmektedir:

İñledi sîne-kemân gibi dil etdi feryâd

Enderun’da idi sâzende vü hânende bu şeb (G. 11/6/s. 283).

(Gönül sîne-kemân gibi inledi, feryat etti. Bu gece çalgıcı ve şarkıcı Enderun’da idi).

Sîne-kemân; kontrebasa veya viyolensele benzer, yere dayanarak çalınan rebaba boyun ve perde ilavesiyle yapılmıştır. Tanzimat Devri’nden sonra yerini Saray viyolonseline bırakan Türk icâdı bir saz çeşididir (Gürel, t.y, s. 151). Şair bu gece

çalgıcı ve şarkıcının Enderun’da olduğunu söyler ve o iklimde gönül, sîne-kemân gibi inlemiş, feryat etmiştir.

3.3.3. Musandırâ

Musandırâ, evlerde yatak yorgan konulan yer, yüklük veya mutfakta yüksek ve geniş raf için kullanılan bir tabirdir (Gözaydın, Parlatır ve Zülfikar, 1998a, s. 1593).

Aşağıdaki muhammeste kız, annesine “Öreke, tarak Musandırâ’da dursun kendime on beş yaşında” diyerek onun isteklerine isyan etmektedir:

Lâzım mıdır ki öğreneyim çamaşır yumak

Ben bu pamuk elimle a fos şaramam yumak

Baňa düşer mi iplik eğirip de bez kımak

Dursun muşandırâda hele öreke tarak

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım (Muh. 217/12/s. 543).

(Çamaşır yumak lazım mıdır ki öğreneyim. Ben bu pamuk elimle a fos yumak şaramam. Bana düşer mi iplik eğirip de bez koymak. Musandırâ’da hele öreke, tarak dursun. Kendime on beş yaşında bir gönül eğlendireceğim birini bulayım).

Anne, kızına ev işlerini öğretmeye çalışmaktadır. Kız ise annesine çamaşır yumak lazım mıdır ki öğreneyim, pamuk elimle şaramam yumak, iplik eğirip bez koymak gibi işler bana düşmez, öreke tarak musandırâda dursun, kendime gönül eğlendireceğim diyerek cevap vermektedir.

Muhammeste geçen çamaşır, yumak, iplik eğirip bez koymak, öreke, tarak, musandırâ gibi tabirlerin kullanılması; İstanbul halkının ev yaşantısına ışık tutmaktadır.

3.3.4. Sarnıç

Yağmur suyu biriktirmeye yarayan yer altı su deposuna sarnıç denilmektedir (Gözaydın, vd, 1998b, s. 1915).

Tarih boyunca İstanbul kentinin su ihtiyacı sarnıçlar ile sağlanmıştır. Roma devrinde şehir dışından Trakya cihetinden toplanan sular kanallar aracılığıyla kente getirtilerek sarnıçlar doldurulmuştur. Bazı sarnıçların tarihi ise hayli eskidir (Eyice, 1994, s. 469).

Yerebatan sarnıcı bunların başında gelir. Büyük Konstantinus tarafından yaptırılan bu sarnıç Ayasofya’nın kuzeybatısında evler arasında yer almaktadır (İnciyan, 1976, s. 72).

İstanbul'da su ihtiyacı arttıkça kent içinde yeni su tesisleri kurulmuş ve büyük su depoları yaptırılmıştır. XVIII. yüzyılın büyük boyutlu su depoları Taksim ve Kılıç Ali Paşa hazneleridir. Bayrampaşa'daki Ferhat Paşa Çiftliği'nde XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış iki sarnıç bulunmaktadır (Çobanoğlu, 2009, s. 160).

Şair aşağıdaki muhammeste sarnıca su almaya gidecek bir kızın durumunu mizahi bir dille aktarmıştır:

Suya gelirse şarnıca yarın mırın kırın

Urup başına şaplağı ya desti sen kıruñ

Zîrâ ki hazzı yok o kadar pek de zırzıruñ

Güş etmeyip de kaynanamuñ gayrı dırdırın

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım (Muh. 217/28/s. 546).

(Yarın mırın kırın suya gelirse sarnıca, başına şaplağı vurup ya sen testiye kır. O kadar pek de zırzırın zîrâ ki hazzı yok. Kaynanamın gayrı dırdırını dinlemeyip de on beş yaşında kendime bir oynaş arayım).

Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihinde* bu muhammesin bulunduğu uzun manzume için “Türk kadınlarının fikirleri, inançları ev hayatları vb. ile ilgili hususlara ışık tutması bakımından muhtemelen Türk dilinde yazılmış ilk örnekler olarak fevkalâde önemi haizdirler” görüşünü öne sürer. (1999b: s.455).

Edebi değeri olmayan bu komik şiirler günlük yaşama dair birçok unsuru içerisinde barındırmaktadır. XVIII. yüzyılın İstanbul’unda orta sınıf kadınların ağzıyla yazılan bu şarkı mizahi ve olağanüstü abartılı bir dille yazılmıştır.

3.3.5. Sokak

Osmanlı devrinde İstanbul’da kurulan yeni mahallelerde İslam ve Türk şehirlerinin mahremiyetine dayalı olarak görünen çıkmaz sokaklar ve bunların yaya ulaşımını sağlayan kent dokusu oluşturulmaya çalışılmıştır. İstanbul’daki çıkmaz sokaklar toplum yapısına hâkim olan davranışların fiziksel çevreye yansımaları olarak değerlendirilmiştir. XVI. ve XVIII. yüzyıllar arasında sokak dokusunun işlevsel özelliklerinden biri de halk ile yüksek sınıfın yerleşme alanları arasında ayrıcalıklı bir görünümünün olmamasıdır. XVIII. yüzyılın İstanbul’unda sokaklar ve yollar eğri bükü ve dardır (Önal, 1994, s. 29).

Aşağıdaki muhammeste anne, kızına yaşmakla sokağa çıkma diye nasihat etmektedir:

Ƙız yaşmağ ile çıkma şokağa görür biri

Aşırma ullañ aşır avengāh pırpırı

Dil-bāzlık etme otur ağırla misāfiri

Yerler nazarla seni a hasba diri diri

Olma şokağ süpürgesi kadın kadıncık ol (Muh. 216/2-37/s. 537).

(Kız yaşmak ile sokağa çıkma biri görür. Hevenk pırpırı aşırma kullan aşır. Gönül eğlendirme otur misafiri ağırla. Seni a haspa nazarla diri diri yerler. Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol).

Anne, kızına “kız yaşmak ile sokağa çıkma biri görür, hevenk pırpırından olan aşırma kullan, gönül eğlendirme, evde otur, misafiri ağırla, kadın kadıncık ol” gibi nasihatlerde bulunmaktadır. Devamındaki manzumede kız annesine cevaben “bu cân bu bedendeyken, sokağa çıkıp kendime bir oynaş arayım” diyerek annesine karşı çıkar. Vâsıf’ın yukarıda verilen şiiri zevk çözülüşünün birer belgesi niteliği taşımaktadır.

3.3.6. Yağ Kapanı

Osmanlı’da yağın toptan satıldığı yere “Yağkapanı” denilmiştir. Kapan, Arapça bir kelime olup büyük terazi demektir ve kaban, kantar, mizan, çardak gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Yağ, erzak, un, bal, hububat, tütün, kahve, pamuk, enfiye kapanlara getirilip ve oradaki görevliler tarafından ruhsatiyesi tutulup narh konuluyordu (Pakalın, 1993c, s. 600).

Rodop ve Dobruca’dan deniz yoluyla İstanbul’a getirilen zahire, yağ, tahıl ve çeşitli hayvansal ürünler Haliç’teki Balkapanı, Unkapanı ve Yağ Kapanı’ndaki depolara boşaltılıp toptan satılırmış (Ortaylı, 2009, s. 19).

Aşağıdaki muhammeste kız, Yağkapanı’nda yüklü parayla bir cariye satın almayı düşünmektedir:

Bir el ulağı cāriye al beş yüzü pula

Rağş öğret ver de Emine Tūtî’ye kula

Ƙalyoncularıñ odasına etmede mola

Ƙayıkla Yağkapanı’ndan İstanbul’a

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım (Muh. 217/18/s. 544).

(Beş yüz paraya bir el ulağı cariye al. Emine Tūtî’ye ver de raks öğretsin. Kalyoncuların odasında mola etme de, kayıkla Yağ Kapanı’ndan İstanbul’a [gel]. Kendime on beş yaşında bir oynaş arayım).

Osmanlı devrinde deniz askerlerine Kalyoncu denilmiştir. XVIII. yüzyılda Kalyoncular, Kasımpaşa ile Galata semtlerindeki bekâr odalarında disiplinsiz ve düzensiz bir hayat sürmüşlerdir (Aktepe, 1988, s. 216). Kız, Yağkapanı'ndan yüklü parayla bir cariye satın alıp muhtemelen o dönemde tanınmış bir rakkas olan Emine Tûtî'ye verip raks öğretmesini düşünmektedir.

3.4. Yapılar

3.4.1. Saray ve Kasırlar

3.4.1.1. Çırağan Sarayı

İbrahim Paşa, eşi Fatma Sultan için Beşiktaş sahilinde büyük bir saray yaptırmıştır. Sarayın bahçesinde III. Ahmet ile İbrahim Paşa başta olmak üzere bütün saray erkânının katıldığı Çırağan şenliklerinden ötürü burası “Çırağan Sarayı” olarak anılmıştır. I. Mahmut devrinde saray onarılmış ve özellikle yabancı elçiler burada ağırlanmıştır. III. Selim saraya bazı eklemeler yaparak büyütmüş ve saltanatının son iki yaz ayını burada geçirmiştir (Ertuğrul, 1993, s. 304).

III. Ahmet devrinde lale mevsiminde mehtaplı gecelerde Çırağan âlemleri yapılmıştır. Çırağan âlemlerinde çiçek tarhları ve laleler arasında konulan fanuslu mumlar ve kandiller ile içine zeytinyağı konmuş ve bir fitil konarak ateşlenmiş midye ve yumurta kabukları tarhlar arasından geçen su arklarına bırakılmış. Kaplumbağaların sırtlarına mumlar dikilip yakılarak salıverilirmiş. Bazen çiçekler laleler arasında saklanan inci, elmas ve akide şekerleri genç cariyeler tarafından kapışılır; renk ve ışık içinde onların cilve ve işveleri izlenirmiş (Onay, 2009, s. 131-132).

Şair aşağıdaki şarkısında sevgiliyi Çırâğân Sarayı'na davet eder:

Ayuñ on dördü oldu seyre çık şaħn-ı gülistāna

Ruħuñ pertev-nümā-yı behcet olsun mah-ı tābāna

Kerem kıl muntazır teşrîfüne yalı-yı şāh-āne

Buyur şad şevk ile meh-tābe-i kaşr-ı Çırāğān'a (Şar. 131/1/s. 468).

(Aydın on dördü oldu gül bahçesine yürüyüşe çık. Yanağın, parlak aya güzelliğın ışığını göstere sin. Gelmeni bekleyen mükemmel yalıya lütuf bahşet. Pek sevinçle Çırâğân Sarayı'nın mehtabına buyur).

Bir döneme iz bırakan Çırağan eğlencelerine “Bezm-i çerâğ”, “Çerâğân âlemi”, “Çerâğ Safâsı” ve “Bezm-i gülzâr” denilmiştir. İlkbahar ve yaz aylarında, saray ve yalı

bahçelerinde çerâğ/kandil ışığında yapılmış sazlı sözlü eğlenceler, Çırâğân eğlenceleri olarak anılmıştır. Lale Devri'nde İbrahim Paşa'nın sahil sarayının bahçesinde sıkça Çırâğân eğlenceleri düzenlenmiştir (Sakaoğlu, 1994, s. 507). Vâsıf, “mehtaplı bir gecede gelmeni bekleyen şahane yalıya lütuf bahşet, Çırağan'a gelip sarayın bahçesinde yürüyüşe çık” diyerek sevgiliyi Çırağan eğlencelerine davet etmiştir.

Şair aşağıdaki şarkıda yakıcı ayrılık ateşiyle kandillerle parlayan Çırağan Sarayı'na padişahın teşrif etmesini ister:

Temâşâ-yı Çerâğân eyle şad ikbâl ü şevketle

Buyur şahın-ı şafâ-yı lâle-zâra 'izz ü rif'atle

Ķanâdiller firûzân oldu sûzân nâr-ı fûrkatle

Buyur şahın-ı şafâ-yı lâle-zâra 'izz ü rif'atle (Şar. 152/1/s. 483).

(Pek saadet ve sevinçle Çırağan'ı seyreyle. Ululuk ve yücelikle lale bahçesi sefasına buyur. Yakıcı ayrılık ateşiyle kandiller parladı. Ululuk ve yücelikle lale bahçesi sefasına buyur).

Şair, padişaha seslenerek lale bahçesine gelip saadet ve sevinçle Çırağan Sarayı'nı izlemesini ister. Şarkıda kandillerin parlaması hüsn-i ta'lil yoluyla ayrılık ateşine bağlanmıştır.

3.4.1.2. Gülhâne Kasrı

Topkapı Sarayı'nın Marmara Denizi tarafındaki bahçeler arasında bulunan Gülhane Meydanı düzlüğünde yükselen Gülhâne Kasrı'nda cirit, tomak, atıcılık vb. spor gösterileri yapıldığından “Cirit Meydanı” olarak adlandırılmıştır. Mimarisi ve süslemeleriyle dikkat çeken kasır II. Mahmut döneminde barok tarzıyla inşa edilmiştir. Tanzimat devrini başlatan Gülhâne-i Hatt-ı Hümayun'un Kasım 1839'da Mustafa Reşit Paşa tarafından burada okunmuştur (Tanman, 1994, s. 239).

Vâsıf aşağıdaki tarih kıtasında II. Mahmut'un Gülhane başında Yıldız'da, İhlamur ve Göksu'da nice beyaz testiye kırdığını belirtir:

Ser-i Gülhâne'de Yıldız'da İhlamur ü Göksu'da

Nice destîyi vü beyzayı kırdı ol şah-ı ma'ârif-sâz

(Tar. Kıt. 47/18/s. 629).

(O bilimleri yapan padişah, Gülhane başında Yıldız'da İhlamur ve Göksu'da nice beyaz testiye kırdı).

Verilen örnek beyitte testi, II. Mahmut'un tüfek atışlarında hedef görevi görmüştür (Öztekin, 2010, s. 120). Vâsıf yukarıda verilen tarih kıtasında II. Mahmut'un tüfek atışlarında beyaz testinin hedef görevi gördüğünü ve padişahın usta atıcı olduğunu belirtir.

3.4.1.3. Yıldız Köşkü

Günümüzdeki Yıldız Sarayı alanındaki ilk yapı bir kasır olup III. Selim, annesi Mihrişah Sultan için yaptırmıştır. II. Mahmut burada bir köşk yaptırmışsa da bu yapı günümüze ulaşmamıştır (Bilgin, 2013, s. 541). Vâsıf'ın Divanı'nda söz konusu edilen köşk II. Mahmut devrine aittir.

Şair aşağıdaki tarih kıtasında II. Mahmut'un Yıldız Kasrı'nda "şeshâne" olarak adlandırılan tüfekle atışlar yaptığını belirtir:

'Ayandır günden işte bir gün ol şeh kaşr-ı Yıldız'da

Alıp dest-i hümayûnına ikbâl ile şeshâne (Tar. Kıt. 48/12/s. 631).

(Bellidir günden işte bir gün o padişah Yıldız Köşkûn'nde saadette "şeshâne"yi mübarek eline alıp).

Yıldız Kasrı, II. Mahmut'un silah atışı yaptığı yerlerden biridir (Öztekin, 2010, s. 120). Vâsıf, yukarıda verilen beyitte II. Mahmut'un Yıldız Kasrı'nda silah atışı için "şeshane" adlı silahı eline aldığını söyler ve devamındaki dizelerde de dönemin silah atışı hakkında tarihi bilgiler verir.

Şair aşağıdaki tarih kıtasında bu kasrın Yıldız'ın içine külah olduğunu belirtir:

Felekde ay gören necme nigâh-ı iltifât etmez

Derûn-ı Yıldız'a bu kaşr inşâsı kulâh oldu

(Tar. Kıt. 50/22/s. 633).

(Gökyüzünde ay gören yıldız iltifat bakışı etmez. Bu kasrın inşası Yıldız'ın içine külah oldu).

Bugünkü Yıldız Sarayı'nın bulunduğu alan o devirde boş bir arazi iken III. Selim ve II. Mahmut buraya çeşitli kasırlar inşa edilmiştir. Vâsıf da II. Mahmut'un yaptığı köşkün Yıldız'a külah olduğunu bildirir. Beyitte "yıldız" kelimesi hem gök cismi hem de sarayın adına işaret edecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

3.4.2. Camiler

3.4.2.1. Ağa Câmî

Ağa Câmî, XVI. yüzyılda İstanbul Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi ile Sakızağacı sokağının kesiştiği yerde yaptırılmıştır. Hüseyin Ağa mahallesine dâhilken sonraları şehit Muhtar Bey mahallesinin sınırlarına alınmıştır. Önceleri avlu kapısının üzerinde olan II. Mahmut tuğralı sekiz satırlık bir kitabede camiin II. Mahmut tarafından tamir ettirilmiş olduğu bilgisi yer almaktadır. O dönemde yanan camiin yine II. Mahmut tarafından 1834 yılında ikinci kez ihya edildiği bilgisi kaynaklarda geçmektedir (Yüksel, 1988. s. 453).

Vâsıf, aşağıdaki tarih kıtasında II. Mahmut devrinde ihya edilen cennetlere benzer bu Ağa Camiinin kitabesine tarih düşürdüğünü belirtir:

Yazdı VÂŞIF kulu da tākına cevher tārīh

Oldu a'lā bu Ağa Cāmî'i mānend-i cinān (Tar. Kıt. 58/8/s. 642).

(Vâsıf kulu da kemerine ebcetle tarih yazdı. Cennetlere benzer bu Ağa Câmî yüce oldu).

3.4.2.2. Cihangir Cami

Cihangir'in sözlük anlamı dünyayı ele geçirmeye çabalayan, ele geçiren demektir. Kanuni'nin, oğlu Cihangir anısına yaptırdığı camii, zamanla semt adı olmuştur. Cihangir Cami, Tophane ile Fındıklı arasından kıyıda 300 basamakla ulaşılan yüksekçe bir yere inşa edilmiştir. Günümüzde Cihangir aynı zamanda bir semt adıdır. (Şenyapılı, 2003, s. 50).

Mimar Sinan bu camiyi, Kanuni'nin Hürrem Sultan'dan doğan ve yirmi iki yaşındayken ölen oğlu Cihangir'in metfun olduğu yere yapmıştır. Cami süreç içerisinde beş yangın geçirmiş ve yeniden ihya edilmiştir (Altun, 1993, s. 539).

Vâsıf aşağıdaki tarih kıtasında Cihangir Câmî'nin bir yangında tutuşup yandığını ve sahipsiz bir mekân haline geldiğini bildirir:

Muhterik olup Cihāngir Cāmî'i iḥrākda

Cāy-ı āsār-ı binādan ḳaldı ḥālī mekân (Tar. Kıt.12/8/s. 580).

(Cihangir Câmî tutuşup yanmış. Câmî'nin bulunduğu yer sahipsiz mekân kaldı).

Vâsıf bu tarih kıtasında Cihangir Cami'nin yandığını belirterek o dönem yaygınlaşan İstanbul yangınlarını şiirine konu etmiştir.

3.4.2.3. Molla Aşkî Cami

Fatih İlçesinde, Molla Aşkî Mahallesi, Paşa Hamamı sokağında bulunan Molla Aşkî Câmî'nin banisi II. Mehmet devri ulemasından şair Aşkî Mehmet Efendidir. Cami'in girişindeki kitabeye göre, Fatıma Hanım tarafından 1822 yılında yeniden inşa ettirilmiştir (Naza, 1994, s. 483).

Vâsıf aşağıdaki tarih kıtasında Molla Aşkî Câmî için vâkıf kurduğunu Fatıma Hanım'ın da çok para vakfettiğini bildirir:

Vâkıf oldum Molla 'Aşkî Câmî'ne hayr için

Fâtıma Hânım da vakf etmiş nuḳūd-ı bî-'adîd

(Tar. Kıt. 85/1/s. 669).

(Hayr için Molla Aşkî Câmî'ne vakıf oldum. Fatıma Hanım da adetsiz paralar vakfetmiş).

Kıt'ada geçen "vâkıf oldum" ifadesi "vakfetmek" karşılığı yanında "haberdar olmak" anlamıyla tevriyeli kullanılmıştır. Buna göre kıt'a "Haberdar oldum ki Molla Aşkî Câmî'ne hayır için Fatıma Hanım da sayısız paralar vakfetmiş" manasına da gelmektedir.

Şair aşağıdaki mısralarda Molla Aşkî Câmî için düşürdüğü tarihe dair şunları kaydeder:

Der gören cân VÂŞIFÂ târiḥ-i dervîş-ânesin

Oldu 'âşık Molla 'Aşkî Câmî' zîbâ cedîd (Tar. Kıt. 85/3/s. 669)

(Gören der ey Vâsıf dervişane bir tarih düşürmüşsün, âşık Molla Aşkî Câmî yenilendi, güzel oldu).

3.4.2.4. Soffa Câmî

Fatih ilçesindeki, Sofular Caddesi ile Molla Hüsrev Sokağı'nın kesiştiği köşede ilk olarak mescit şeklinde inşa edilmiştir. Banisi Şeyhülislam Molla Hüsrev Efendi'dir. 1460'lı yıllarında yapılmış bu yapı çeşitli onarımlar geçirerek günümüze kadar ulaşmıştır. XVII. yüzyılın ikinci yarısında minberin eklenmesiyle mescit, camiye dönüştürülmüştür. Caminin içinde yer alan altı direğe oturan ahşap mahfil II. Mahmut devrinden kalmış ve ampir üslubuyla yapılmıştır (Naza, 1994, s. 24).

Vâsıf aşağıdaki kıtasında II. Mahmut'un yeniden inşa ettiği Soffa Camii hakkında tarih yazdığını belirtir:

Pesend edip gören bu ma'bedi VÂŞIF dedi târîḥ

Ne zībā yapıdı Şoffa Cāmii’ni cūd-ı Maḥmūd Hān

(Tar. Kıt.15/15/s.584).

(Bu mabedi beğenip gören Vâsıf, tarih söyledi. Cömert Mahmut Hân Soffa Câmi’ni ne güzel yaptı).

3.4.2.5. Yeni Câmî

Yeni Câmî, İstanbul Eminönü’nde XVI. yüzyılın sonlarında inşaatına başlanan ve XVII. yüzyılın ortalarına doğru tamamlanmış külliye şeklinde bir camiidir. 9 Nisan 1598’de III. Mehmet’in annesi Safiye Sultan’ın inşasını başlattığı külliyenin banisi Davut Ağa’dır. Davut Ağa vefat edince yerine su yolu nazırı Mimar Dalgıç Ahmet Ağa geçer. Ahmet Ağa inşaatı birinci sıra pencere üstüne kadar yükseltir, o sırada III. Mehmet’in vefat edip Safiye Sultan’ın da eski saraya gönderilmesiyle inşaat yarım kalır. IV. Mehmet’in annesi Hatice Turhan Vâlide Sultan’ın desteğiyle külliye Meremetçi Mustafa Ağa’nın sorumluluğunda 1665 yılında tamamlanır. Caminin güneyinde, avlu duvarının köşesinde muvakkithâne adıyla bir yapı yer almaktadır. Üzerindeki kitabeye göre bu yapı 1818 yılında inşa edilmiştir. Yapının cephe ortasının üst kısmında oval form içinde II. Mahmut’un tuğrası ve altta ise Enderunlu Vâsıf’ın iki sıra şeklinde on satırlık kitabesi yer almaktadır (Çobanoğlu, 2013, s.439-442).

Vâsıf aşağıdaki tarih kıtasında Yeni Câmî için; “Biri çıktı Vâsıf gibi dedi yaz bu tarihi” diyerek tarih düşürmedeki ustalığına dikkat çeker:

Biri çıktı VÂŞIF- âsâ dedi yaz bu târîḥ a ‘lâ

Ne güzîde ḥayr ḥakkâ Yeñi Câmî‘ül-hidâye

(Tar. Kıt. 69/9/s. 655).

(Biri çıktı Vâsıf gibi bu yüce tarihi yaz dedi. Hakka hayr [için] Yeni Câmî ne seçkin).

3.4.3. Diğer Yapılar

3.4.3.1. Cebe-hâne

Cebhane sözcüğünün günümüzdeki karşılığı cephaneliktir. Buraya savaş araçları, silah vb. malzemeler depolandığı için Cebhâne olarak adlandırılmıştır (Şenyapılı, 2003, s. 49).

Halk ağzında Cebhane olarak yerleşen bu tarihi yapı, birinci tepenin üzerinde sarayın avlusunda bulunan kiliseden çevrilmiş birbinadır. Ayairini adlı bir kilise olan

Cebhane, Büyük Konstantin devrinde inşa edilmiştir. İlerleyen süreçte yanmış ve yeniden tamir edilmiştir (İncicyan, 1976, s. 57).

Vâsıf aşağıda kitarih kıtasında Cebhâne'nin yeniden inşa edilip bayındır hale getirildiğini belirtir:

Ben de VÂŞIF n'ola târîhini kılsam tecdîd

Cebe-hâne yapıp oldu yeñiden ma'mûr (Tar. Kıt. 52/12/s. 636).

(Ben de Vâsıf ne olur tarihini yenilesem. Cebhâne yapıp yeniden bayındır oldu).

3.4.3.2. Konak

İstanbul, yalılar, köşkler ve konaklar kentidir. Konak sözcüğü yüksek kademedeki görev yapanların konutları için kullanıldığı gibi devlet görevlilerinin iş yerleri için de bu tabir kullanılmıştır (Lewis, 1975, s. 131).

XVIII. yüzyılın İstanbul'unda sivil mimarının ev, konak, sahilhane, yalı, kasır, köşk, saray adını alan çeşitli örnekler mevcuttur. Konaklar, devlet erkânının, zenginlerin oturduğu kışlık binalardır. Kış mevsimine girilirken köşk ve yalılarından konaklara göç edilmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ahşap konaklar yaygınlaşmaya başlamıştır. İstanbul'da devlet erkânının arzu ettikleri semtler zaman zaman değişiklik göstermiş, Fatih, Sultanahmet, Bayezid, Beşiktaş, Demirkapı, Dolmabahçe, İhlamur ve Nişantaşı gibi semtlerde değişik zamanlarda büyük konaklar yapılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1958, s. 3).

Aşağıdaki muhammeste kız konağa çıkıp kendine gönül eğlendireceği birini bulma arzusundadır:

Yufka makarna açmasını açmayıñ baña

Ben bilmem öyle hamur işi şamsa baklava

Sayıp bir iki türlü yemecik kaba şaba

Da'vet için konağa çıkıp yarın ibtidā

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım (Muh. 217/13/s. 543).

(Yufka makarna açmasını bana açmayın. Ben öyle hamur işi şamsa baklava bilmem. Kaba şaba bir iki türlü yemekcik sayıp davet için konağa çıkıp yarın evvelce kendime on beş yaşında bir oynaş arayım).

3.4.3.3. Yalı

Geleneksel Türk ev yapısının özelliklerini içerisinde barındıran yalıların köşk ve konaklardan tek farkı önlerindeki rıhtımlarıyla denizle iç içe olmalarıdır. Denizle organik bir bağı olan yalılar eskilerin deyimiyle bir leb-i derya özelliğini taşır. XIX. Yüzyıla kadar İstanbul'un liman semtlerine kara bağlantıları olmadığı için yalılara, deniz yoluyla ulaşım sağlanmıştır. Bu yüzden her yalının mutlaka bir kayıkhanesi vardı. XIX. yüzyıl itibarıyla Ortaköy'de Valide Sultan, Bebek'te Ali Paşa, Halim Paşa, Yılanlı ve Hekimbaşı; Rumeli Hisarında Reşit Paşa, Köprülü; Emirgan'da İsmail Paşa; Büyükdere'de Franchini; Tarabya'da İpsilanti; Kandilli'de Kıbrıslı, Cemile Sultan yalıları mevcuttur. II. Mahmut, Fransız yapı ustalarını İstanbul'a getirtmiş böylece Türk sivil mimarisinde batı üslubunun önü açılmıştır. Bu dönemde inşa edilen yalılar, hem Anadolu'dan esinlenmiş öğeler hem de rokoko tarzının etkilerini taşır (Başkan, 1994, s. 12-13).

Şair aşağıdaki şarkısında bu gece davetliyiz, gamlı Vâsıf bizi yalıda bekliyor diyerek onu bu güzel havada yalıda yapmayı düşündüğü içkili âleme davet eder:

Davetliyiz ey gonca-gül-i gülşen-i idrâk

Bekler bizi yalıda bu şeb VÂSİF-ı gam-nâk

Avize-i çarh oldu yanıp ahter-i eflâk

Gel âlem-i âb edelim ey meh bu hevâda (Şar. 127/5/s. 466).

(Ey olgunluk gül bahçesinin gonca gülü, davetliyiz. Gamlı Vâsıf bu gece bizi yalıda bekler. Felekler yıldızı, göğün avizesi oldu. Ey ay gibi güzel sevgili, gel bu havada içkili âlem yapalım).

Şair aşağıdaki şarkısında sevgili ile Üç çifte piyadeyle yalıya gittiğini söyler:

O Şâm-kârî şitârî ince telli nîm libâdiyle

Gelince bezme tenhâ zevkîma gitdi ziyâdeyle

Giderken yalıya ikimiz üç çifte piyâdeyle

Saña şık şık bakıp zor ile gönlüm mübtelâ etdim

(Şar. 88/3/s. 437).

(O şâmkâr-i sitâri, [sevgili] ince telli yarım pamuklu kadın elbisesiyle gelince içki meclisine, yalnız fazlasıyla hoşuma gitti. İkimiz Üç çifte piyadeyle yalıya giderken sana sık sık bakıp zor ile gönlüm müptelâ oldu).

Tanpınar, bu şarkıyı bütün edebiyat tarihimizde aşk üzerinde söylenmiş en orijinal sözler olarak bulur. Buradaki aşk ne vahdet-i vücut'un ilahi aşkı, ne gelenekten

gelen beşeri aşk ne de birden bire vücut bulan yıldırım aşkıdır. Hatta burada şiir geleneğimizdeki uçarı çapkınlık dahi söz konusu değildir. Bu şarkıda yeni bir insanın profiliyle karşılaşmakta, yeni bir insanı haber veren bir aşk romanının başlangıcı ve bütün bir psikolojinin dikkati vardır görüşünü öne sürer (1988, s. 83). Vâsıf'ın yalnız içki meclisine davet ettiği şahsın, o günkü İstanbul'un yaşanan hayatından seçildiği bellidir. Şair, giydiği elbiseye kadar tarif ettiği bu güzelle zaman geçirdikçe ona âşık olur.

3.5. İstanbul'da Günlük Yaşam

3.5.1. Sanat Erbabı ve Çeşitli Meslekler

3.5.1.1. Berber

Günümüzde olduğu gibi eskiden de saç ve sakalın kesilmesi, düzeltilmesi, taranması vb. işlemleri yapan berber ve berber dükkânları vardı.

Kanuni devrinde kahvenin İstanbul'a gelmesiyle kahvehaneler açılmış, daha önceleri müstakil yerlerde bulunan berberler, kahvehanenin bir köşesinde çalışmaya başlamışlardır. IV. Murat devrinde kahvehaneler kapatılınca berberler de işlerine müstakil olarak devam etmişlerdir. IV. Murat'ın vefat etmesiyle yasak kalkmış, berberler kahvehanelerine tekrar dönmüşlerdir. II. Mahmut devrinde de kahvehaneler kapatılınca berberler de bundan nasibini almıştır (Göktaş, 1994, s. 155).

Şair aşağıda kibeyitte göğüs göğse olan dilberle berberler gibi gönlün aynası da işin sonunu elbette arz edeceğini söyler:

‘Arz eder elbette mir’ât-ı dilüñ encâm-ı kâr

Sîne-ber-sîne olan dilberle berberler gibi (G. 125/8/s. 362).

(Berberler gibi dilberle göğüs göğse olan gönlün aynası, işin sonunu elbette arz eder.)

Ayna, karşısındaki her şeyi yansıtır. Şair beyitinde gönlünü aynaya teşbih ederek sonunda onun gerçeği arz edeceğini dile getirir. Şair beyitinde berber-ayna ilgisinden hareket ederek anlamı kuvvetlendirmiştir.

3.5.1.2. Câmbâz

İp üzerinde veya yerde ip, çember ve hançer gibi aletleri kullanarak tehlikeli gösterileri yapan kişilere câmbâz denilmiştir. Câmbâzlar becerikli, akrobat kimselerdir (Özkan, 2007, s.162).

Câmbâzlar gruplar halinde genellikle kışın İstanbul'daki tiyatrolarda veya kendi kurdukları jimnastik trapezleri, salıncaklı halkalar, masalar ve sandalyeler üzerinde oyunlarını icra etmişlerdir. Yaz aylarında ise İstanbul'un seyir yerlerinde kurdukları otuz kırk arşın tülün üzerinde yürüyerek hünerlerini göstermişlerdir (Musahipzâde Celal, 1946, s. 68-69).

Vâsıf aşağıdaki beyitte kendi söz ve hayalini överken cambazların iptе oynamalarına telmihte bulunur:

Şol hüner-senc-i terâzû-yı hayâlem kim benim

Telde oynar cân-bâz-ı nuṭkumuñ şâkirdleri (K.14/119/s. 220).

(Şu hayal terazisinin hüner ölçeni benim ki söz cambazımın öğrencileri telde oynar).

Şiir ne kadar zengin bir hayal gücünden beslenirse o denli özgün ve edebi değeri yüksek olur. Vâsıf, "Hayal terazisinin hüner ölçeni benim" diyerek kendini üstat olarak gördüğünü ortaya koymuştur.

3.5.1.3. Dadı

Çocuğa bakan, onu yetiştiren kadın hizmetçi için dadı veya daye tabirleri kullanılır. Bu hizmetçiler, çocuğu emzirip tüm ihtiyaçlarını gören, çeşitli işlerinde bir bakıma ona mürebbiyelik yapan kimselerdir. Divan şiirinde dadı tabirinin geçtiği beyitlerde oğlan, süt, emzirmek, kucak vb. kelimelerle tenasüp kurulur (Özkan, 2007, s. 197).

Anne, kızına seslenerek dadısına kimi zaman yardım edip iş görmesini öğütler: Erlerle etme pencerelerden alış-veriş

Dadıña gâhî yardım edip sen de gör ki iş

Yağ bağlasın yüreği ninenün karış karış

Tek dur küçükden evde oturmaklığa alış

Olma şokak süpürgesi kadın kadıncık ol (Muh. 216/22/s. 540).

(Erkeklerle pencerelerden alışveriş etme. Dadına kimi zaman yardım edip sen de işi gör. Ninenin yüreği karış karış yağ bağlasın. Küçüklükten itibaren evde yalnız kal, oturmaya alış. Sokak süpürgesi olma, kadın, kadıncık ol).

3.5.1.4. Ebe

Doğum işini yapan kadın veya nine için bu tabir kullanılmaktadır.

Şair aşağıdaki muhammesinde ebeden şöyle bahseder:

Çıkıp pınara kalma Bekir Paşa'dan gebe

Bıkr ile pāk ü pākīzesin olma şeyyibe

Evvel girer bozar sonra getirmez saña ebe

Kirletme pāk pendimi kıl gūşuña küpe

Olma şokaş süpürgesi kadın kadıncık ol (Muh. 216/3/s. 537).

(Pınara gidip Bekir Paşa'dan gebe kalma. Dokunulmamış, tertemizsin dul olma.

Evvel girer, bozar sonra sana ebe getirmez. Temiz öğüdümü kirletme, kulağına küpe yap. Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol).

3.5.1.5. Hamam Anası ve Natır

Eskiden kadınlar hamamında hizmet veren ve müşterileri yıkayan kadın hizmetçilere “natır” denilmiştir (Pordeo, 1997, s. 55). Hamamdaki kadın yöneticiler için ise “Hamam anası” tabiri kullanılmıştır.

Şair aşağıdaki muhammesinde hamam anası ve natırdan şöyle bahseder:

Başkurna hakkı nātıra vermedi taş tamam

Şerbetlik için ustalara var büyük taşam

Hamam anası gibi gelip kirpiloş kocam

Taşı tarağı şalla omuz etmeden cüdam

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım (Muh. 217/27/s. 545).

(Başkurna hakkını natıra tastamam vermedi. Şerbetlik için ustalardan büyük endişem var. Hamam anası gibi kirpiloş kocam gelip görgüsüzlük etmeden her şeyi bırakıp on beş yaşında kendime bir oynaş arayım).

3.5.1.6. Hayâlbâz

Hayâl-bâz, hayâli veya daha genel tabirle Karagöz oynatanlara verilen addır. Türk seyirlik oyunlarının temelini teşkil eden bu hayali oyundan önemli sanatkârlar

yetiştirilmiştir (Pakalın, 1993a, s. 773). IV. Murat'tan itibaren oyunun konusu genişlemiş, cinas, mazmun, şarkı ve türküler gibi birçok yeni unsur eklenerek oyunun içeriği zenginleştirilmiştir (Musahipzâde Celal, 1946, s. 63-64).

Şair aşağıdaki beyitte kendini mana tasavvurgâhının hayalbâzı olarak görür:

Şol hayâl-bâz-ı taşavvur-gâh-ı ma'nîyem ki ben

Perde-dârı 'îd-gâhımdır Kemâl-i şeşterî (K. 14/118/s. 220).

(Şu mana tasavvurgâhının hayâl-bâzı benim ki Kemâl-i Şeşterî bayram yeri perdecimdir).

Divan Edebiyatı geleneğinde yetişmiş her şairde bulunması gereken bazı özellikler vardır. Bunlar; beyân, bedî, belâgat, fesâhat ve meânîdir. Sanatkârlar için lafız ve mananın kusursuzluğu her şeyden önce gelir (Yazar ve Uslu, 2016, s. 490-491). Verilen beyitte Vâsıf, "Mana tasavvurgâhının hayâl-bâzı benim" diyerek manaya olan hâkimiyetini vurgulayarak kendini över ve bu oyunu icat eden Kemâl-i Şeşterî'nin ise onun bayram yeri perdecisi olduğunu dile getirir.

3.5.1.7. Kukla

Kukla, İstanbul'da yaygın olan "bebek, mücessem bebek, köcce" denilen oyuncakları oynatmak şeklinde icra edilen bir eğlence âdetidir (Gürel, t.y, s. 151).

Elle veyahut iplerle hareket ettirilerek oynatılan bu oyuna kukla denilmiştir. Osmanlıda Kukla XVIII. Yüzyıldan sonra görülmüştür. Kukla oyunları İstanbul'un sokaklarında ve kenar mahallelerinde oynatılmıştır. Kuklacılar arkalarında katladıkları bezli bir paravan ile boyunlarında kayışlarla asılı bir küçük sandık takarak sokakları ve mahalleleri dolaşırlar, ağızlarında sakladıkları dilli bir düdükle çatlak bir ses çıkartarak insanları etrafında toplarlarmış. Kısa bir süreliğine paravanayı kurarlar ve ağızlarına düdüğü alıp şarkılar söyleyerek gösterilere başlayıp İtalyanların Polliçinellosunu taklit ederek hünerlerini gösterirlermiş. Kâğıthane ve Göksu gibi halka açık mesire yerlerinde özellikle Çingeneler bu oyunu icra etmişlerdir (Pakalın, 1993b, s. 312).

Vâsıf aşağıdakimüstezat gazelinde çöp gibi olan askeri bir kuklaya benzetir:

Gel meclise ma'hûd şu küçük yağlı kavukla

Mânende-i kûkla

Çöp gibi çeride neye lâzım koca çevgen

Hayvân mısın öğren (G. 141/3/s. 374).

(Şu küçük yağlı kavukla sözleşilen meclise gel. Kuklaya benzer çöp gibi askerde neye lazım koca çevgen. Öğren hayvan mısın?).

3.5.1.8. Köçek

Çengiler gibi oynayan erkek oyuncular için köçek tabiri kullanılmıştır. Köçekler kadifenin üzerine işlenmiş sırmalı mintan ve köçeklere özgü eteklik giyerler. Şâh lakabıyla anılır ve takma adlarıyla tanınmışlardır. En bilindik takma adları; Zâlim şâh, Cân şâh, Fitne şâh'tır (Pala, 2004, s. 277).

Köçekçilikte yüz güzelliği ve vücut yapısı çok önemlidir. Bir oğlanın köçek olabilmesi için ayakların iri ve kıyımlı, uzun parmaklı, iri topuklu ve ayak bilekleri de ince olmak zorundadır. Pervane gibi dönebilmeli, uçar gibi koşarken birden durabilmeli, sıçramak, fiskeleme yürümek, sırt üzerinde yay gibi kıvrılmak vb. hareketleri rahatlıkla yapabilmelidir. İstanbul'daki en tanınmış köçekler büyük gedikli meyhanelerinde oynatılmıştır. Köçek oğlanlar ilkin Çingene ve Rum, sonraları ise Yahudilerden seçilmiştir. Köçekler oyunlarda şeffaf şalvar ve gömlek, gövdenin çıplak olması kaydıyla kolsuz yelekler giyerlermiş (Koçu, 2002, s. 61).

Şair aşağıdaki beyitte o tıfl-ı köçek'in heves semtine meylettiğini söyler:

Meyl edeli ol tıfl-ı köçek semt-i hevâya

Birden beni gördükde ne dersin bile düşdü (G. 132/4/s. 368).

(O köçek tıfl, heves semtine meyledeli beni birden gördüğünde ne dersin bilerek düştü).

Şair aşağıdakişarkısında bir şûh köçeğin gönlünü şâd ettiğini söyler:

Bir büt-i sîmîn-bilek

Aldı gönlüm etme şek

Hâtırım şâd etdi pek

Yoşma bir şûh-ı köçek (Şar. 69/1/s. 424).

(Bir gümüş bilekli güzel gönlümü aldı, tereddüt etme. Yosma bir şûh köçek gönlümü pek sevinçli etti).

3.5.1.9. Ozan

Toplantılarda sazla şiir söyleyen, çok sözlü, çenesi düşük, durmadan söyler veya hikâyeci için "Ozan" tabiri kullanılmıştır (Dilçin, 2009, s. 177).

Kelimenin anlamı “çok konuşan kimse” olup saz şairi anlamını sonradan kazanmıştır. Eski Türkçe metinlerinde kelime bu iki anlamda geçmektedir. XV. yüzyıldan itibaren ozanın yerini meddah ve âşıklar almıştır. XVI. yüzyıldan itibaren Anadolu’da âşıklar, ozanlık geleneğini sürdürmüşlerdir. Zamanla ozan, saz şairi anlamını kaybetmiş ve geveze anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Albayrak, 2007, s. 18).

Aşağıdaki muhammeste kız, şaire çıkırık gibi dırlayacağına tezgâha geçip bez dokuyarak para kazanmasını önerir:

Çıkırık-mişâl dırlayacağına hey ozan

Gir dest-gâha doğu bezin pârecik kazan

Bâzârı derler abo haram-zâdedir bozan

Satıp şavıp da n’eyse şahân tencere kazan

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım (Muh. 217/4/s. 542).

(Hey ozan çıkırık gibi dırlayacağına gir tezgâha bezi doku paracık kazan. Abo pazarı bozan haram-zâdedir derler. Sahan, tencere kazan satıp savurup neyse. On beş yaşında kendime bir oynaş arayım).

Kızın ağzından çıkan bu ifadelerden anneye inceden inceye bir eleştiri vardır. Vâsıf bu tür tabirlerle sosyal hayatın mahalle merkezli ortamında şairlere bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır. Kız bu sözleri şair için sarf etmekte ve ozana akıl vermek suretiyle onu âdeta çocuk yerine koymaktadır (Turan, 1999, s. 232-233). Vâsıf, şiirini bir mahalle kızının ağzından “dırdır” olarak niteler ve mahalle arasında gevezelik yapmak yerine gerçek anlamda iş kurup çalışma hayatına atılmayı istediğini bu muhammesle ortaya koyar.

3.5.1.10. Remmâl

Remil, kendine has şekiller ile gelecekte haber veren bir tür faldır. İlk zamanlarda bu şekiller parmakla kum üzerine çizildiğinden reml olarak anılmıştır (Pala, 2004, s. 376).

Reml, Arapça kum demektir. Türkçede remil şeklinde söylenmektedir. Kum üzerine parmakla, kâğıt üzerine ise kalem ile bir takım işaretler sıralamak, her iki nokta arasına çizgi çizerek vücuda getirilen şekle bakıp gelecekte haber veren ilme reml denilmiştir (Onay, 2009, s. 386).

Reml ilminden hüküm çıkaranlar veya dilek ve maksatlardan haber verenler için remmâl tabiri kullanılmıştır (Pakalın, 1993c, s.28).

Şair aşağıdaki beyitte Ülker takımyıldızının parlayışını remmâl oyununa benzetir:

‘İd-gehde lem‘a-i encüm kıyās etmeñ gice

Çıkdı remmâl oynına çeng-i çarhuñ Ülker’i (K. 14/28/s. 213).

(Bayram yerinde yıldızların parlayışını kıyas etme. Gece, Ülker’in felek sazı, remmâl oyununa çıktı).

Şair beyitte hüsn-i ta’lil yoluyla Ülker yıldızının görünüşünü falcıların fal bakmasıyla ilişkilendirmiştir.

3.5.1.11. Şahne

Şahne, inzibat memuru ve emniyet memuru gibi anlamlara gelir. (Devellioğlu, 2010, s. 1138). Osmanlı devrinde belde muhafızı, subaşı ve zabıtaya “şahne” denilmiştir. Şahne’nin bugünkü karşılığı polis amiridir. Şahneler devriye gezer, meyhane ve işret meclislerini basar, suçluları ve sulu sarhoşları yakalayıp karakolda cezalandırmış (Onay, 2009, s. 428).

Şair, eğer bir kişi keyif yapmak isteyip neşelenirse şahne gibi olan baş ağrısının onu yakalayacağını belirtir:

Neş’e etse kişi ger keyfe uyup ber takrīb

Şahne-i renc-i humār eyler ol sâ‘at te’dīb (Müs. 220/2/s. 548).

(Kişi eğer keyfe uyup neşe etse, baş ağrısı şahnesi yaklaşarak o saat haddini bildirir.)

Şahneler meyhanelerin kolluklarıyla sıkı bir şekilde alakadar olduklarından mayhoş şairler şiirlerinde sıkça onlara serzenişte bulunmuşlardır (Pakalın, 1993c, s. 305). Yukarıda verilen örnekte görüldüğü gibi Vâsıf da içki sonrası gelen baş ağrısını şahneye teşbih ederek bu durumdan şikâyet etmektedir.

3.5.1.12. Terzi

Elbise biçip diken kimse veya elbiselerin dikildiği yere terzi/terzihane denir (Gözyayın vd, 1998b, s. 2202). Günümüzde olduğu gibi eskiden de Türk giyim, kuşam ve süsleme işlemlerini yapan terzi ve terzi dükkânları vardı.

Şair aşağıdaki muhammesinde giyim-kuşamla ilgili “kastir”, “değirmi” “fino fes” “pullu yemeni” gibi orijinal kelimeleri terzi unsuruyla tenasüp içerisinde kullanır:

Kaşdır kaşıntı terziye ver al canfese

Sar bir değirmi pullu yemeni fino fino fese

Bez verme şakın arşınına göre herkese

Gâh türkü ırla ğâhi nakış işle geh kese

Olma şokak süpürgesi kadın kadıncık ol (Muh. 216/24/s. 540).

(Kasıntı terziye işlemeli kadın giysisini ver, ipekli kumaşı al. Fino fino fese bir yaşmak pullu yemeni sar. Arşınına göre herkese bez verme. Kâh türkü söyle, kâh nakış işle, kâh kes. Sokak süpürgesi olma kadın kadıncık ol).

3.5.1.13. Tulumbacı

Osmanlıda yangın söndürme işleri yapan görevliler için tulumbacı tabiri kullanılmıştır. İstanbul’da tulumbacı teşkilatı 1719’da Yeniçerilerin bir şubesi olarak kurulmuştur (Pakalın, 1993c, s.532).

İstanbul’daki ilk yangın tulumbası Fransız Gerçek Davut Ağa tarafından yapılmıştır. Davut Ağa’nın yaptığı tulumba 1718’te Tophane çıkan yangında kullandıktan sonra İbrahim Paşa’nın dikkatini çekmiş ve İbrahim Paşa Yeniçerilere bağlı Yangın Tulumbacı Ocağını kurup Davut Paşayı ocağın başına getirmiştir (Göktaş, 1994, s. 301-302). Yeniçeri ocağının lağvedilmesiyle her mahallede birer tulumbacı bulundurulmuştur. XIX. yüzyılda teşkilatlanan bu ocak şehrin değişik yerlerinde hizmet vermiştir. Devlet dairelerinde de ocak adıyla bir tulumbacı teşkilatı kurulmuştur (Pakalın, 1993c, s.532).

Şair aşağıdaki beyitte günümüzdeki itfaiye örgütünün karşılığı olan tulumbacıdan söz eder:

Dal-kelle tās destüñde tulumbacı iken

İçi kokuşmuş kirli hānım kaşkaval olmuş saña (G.8/6/s.281).

(Baş iki büklüm, tas elinde tulumbacı iken içi kokmuş peynir torbası, sana kaşkaval peyniri olmuş).

Vâsıf’ın yukarıda verilen örnek beyitinin bulunduğu gazeli, Nedim’in “Haddeden geçmiş nezâket” mısraı ile başlayan gazeline bir tehzildir. Nedim’in sevgilinin zarafetini, güzelliğini anlattığı şiiri zemin şiir olarak kullanan Vâsıf, Musâhip

Hâtif Efendi'ye alaycı bir üslup ile takılmıştır (Avcı, 2017, s. 230). Vâsıf, Hâtif Efendi'yi “başı iki büklüm, elinde tas bir tulumbacı” olarak tasvir etmiştir.

3.6. Şenlikler ve Eğlence Meclisleri

3.6.1. Av Şölenleri

Osmanlıda av belli kural ve törenler ile yapılmıştır. Ava gidiş için önce hazırlıklar yapılır, av sonrası şölenler verilmiştir. Sürgün, sürekle ve avlan gibi avlar, törenlerle yapılmıştır (Güven ve Hergüner, 1999, s. 39).

Osmanlı padişahları, ava çıkmayı sevmekle beraber IV. Mehmet hariç bunu bir alışkanlık haline getirmemişlerdir. Padişahlar yeri ve zamanı geldiğinde belli amaçlar için avlanmışlardır. IV. Mehmet ise aşırı derecede ava düşkün olduğu için “Avcı” lakabıyla anılmıştır. Zamanla padişahlar av yapmaktan vazgeçmişler ve avlaklar halka kalmıştır (Güven ve Hergüner, 1999, s.34).

Şair, aşağıdaki beyitinde ava çıkıp “tavşan kaç tazı tut” demeyi düşünür:

Geh şikâra çıkalım dâ'ire-i kuhsâra

Diyelim tazıya tut tavşana hem kaç ammâ (K. 17/23/s. 231)

(Kimi zaman dağ tepesine ava çıkalım; tazıya tut tavşana hem kaç diyelim amma)

Verilen beyitte Vâsıf, dış mekânda yaşananlardan hareketle devrin yaşantısıyla ilgili bir takım kavramları kullanmıştır. Yaptığı tasvirle hayatın içinden görebileceğimiz ava gidip çeşitli oyunlar oynayan bir insanla karşılaşırız (Akarca, 2013, s.6). Şair günümüzde de varlığını koruyan “tavşan kaç tazı tut” deyişine şiirinde yer vermesi de mahalli bir unsur olması yönüyle dikkate değerdir.

3.6.2. Havai Fişekler

Batının günlük hayatımıza hediye ettiği eğlence unsurlarından biri de havaî fişektir (Gürel, t.y, s.155). Osmanlı devletinde şehzadelerin sünneti veya düğünleri için tertiplenen ılık ve havaî fişek gösterileri, eğlence ve şenliklere ayrı bir çeşni katmıştır. III. Ahmet'in şehzadeleri için hazırlanan şölende yüzlerce farklı ılık gösterisinin yapıldığı bilinmektedir. Yapılan bu şölen ve şenlikler dönemin minyatörcüsü Levnî tarafından resmedilmiştir (Büyükcünal, 2015, s. 112).

Vâsıf aşağıdaki beyitte havaî fişek unsurunu şiirine konu eder:

Meyl edeli o şûh-ı felek-meşrebe gönül

Âhım şerâre döndü havâ'î fişeklerle (G. 118/4/s. 356).

(Gönül, o felek meşrepli şuh güzele meyledeli âhım havaî fişeklerle kıvılcıma döndü).

Şair sevgilisine felek-meşrep diyerek havaî fişeklerin menzilini ve fişeklerin döne döne gittiklerini bildirir (Gürel, t.y, s.155). Vâsıf, dönek sevgiliye meyletmesiyle ahı havaî fişekler gibi birer kıvılcıma döndüğünü belirtir.

3.6.3. Helva Sohbetleri

Eskiden kış mevsiminin başlıca eğlencesi helva sohbetleri olmuştur. Devletin erkânından, vezirlerden, zenginlerden, orta halli halktan sanat erbâbına kadar her sınıf kendi çevresinde, atalarından gördüğü geleneği devam etmiş, helva sohbetleri düzenleyip arkadaş çevresine dostane ziyafetler vermiştir. Edipler, nükteperdâzlar, şairler ve çalgıcılar helva sohbetlerinin daimi katılımcılarından olmuştur (Musahipzâde Celal, 1946, s. 90).

İstanbul'un yazında açık mekânlara özgü eğlence ve şenlikler düzenlenmiştir. Kışın ise helva sohbetleri, saz fasıllarında şiir ve musiki tercih edilmiştir. Lale mevsiminin sona ermesiyle kış soğukları başlayınca III. Ahmet ve sadrazamı İbrahim Paşa helva ziyafet ve sohbetleri düzenler, yapılan şenliklerde şairler, edipler, çalgıcılar davet edilirmiş (Özcan, 2003, s. 84).

Helva sohbetlerinin en tatlısı ve zevklisi Lale Devri'nde yapılmıştır. Başta Padişah III. Ahmet ile Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa olmak üzere bütün devlet erkânının bu sohbetlerde bulundukları, şairlerin padişah ve sadrazam vasfında yazdığı kasideleri huzurlarında okuyarak iltifatlara gark oldukları kısacası güzel bir gece geçirdikleri verilen şiir örneklerinden anlaşılmaktadır (Onay, 2009, s. 231).

Şair, beyitinde kimi zaman şarap mahzeninde şarap zevki, kimi zaman da evde helva sohbeti yapıldığını belirtir:

Gehi ħum-ĥānede reşk-āver-i cām-ı bāde

Gāhi de ĥānede aĥbāb ile zevĥ-ı ĥalvā (K. 17/22/s. 230).

(Kimi zaman şarap mahzeninde şarap kadehini kıskandıran kimi zaman da evde dost ile helva zevki)

Şair aşağıdaki beyitte ise sevgili ile helva gecesinde zevkler, tatlı sohbetler ettiğini söyler:

Ne zevĥler eyledik şeb-i ĥalvāda yār ile

Ağz ağza tatlı şöhet o da bir zamān imiş (G.61/5/s.317).

(Sevgili ile helva gecesinde ne zevkler eyledik. Ağz ağza tatlı sohbet o da bir zamanmış).

Şair, kışın bir helva sohbetinde herkesi gönderip sevgiliye sarıldığını belirtir:

VÂŞIF dedim ol māl-veşe eyleyip alkış

Pek cānım uşandı şogumam gelse de pek kış

Halvā aşı olduğda tamām herkese kış kış

Fırsat düşürüp vuşlatı şardım hele şardım (Şar. 81/4/s. 433).

(Vâşif dedim o ay gibi olana alkış eyleyip pek canım usandı. Kış gelse de pek üşümem Helva aşı olduğunda tamam, herkese kış kış. Kavuşma fırsatı bulup şardım hele şardım).

Şair, sevgiliyle helva sohbetinde sıcak bir ortam oluştuğunda aralarında cilveleşmenin fıkır fıkır kaynadığını dile getirir:

O mehle şöhet-i halvāda germ-zevk olalı

Miyānımızda halāvet fıkır fıkır kaynar (G. 19/4/s. 289).

(O ay gibi güzel sevgiliyle helva sohbetinde sıcaklığın zevkine varalı aramızda tatlılık fıkır fıkır kaynar).

3.7. Âdetler, Gelenekler ve Çeşitli İnanışlar

3.7.1. Bahariyye Kestirmek

Baharın gelişini müjdelemek veya tebrik için baharlık yeni giysilerin edinilmesi âdettendir (Gürel, t.y,154).

Şair, sevgilisi için baharlık giysi bulma telaşına girdiğini aşağıdakişarkısında şöyle ifade eder:

Söyle ey tāze nihāl-i gül-i nāzik-meşreb

Bu sene saña bahâriyye ne kesdirsem ‘aceb

Bulayım sevķ-ı hayālimde kumāş-ı enseb

Bu sene saña bahâriyye ne kesdirsem ‘aceb (Şar. 27/1/s. 394).

(Ey ince yaratılışlı, taze gülfidanı, söyle; acaba bu sene sana baharlık ne alsam? Hayalimin sevkiyle uygun kumaş bulayım. Acaba bu sene sana baharlık ne alsam?).

3.7.2. Dibi Kırmızı Mumla Davet

Mumların diplerini kırmızıya boyamak, âdettendir. Osmanlıda seçkin ailelerin birbirine mum göndermesi, “bu gece bize geliniz” diye davet sayılmıştır. Halen Anadolu köylerinde dost ve akrabalar, düğüne davet edilirken onlara dibi kırmızıya boyanan balmumu gönderilir. “Dibi kırmızı mumla mı davet ettim” sözü bugün dahi davetsiz gelip de ikram görmedim diyenler için sarf edilmektedir (Onay, 2009, s. 335).

Vâsıf, sevgilinin dibi kırmızı mumu andıran kırmızı Kumla şarabını parlatıp âşıkları davet ettiğini bildirir:

Her gice o meh parladıp al bâde-i Kumla

Da‘vet eder ‘uşşâkı dibi kırmızı mumla (G. 107/1/s. 348)

(O ay gibi güzel sevgili, her gece kırmızı Kumla şarabı parlatıp dibi kırmızı mumla âşıkları davet eder).

3.7.3. Görücü Usulüyle Evlenme

Eskiden olduğu gibi günümüzde de Anadolu’nun bazı yörelerinde görücü üsulüyle evlilikler yapılmaktadır. Görücü üsulüyle yapılan evliliklerde çocukların evleneceği kişiyi aileler seçmektedir.

Vâsıf, aşağıdaki muhammesinde görücü usulüyle evlenme âdetinden şöyle bahseder:

Gelse görücü koyacak elli kerecik

Der burn’ucula ağzı büyük dişi seyrecik

Yok yok yaşı da anlayışım kırkını geçik

Şarf eyleyip de varı yoğu bari şimdıcik

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım (Muh. 217/8/s. 543).

(Görücü gelse elli kerecik koyacak. “Burnun ucu ile ağzı büyük, dişi seyrecik” der. Yok, yok yaşı da anlayışım kırkını geçik. Şimdıcik varı yoğu bari sarf eyleyip de on beş yaşında kendime bir oynaş arayım).

3.7.4. Kadeh Üzerine Şiir Yazma

Divan şiirinde geçen “kadeh duası” tabirinin neye karşılık geldiği tam olarak aydınlatılmış değildir. İçkiler, boğazı dar şişeden ve sürahiden kadehe dökülürken duyulan kulkul sesini sarhoşlar duaya benzetmişlerdir. Meyhane âlemlerinde kadehler

doldurulurken rintlerin aldıkları haz ve keyif sanki dua dinlemek ya da duaya katılmak şeklinde algılanmıştır (Onay, 2009, s. 260-261).

Kadeh duası, halk arasında “Kenzü’l Arş” duasıyla karıştırılan, güvenilir dua kitaplarında yer almamakla birlikte Miraç’ta Hz. Muhammed’e öğretildiğine inanılan bir duadır. Kadeh duası etrafında oluşturulan inanışlar divan şairlerinin ilgisini çekmiş ve kadeh duası zengin çağrışımlarla şairlerin beyitlerinde farklı hayal ve benzetmelere konu olmuştur (Batislam, 2017, s. 6).

Vâsıf, aşağıdaki beyitte kalenderler meclisinin bir eğlencesi olan “kadeh üzerine şiir yazma” âdetinden şöyle bahseder:

Söyleyip vaşf-ı mey-i la‘linde VÂŞIF bir gazel

Yâdigâr-ı bezm-i rindân et kenâr-ı câma yaz (G. 50/10/s. 311).

(Vâsıf, kırmızı şarap vafında bir gazel söyleyip kadeh kenarına yaz, rintler meclisine yadigâr bırak).

3.7.5. Kurban Bayramı’nda Yağmur Yağması

Anadolu halkı arasında Kurban Bayramı’nın rahmeti ve bereketi beraberinde getirerek o gün yağan yağmurun akan kanları temizlediği inancı bugün dahi mevcuttur.

Vâsıf, aşağıdaki beyitte kurban bayramında yağmur yağması inanışından şöyle bahseder:

N’ola giryân-ı şevk-ı ‘îd-i vaşl-ı yâr iseñVÂŞIF

Mücerrebdır ki bârân mübtelâ-yı ‘îd-i kurbândır (G. 35/12/s. 300).

(Vâsıf, sevgilinin vuslatının bayramının şevkle ağlayanı isen ne olacak; tecrübe olunmuştur ki yağmur kurban bayramına tutulmuştur).

3.7.6. Mendile Altın Oya İşleme

İşleme sanatının güzel örneklerinden biri de mendillerin yüzü ve kenarlarına yapılan süslemelerdir. Topkapı Sarayı Müzesi’nin işlemeler bölümünde, kenarları ipek ve altın tellerle nakışlı mendiller mevcuttur (Sürür, 1976, s.25). O devirde altın işlemeli mendil, İstanbul’da zarıflığın âdeta sembolü olur (Gürel, t.y,s.154).

Şair aşağıdaki şarkısında sevgilinin mendiline altın işlemeli oya nakşettiğini belirtir:

İşledip mendiline zerîn oya

‘Ârız-ı tâbânına vermiş foya

Dün temâşâ eyledim doya doya

Ĥüsñü pırlanta gibi pür âb ü tâb (Şar. 22/3/s. 391).

(Mendiline altın oya işleyip parlak yanağını [daha da] parlatmış. Dün doya doya seyrettim. Güzelliği pırlanta gibi çok parlak).

3.7.7. Nazarla İlgili Çeşitli İnanışlar

Nazar; bakış, göz atma, bakma ve göz değmesi gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufta nazarın büyük bir yeri ve önemi vardır. Özellikle Melâmî ve Mevlevilerce müridin cezbese için şeyhin nazarı gerekir. Nazar kelimesi, göz değmesi anlamını sonradan kazanmış olup sevgilinin al yanakları üzerindeki benlerini ateş üzerindeki üzerlik tohumlarına benzetilmesiyle ortaya çıkmıştır. Çünkü göz değmesi için üzerlik tohumu tütülenir. Divan şiirinde nazar gerçek ve yalın anlamıyla kullanılmıştır (Pala, 2010, s. 350).

Eskiden, başta muska olmak üzere hamâyil, bâzûbend, yafta, hırz, hâmî, nüsha ve vefk gibi unsurlar yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Günümüzde dahi yaygın olan sihir, nazar, tılsım, muska, nazar gibi halk inanışları divan şiirine değişik açılardan konu olmuştur (Yekbaş, 2010, s.166).

Vâsıf, bir annenin nazardan korunmak için alına “kazayağı” şeklini çizdiğini şöyle ifade eder:

Yâ nazardan hıfz için der-ĥâl ile pîşânına

Ĥaz ayağı yazdı etfâl-i sipihrün mâderi (K. 14/32/s. 214).

(Gökyüzü çocuklarının annesi, nazardan korunmak için hemen alına kazayağı yazdı).

Anne, çocuğun kötü nazardan korunması için başına çörekotu, sarımsak, uyku öğüdü konulmasını ve kurşun dökülmesini öğütler:

Dik çocuğun başına çörekotu şarmısak

Sevsinler uyku nüşası alıp beşiğe tak

Söndür kömür ki kötü nazardan ola uzak

Gezmek senün neñe gerek otur da işe bak

Olma şokaş süpürgesi kadın kadıncık ol (Muh. 216/25/s. 540).

(Çocuğun başına çörekotu sarımsak koy. Uyku öğüdü alıp beşiğe tak, sevsinler. Kurşun dök ki kötü nazardan uzak olsun. Gezmek senin neyine gerek, otur da işe bak. Olma sokak süpürgesi, kadın kadıncık ol).

Halk arasında göz değmesine karşı bir önlem de “kömür söndürmek” şeklinde geçen ve bugün “kurşun dökmek” olarak tabir edilen batıl bir inanış vardır (Gürel, t.y, s. 148). Anne, çocuğun kötü nazardan korunması için kurşun dökmeyi önerir.

3.7.8. Nişanda Gerdanlık Takma

Türkçe’de bugün de kullanılan “yavuklu” kelimesi gerdanlıklı manasındaki “yivikli” tabiriyle ilişkili olup, nişanlı anlamına gelir. “Yivik” terimi zamanla yerini Farsça “boğaz” anlamına “gerden”den gelen “gerdanlık” terimine bırakmıştır. Gerdanlık, Türk folklorunda nişan ve evlenme sembollerinden sayılmıştır (Aydemir, 2010, s. 3). Nişanlanmış kıza halk arasında çeşitli adlarla anılan gerdanlık takılması âdetidir (Gürel, t.y, s.154).

Vâsıf, Türk geleneğinde eskiden beri var olan nişanda gerdanlık takma âdetinden şöyle bahseder:

Aña gerdanlığı ağızımla takıp VÂŞIF-vâr
Çün nişân bağılığı boynına sarılsam her bār
Bize nā-maḥrem olup eylemez ‘arz-ı dīdār
Kız mı oğlan mı bilinmez o kadar nāzende (Muh. 144/5/s. 478).

(Vâsıf gibi nişan bağılığı gereği ona gerdanlığı ağızımla takmak için boynuna her defa sarılsam. Bize namahrem olup yüzünü göstermez. O kadar nazlı, kız mı oğlan mı bilinmez).

3.7.9. Paça Günü

Düğünün ertesi gününde gelin o güne özgü “paçalık” adı verilen elbisesini giyer. Elmaslarını ve yüz görünümlüğünü takar. Davetli hanımlar ve akrabalar düğün evine gelir. Düğün yemeğinde misafirlere etli düğün çorbası, lengerlerde kızarmış et, pilav ikram edilir. Bu yemek genellikle cuma günleri verilir. İçine kaymak ve paça tiriti ilave edildiğinden bu güne “Paça günü” denilmiştir (Musahipzâde Celal, 1946, s. 17-18).

Şair aşağıdaki muhammesinde o devrin âdetlerinden olan paça gününü söz konusu eder:

Çekdir çiçekli ‘anterine telli bir şerit
Akranlaruña paça günü gey de körlük it
Kāküllerüni bağla saçı düğününe git

Alır seni belki bugünlerde bir yigit

Olma şokak süpürgesi kadın kadıncık ol (Muh. 216/27/s. 541).

(Çiçekli entarine telli bir şerit çektir. Paça günü giy de yaşitlarını kısıkandır. Kâküllerini bağla düğününe git. Bir yiğit seni belki bugünlerde alır. Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol).

3.7.10. Sarığa Gül Takma

Kadın ve erkekler hususi olarak baş için, yemeni, hotoz, altın, perçem, oya, çember gibi işlemlerin yanında gül ve çiçek motiflerini de kullanmıştır. Gül ve çiçek motifleri sarığın bir kenarına iliştirilerek nakşedilmiştir (Koçu, 1967, s. 125). Sevgilinin zulmüne, ilgisizliğine ve vefasızlığına rağmen aşığın sevgiliyi her zaman baş üstünde tutması, “sarığa gül takma” âdetine bir işarettir (Kurnaz, 1996, s. 221).

Şair aşağıdaki şarkısında sevgilisine seslenerek dağınık sarığına güller takmasını ister:

Cûlar gibi gülzâr-ı şafâya ak efendim

Destâr-ı perîşānuña güller tak efendim

Gel hâlimi bir gör de yakarsañ yak efendim

Sensiz bañaahasret neler etdi bak efendim (Şar. 85/1/s. 435).

(Akarsular gibi zevk gül bahçesine ak efendim. Dağınık sarığına güller tak efendim. Gel halimi bir gör de yakarsan yak efendim. Sensiz hasret bana neler etti bak efendim).

3.7.11. Yeni Aya Bakmanın Uğur Getirmesi

Ay, girdiği şekle göre anlamlandırılır. Anadolu insanı için ayın doğuşu, hilâl ve dolunay şekline girişi uğurlu sayılmıştır (Eyüboğlu, 1998, s. 60).

Şair, güzelliğin ayı gibi olan sevgiliyi gördüğünü ve böylece talihinin şereflendiğini dile getirir:

Bahtım müsâ‘id oldu şereflendi tâli‘im

Gördüm o mâh-ı hüsnu bu gün bir maħalde ben (G.88/2/s.336).

(Ben bugün bir yerde güzelliğin ayını gördüm. Bahtım elverişli oldu, talihim şereflendi).

3.7.12. Yılanın Zehrini Kertenkeleden Alması

Halk inanışında, yılanın zehrini sarı çıyan veya kertenkeleden aldığı inancı halen yaşamaktadır (Gürel, t.y, s. 150).

Vâsıf, aşağıdaki beyitte kertenkelelerin, yılanların zehrini çoğalttığını belirtir:

Tahrik eder erbâb-ı ğaraż ehl-i fesâdı

Mârun olur efzûn semmi kertenkelelerle (G. 115/5/s. 354).

(Fesat ehli, kötülük yapanları tahrik eder. Zehirli kertenkelelerle yılanın zehri fazla olur).

3.8. Giyim-Kuşam

Giyim-kuşamla ilgili unsurlar daha çok teşbih, istiare ve mecaz yoluyla divan şiirine konu edilmiştir. Şairlerin kıyafet tasvirleri yaparken en çok ilişki kurduğu konular bağ, bahçe, gökyüzü, cennet vb.dir. Kıyafetlerin söz konusu edildiği mısralarda bazen sevgili bütünüyle bağ ve bahçeye benzetilir. Bu benzetmelerde güzelin yanağı gül, dudağı gonca, saçı sümbül, boyu servi olarak tasvir edilirken aynı tasvirlerin devamında gömleği gül, çiçek desenli elbiseleri de bahçe olarak hayal edilir. Bu durumda âşık, çiçeği koklamak ve meyveyi toplamak isteyen bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kumaş ve kıyafetlerdeki renk ahengine de dikkat edilmiştir. Genellikle gece, ateş, çemenî, gül, gülgunî, aselî, zümrüt, gümüş, nefti, vb. renkler tercih edilmiştir (Öztoprak, 2010, s. 104-105).

3.8.1. Canfes

İnce, parlak ve genellikle iki renk kullanılarak imal edilen ipek kumaşa “canfes” denilmiştir. Bu kumaştan yapılmış fistanlar mevcuttur (Şemsettin Sami, 2015, s. 468). Ferace, şalvar vb. giysiler bu kumaştan yapılmıştır. Ayrıca zengin aileler bu kumaştan yorgan yüzü ve bohçalar yapmıştır (Pakalın, 1993a, s. 258).

Vâsıf, aşağıdaki şarkısında sevgilisinin ipekli kumaştan yapılma yeşil canfes giydiğini belirtir:

Çemenî cānfes ey serv-i ser-efrāz geydün

Nāzdan nesc olan elbiseni az geydün

Dağı ayvā gül-i hārāyı geçen yaz geydün

Bu sene saña bahāriyye ne kesdirsem ‘aceb (Şar. 27/2/s. 394).

(Ey başını yükselten boylu poslu sevgili, yeşil canfes giydin. Nazdan dokuma/örme olan elbiseni az giydin. Ayva menevişli gül kumaşı geçen yaz giydin. Acaba bu sene sana baharlık ne alsam).

3.8.2. Dalgalı Sırma Kolan

Naima, (Koçu, 1967’de belirtildiği üzere) XVII. yüzyılın ortalarında yaşamış tarihçi ve şair şeyhülislam Karaçelebi zâde Abdülaziz Efendi’den bahsederken onun “beyaz sade ve som sırma kolan kuşak” giydiğini bildirir (Koçu, 1967, s. 60).

Vâsıf, mahalli sayılabilecek o döneme özgü bir giysi çeşidi olan dalgalı sırma kolan’dan şöyle bahseder:

Mevc urur şarma hevâsıyla belin elde telâş

Dalgalı sırma kolan ister iseñ işte kuluñ (G. 75/6/s. 327).

(Sarma hevesiyle beline dalga vurur elde telaş. Dalgalı sırma kolan istersen işte kulun).

3.8.3. Destâr

Destâr, başa giyilen fes, takke gibi benzer şeyler üzerine sarılan sarık anlamına gelmektedir. Eskiden başta âlimler olmak üzere her meslekten insanlar başına sarık takmıştır. Sarık önceleri gelişi güzel takılmıştır. I. Ahmet döneminde bir takım kurallara tabi tutulmuş, bu sebeple de farklı adlar almıştır. Örfî destâr, Kafesi destâr, Mevlevî destâr ve Kâtibî destâr bunlardan birkaçıdır (Pakalın, 1993a, s. 431-432).

Divan şairleri sarığı yer yer şiirlerinde söz konusu etmişlerdir. Destar, kenarına çiçek takma âdeti ile şiirlerde renkli hayallere konu olmuştur (Pala, 2010, s. 113).

Şair aşağıdaki şarkısında sevgilisine seslenerek dağınık sarığına gül takmasını ister:

Cûlar gibi gülzâr-ı şafâya ak efendim

Destâr-ı perîşânuña güller tak efendim

Gel hâlimi bir gör de yakarsañ yak efendim

Sensiz baña hasret neler etdi bak efendim (Şar. 85/1/s. 435).

(Akarsular gibi zevk gül bahçesine ak efendim. Dağınık sarığına güller tak efendim. Gel halimi bir gör de yakarsan yak efendim. Bak efendim sensiz bana hasret neler etti).

Vâsıf aşağıdaki şarkısında ise sevgilinin başına kâtibî sarık giydiğini belirtir:

Servîli'de mey nûş edip ol tıfl-ı sitem-kâr

Geymiş serine kâtibî bir servili destâr

Servî gibi mevzûn görüp kıddini nâçâr

Sevdim o gül-i al-ı hezâr- 'işve-nümâyı (Şar. 166/3/s. 494).

(O sitem eden çocuk [sevgili] Servili'de şarap içip başına katibî bir servili sarığı giymiştir. Boyunu servi gibi biçimli görüp çaresizce o pek naz ve edâ gösteren kırmızı gülü sevdim).

3.8.4. Dest-mâl

Dest-mâl; el silen, yağlık ve makara demektir (Şemsettin Sami, 2015, s. 609). Divan edebiyatında dest-mâl, iki ucuna nakış yapılması özelliğiyle bilinir. Dest-mâl, sevgilinin kokusunu taşır ve bu koku aynı zamanda gülsuyudur. Aşığın kanlı gözyaşlarının izleri ise dest-mâl nakış olur (Pala, 2010, s. 113).

Şair, aşağıdaki muhammesinde sevgiliye seslenerek eline mendil alıp gözyaşını silmesini ister:

Güldükçe sen ey gül-nihâl

Ben ağlarimbülbül-mişâl

Alıp elüne dest-mâl

Mecbûruñam bilmez misin

Eşk-i terim silmez misin (Muh. 208/2/s. 530).

(Ey gülfidan, sen güldükçe ben bülbül gibi ağlarım. Mecburunum bilmez misin? Mendili eline alıp gözyaşımı silmez misin?).

3.8.5. Entari

Basma patiska ve kumaş gibi ince bir şeyden yapılan uzun elbise için entari tabiri kullanılmıştır. Vaktiyle kadınlar düz ve süssüz bu elbiseyi giymiştir. Gecelik niyetinde kullanılan entari de mevcuttur. Kadın ve erkeklerin gece yataarken iç çamaşırı ve iç donu üzerine giydikleri uzun gömleğe “gecelik entarisi” denilmiştir (Şemsettin Sami, 2015, s.171).

Entari, II. Mahmut'un kıyafet düzenlenmesine kadar sokakta, günlük iş yerinde ve memuriyette erkekler tarafından giyilmiştir. Erkekler, entariyi hiçbir zaman iç donu üzerine giymemişlerdir. İç don üzerine şalvar veya çakşır denilen giysi giyilmiştir. Entari ise o elbiseler üzerine giyilmiştir (Koçu, 1967, s. 103).

Şair, sevgilinin dilber endamına, kırmızı şarap renginde olan entarinin gayet yakıştığını belirtir:

Ol bütün gayet yakışmış cilve-i endāmına

Şırmalı tavşankanı mintan şarābī‘anteri (K. 14/49/s. 215).

(O put gibi sevgilinin endamının cilvesine sırma işlemeli tavşankanı mintan ile kırmızı şarap renginde entari gayet yakışmış).

Şair o ay gibi güzel sevgilinin yemyeşil şaldan yapılmış bir entari giydiğini belirtir:

Giymiş ol meh zümrüdişāl‘anteri

Serve dönmüş kâmet-i nâzik-teri

VĀŞIFĀ nâzende nâzik her yeri

Hüsnu pırlanta gibi pür āb ü tāb (Şar. 22/5/s. 391).

(O ay gibi güzel sevgili, yemyeşil şaldan yapılmış entari giymiş. Çok nazik boyu selviye dönmüş. Ey Vâsıf! Her yeri hoş edâlı ve nazik. Güzelliği pırlanta gibi çok parlak).

3.8.6. Fermene

İşlenmiş yuvarlak yanlı yelek veya işlenmiş esnaf vs. takımına özgü her tür giysiye “fermene” denilmiştir (Şemsettin Sami, 2015, s. 992). Fermene, kolsuz işlemeli bir tür yeleğin ismidir. Şalvar, salta, potur, ceket sırma ve kaytandan yapılmış giysilere de bu ad verilmiştir (Pakalın, 1993a, s. 608).

Şair, sevgilisi için pek kıymetli petrol yeşili şaldan fermene almayı düşünür:

Kesdirip tenzūyī şāldan fermene

Yaraşır kesdirsem ol sīmīn tene

Şarılıp sıkşam misāl-i mengene

Pak yaraşır kesdirsem saña tenzūyī libās (Şar. 63/4/s. 421).

(Çok kıymetli petrol yeşili şaldan fermene alsam, o gümüş tene yaraşır. Mengene gibi sarılıp sıkşam. Sana çok kıymetli petrol yeşili elbise alsam pek yaraşır).

3.8.7. Fes

Havanın tesirinden korunmak için kullanılan yünden yapılma başlığa “fes” denilmiştir. (Pakalın, 1993a, s. 610). Fes; Fas şehrinde yapılan bir tür başa giyilen kırmızı giysidir ki bütün Osmanlı memleketinde ve diğer İslam memleketlerinde

giyilmiştir (Şemsettin Sami, 2015, s. 995). Kadın fesleri XVI. yüzyıldan itibaren kullanılmıştır. Bu feslerin kenarları çeşitli işlemler ve değerli taşlarla süslenmiştir. Eyüp Senti'nde bulunan eski mezarlarda fesli kadın kabir taşlarına rastlanılır (Koçu, 1967, s. 116).

Şair aşağıdaki şarkısında sevgilinin başında gül gibi kırmızı fesin olduğunu söyler:

Gül gibi kırmızı fes başında

Büy-ı 'anber mi bu ne kaşında

Dağı tahmīnim on üç yaşında

Bir köçek şūhına mecbūr oldum (Şar. 100/4/s. 446).

(Gül gibi kırmızı fes başında, bu ne kaşında, amber kokusu mu? Tahminimce on üç yaşında bir şuh köçeğe mecbur oldum).

Şair aşağıdaki beyitte fesin altında sevgilinin güzel kâkül kokusunu hayal ettiğini belirtir:

Zīr-i fesde kâkül-i şeb-būyını etdim hayāl

Gūyiyā bitmiş sifāl-i cennet içre fesleğen (G. 93/2/s. 339)

(Fesin altında güzel kâkül kokusunu hayal ettim. Cennet testisi içinde güya fesleğen bitmiş).

3.8.8. Şâl

Keşmir keçisi kılından veya ipektan yapılan geniş kuşağa “şâl” denilmiştir. Şâl, omuza atılma veya boyna sarılmaya mahsus yünden yapılan bir kumaştır. Acem şalı, Trablus şalı, Cenaze şalı gibi özel adlandırmalarla farklı amaçlar için çeşitli şallar imal edilmiştir (Şemsettin Sami, 2015, s. 765). Giysilik, kuşaklık, omuz ve boyun için atkılık ve sarıklık gibi kıymetli eşyalar yünlü şallardan yapılmıştır. Şâl, dilimize her çeşit yünlü ve ipekli kumaşlardan veya yün örgülerinden yapılan bütün boyun ve omuz atkılarına isim olmuştur. Güzellerin tasviri yolunda yazılmış şiirlerle “şâl” edebiyatımıza girmiştir. (Koçu, 1967, s. 213).

Şair, sevgilinin giydiği şalın onun boyunu posunu gül gibi açtığını, başka surete bürüdüğünü belirtir:

Gül gibi açılmış endāmuñ bu rengīn şāl ile

Başka şüret bağlamış hūsnūñ bu şāl-ı al ile (K. 21/1/s. 251).

(Bu renkli şal ile boyun posun gül gibi açılmış. Güzelliğin bu kırmızı şal ile başka surete bürünmüş).

Vâsıf aşağıdaki beyitte yeni çıkma Hint şalını söz konusu eder:

Mû-miyân-ı nâzuña şâyeste âğüşum gibi

Bir yeñi çıkma tuhaf lâhūrî şālım var saña (G. 7/2/s. 280).

(İşveli kıl beline, kucağım layık gibi. Sana bir yeni çıkma tuhaf Hint şalım var).

3.8.9. Şalvar

Kadınlar için yapılan üst don için “şalvar” tabiri kullanılmıştır. Şalvar, yünlü kumaştan yapılmıştır. Kadın şalvarları ise ekseriyetle ipekten yapılmıştır (Şemsettin Sami, 2015, s. 765-766). Şalvar, ülkemizde pantolon yayılana dek yüzyıllar boyunca her kesim insan tarafından giyilmiştir. Kadın şalvarı, en ağır ipekli kumaştan en âdi pamuklu beze kadar her çeşit kumaştan yapılmıştır. Erkek şalvarları ise türlü türlü kumaşlardan ve atlastan yapılmıştır. Ayrıca her renk kumaştan şalvarlar yapılmıştır (Koçu, 1967, s. 215).

Vâsıf, gençlerin neftî renginde kıymetli petrol yeşili şalvar giydiklerini şöyle anlatır:

Var ise istek / Bir kaç kadeh çek

Açmış seni pek / Tenzüyî şalvar (Şar. 37/3/s. 402).

(İstek varsa birkaç kadeh çek. Kıymetli petrol yeşili şalvar, seni pek açmış).

Aşağıdaki muhammeste anne, kızına mücevherlerini takıp şalvarını giymesini ister:

Kirleñ güle güle kadınım haydi yun arın

Hanım kadınun oğlu yüzük gönderir yarın

Tağ elmasım cevâhiri gey de şalvarun

Hamd olsun işte silsilemiz pāk yedi qarın

Olma şokaş süpürgesi kadınkadıncık ol (Muh. 216/28/s. 541).

(Kirlen güle güle kadınım haydi temizlen, arın. Hanım kadının oğlu yarın yüzük gönderiyor. Mücevherlerini tak, şalvarını da giy. Hamdolsun işte silsilemiz yedi nesil temiz. Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol).

3.8.10. Yaşmak

Yaşmak; kadınların ferace giydikleri zamanlarda başını ve yüzünü sardıkları beyaz örtüdür. İki parçadan birleşik olan yaşmağın bir parçası baştan çeneye, diğeri de çeneden başa doğru bağlanmaktadır. Yaşmağı daha çok zenginler ve sarayda oturanlar giymiştir (Pakalın, 1993c, 606). Yaşmak, feraceyle birlikte giyilmiştir. Abdülhamit devriyle birlikte yaşmak, yerini çarşafa bırakmıştır. Özellikle yenilikçi kadınlar çarşafı tercih etmişlerdir (Musahipzâde Celal, 1946, s. 131).

Aşağıdaki muhammeste anne, kızına yaşmakla sokağa çıkmaması gerektiğini tembihler:

Kız yaşmağ ile çıkma şokağa görür biri

Aşıрма kullañ aşır avengâh pırpır

Dil-bâzlık etme otur ağırla misâfiri

Yerler nazarla seni a hasba diri diri

Olma şokağ süpürgesi kadın kadıncık ol (Muh. 216/2/s. 537).

(Kız yaşmak ile sokağa çıkma biri görür. Hevenk pırpır aşıрма kullan aşır. Gönül eğlendirme otur misafiri ağırla. Seni haspa nazarla diri diri yerler. Sokak süpürgesi olma, kadın kadıncık ol).

3.9. Yeme İçme

Divan edebiyatı metinlerinde yiyecekler ve içeceklerle ilgili pek çok unsur yer almaktadır. Türk mutfağına ait yiyecek ve içecekler söz konusu olduğunda, başvurulacak kaynakların başında mesneviler ve divanlar gelmektedir. Mesnevîlerde yiyecek ve içecekler genellikle mübalâğalı bir şekilde anlatılırken, divanlarda ise yiyecek ve içecekler çoğu kez mecaz ve benzetmelere konu olacak şekilde, genellikle tarif edilen güzelin yüz, göz, göğüs, ben, bel vb. güzellik unsurlarıyla teşbih ilgisi kurularak kullanılmıştır (Esir, 2006, s. 97). Vâsıf Divanı'nda bulunan yiyecek ve içecekler genel hatlarıyla mecaz ve benzetmeli anlatımlar şeklindedir. Vâsıf'ta yeme içme kültürüne ait unsurlar son derece sınırlıdır. Yemek isimlerinin çok az kullanılmasına rağmen içeceklerin özellikle de keyif verici maddelerin diğerlerine nazaran daha sık kullanıldığı görülmektedir.

3.9.1. Çeşitli Yiyecekler Ve Yemekler

3.9.1.1. Bal

Balın şifa kaynağı olduğu Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde bildirilmektedir. Kimi sanatçılar bu inanıştan yola çıkarak şiirlerinde balı asel veya şehd kelimeleriyle yeni hayallere söz konusu etmişlerdir (Özkan, 2007, s. 434).

Divan şiirinde sevgilinin dudağı bal ile birlikte anılır. Burada balın her derde deva olması dikkate değerdir. Ayrıca güzel sözler de bala benzetilir. Bal, şeker ile birlikte anılır (Pala, 2010, s. 33-34).

Şair aşağıdaki beyitte sevgilinin belini bala benzetir:

Bildim ne şekerdir belüñ emdikde ben ammā

VÂŞİF o nedir dedi aña bal deyiverdim (G.84/7/s.333).

(Belin ne şekerdir, ben emdiğimde anladım. Vâsıf o nedir dedi? Ona bal deyiverdim).

Şairin gelenekte sevgilinin daha çok dudağıyla anılan balı, beline benzetmesi divan şiirinin kendi içindeki değişimine örnek kabul edilebilir.

3.9.1.2. Macun

Macun, kıvamlı bir tatlıdır. Haşhaş, afyon ve beng gibi sarhoş edici maddelerden veya çeşitli karışımları kaynatarak yapılır. Deliler tarafından yapıldığı söylenen bu karışım, her yıl nevruz bayramında Manisa'nın Murat Camii minaresinden halka atılır (Onay, 2009, s. 313).

Hastalıkların tedavisi veya şehevî duyguları çoğaltmak amacıyla baharatlı ve şekerli karışımlardan macun yapılır. Şeker, bal veya çeşit çeşit ürünlerden yapılanları da vardır. Mesir macunu, macunluk denilen kaplarda muhafaza edilmiştir. Osmanlı sarayında saray helvahanesinde imal edilen macunlar sarayda tüketilmiştir (Pakalın, 1993b, s. 377).

Şair, âşıkların sevgilinin busesiyle nasıl uçtuklarını şöyle ifade eder:

Būs-ı la'lüñle çıkar evce nevā-yı'âşıkān

Ey büt-i hānende ma'cūn-ı şadā-efzā bu ya (G. 9/3/s. 281).

(Dudağının öpmesiyle âşıkların nağmesi doruğa çıkar. Ey güzel şarkıcı, sesi yükselten macun bu ya!).

3.9.1.3. Zelbiyye aş

Zelbiyye; zülûbiyye ve zelâbiye adlarıyla anılan bir tür hamur aşdır (Şemsettin Sami, 2015, s. 686).

Şair aşağıdaki beyitte zelbiyye aşını söz konusu eder:

Ne tekellûf et ta‘âma şofraya zelbiyye çek

Ne kibâr olup cihânda kayd-ı huddâmiyye çek (G.73/1/s.325).

(Ne yemeğe zahmet et, sofraya zelbiyyeaşı çek. Ne büyüklerden olup dünyada hizmetçilerin gailisini çek).

3.9.2. İçecekler

3.9.2.1. Çay

İstanbul’da çayın içecek olarak tanınması XVII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Türkler, çayla gerçek anlamda XIX. yüzyılda tanışmıştır. Önceki dönemlerde gümrük defterlerinde çay ile ilgili kayıtlara ender rastlanılsa da net bir resmi kayıt yoktur (Güneş, 2012, s. 235).

Şair Âgehî, “çay” redifli bir gazel yazmıştır. Divan şiiri geleneğinde böyle bir konunun işlenmesi, sosyal hayat izlerinin şiire yansımaya güzel bir örnek teşkil etmektedir. Gazelde çayın âb-ı hayata benzetilmesi, şifa niyetine içilmesi, sultanların ona rağbet etmesi, gül bahçesi olarak tasvir edilmesi, kadehle sunulması, dertlere deva olması gibi özellikleri vurgulanmıştır (Tekin, 2006, s. 132).

Vâsıf aşağıdaki beyitte çayın şekersiz içilmesinin zorluluğundan bahseder:

Bûse-i kand-ı lebin kılsam niyâz eyler ‘tâb

Hasta-i hicrâna fıkır et bu şekersiz çay ne güç (G.14/4/s.285).

(Şeker dudağının öpücüğüne yalvarsam, basar/azarlar. Ayrılık hastasına bu şekersiz çay ne güç).

3.9.2.2. Kahve

Kahve, Osmanlı devletine Yemen’den ithal yoluyla ilk olarak 1517 yılında getirilmiştir. Kahvenin başlıca özellikleri şunlardır: Hazmı kolaylaştırır, kan dolaşımını hızlandırır, akıl kuvvesini artırır, yorulan dimağı dinlendirir, çeşitli zehirlenmelere mani olur. Bu özelliklerinden dolayı şöhreti birdenbire yayılmış ve helal mi haram mı gibi çeşitli tartışmalara sebebiyet vermiştir (Onay, 2009, s. 266).

Kahvenin İstanbul'a gelişiyle birlikte kahvehane müesseseleri açılmıştır. Kahvehaneler, okuryazarların eserlerini okudukları, edebi sohbetlerin yapıldığı bir mahfil görevi görmüş; edebi şahsiyetlerin yanı sıra din adamlarının ve halktan kişilerinde uğrak yerleri olmuştur. Kahve İstanbul'a geldikten sonra şairlerinin mısralarında geniş kullanım alanı bulmuştur. Kahve, rengi, kokusu, yasaklandığı zaman dilimi ile divan şiirinde günlük hayatın yansıması olarak pek çok mecaz ve teşbihe konu olmuştur. Birçok şair şiirlerinde birkaç muhtelif beyitle kahveyi konu etmiştir. Bazı şairler ise kahveyle ilgili müstakil manzumeler yazmışlardır. Böylece, Eserlerinde kahvenin özelliklerini anlatarak kahvenin edebi metinlerde yer almasını sağlamışlardır (Açıkgöz, 1999, s.3).

Vâsıf, aşağıdaki beyitte kahvenin Yemen'den ithalinde aksamaların yaşandığını bildirir:

Rindāna böyle göz mü kıartırdı ehl-i keyf

Her yıl geleydi kahve Yemen'den ziyādece (G. 112/8/s. 353).

(Yemen'den her yıl fazlasıyla kahve gelseydi, keyif ehli rintlere böyle göz mü karartırdı).

Şair, başka birinin ağzıyla Vâsıf'a seslenerek bu beş beytimi tahmis edene güzel bir kahve ikram edeceğini söyler:

Caba bir kahve-i tahsīnaña benden VÂŞIF

Kim uyuyup keyfe bu beş beytim ederse tahmīs (G. 57/5/s. 315).

(Vâsıf, kim keyfe uyup bu beş beytimi tahmis ederse ona benden güzel bir kahve ikramdır).

Şair, aşağıdaki beyitte ise sevgiliyle yalnız kalıp kahve, nargile ve tütün zevki yapmak istemektedir:

Zevkı mahfî edelim gitsin izin ver ağyār

Kahve nārgile duhan ister isen işte kuluñ (G.75/8/s.327).

(İzin ver başkaları gitsin, zevki gizli yapalım. Kahve, nargile, tütün istersen işte kulun).

3.9.2.3. Şerbet

Gül yaprağından yapılan bir tür tatlı içecektir. Osmanlı sarayının önemli içeceklerinden olmuştur. Bal, pekmez, şeker şerbetleri olduğu gibi ıhlamur, safran vs. şerbetleri de yapılmıştır (Özkan, 2007, s. 146). Hayırlı bir iş için yapılan toplantılarda

konuşmalar tatlılıkla sona erince orada bulunanlara şerbet ikram etmek âdettendir (Onay, 2009, s. 441).

Şair, aşağıdaki beyitte sevgilinin dudağını güzel kokulu gül şerbetine benzetir:

Lezzeti kând-ı muşaffâ bûyu hoş rengi laîf

‘Anberîn gül şerbeti gûyâ lebûn bu hâl ile (K. 21/5/s. 252).

(Lezzeti süzölmüş şeker, kokusu hoş, rengi güzel. Dudağın bu sûret ile güya güzel kokulu gül şerbetidir).

3.9.2.4. Şıra

Henüz mayalanmamış saf üzüm suyuna “şıra” denir. Bazı meyve ve sebzelerin özlerine de bu ad verilmiştir.

Şair aşağıdaki beyitte “şîre” kelimesinde cinas yaparak kız kardeşlerin şıra sıkıp meclisi donatmasını emreder:

Hem-şîrelerûn şîre sıkıp bezmi donatsın

Ey muğ-beçe sen dîde-i rindāna kōruk sık (G. 70/3/s. 323).

(Kız kardeşlerin şıra sıkıp içki meclisi donatsın. Ey meyhaneci çırağı, sen rintlerin gözlerine ekşi üzüm sık).

3.9.3. Keyif Verici Maddeler

3.9.3.1. Afyon

Afyon kelimenin aslı efyûndur. Haşhaş donmuş sütüne afyon denir. Afyon, uyuşturucu ve keyif vericidir (Onay, 2009, s.37).

Şair, afyonun yokluğuna serzenişte bulunarak güzel amberin kokusunda keyif aramaktadır:

Hubb-ı ‘anberse vefâ eyleyelim keyfimize

Kalmadı fūrkat-i afyon ile hiç tāb ü tūvān (K.16/16/s.227).

(Afyonun yokluğunda [bizde] hiç güç kalmadı. Güzel amberse keyfimize devam edelim).

3.9.3.2. Berş

Berş, afyon şurubu ve keten yaprağından yapılır. Tiryakilere kahveden önce ikram edilen bir tür keyif verici maddedir (Gürel, t.y, s.146).

Şair aşağıdaki beyitte berşten şöyle bahseder:

Kalb edeli şürb-i meyi berşe gice mestân

Tiryākî-i menhûs gibi menkabe-hândır (K. 28/19/s. 270).

(Sarhoşlar, gece şarap içmeyi berşe tercih edeli, uğursuz tiryakiler gibi menkıbe anlatıcı olmuştur).

3.9.3.3. Enfiye/Nargile

Enfiyenin Türkçe anlamı burun otudur. Tütün tozu terbiye edilerek yapılır. Enfiye, burna çekilen keyifli içeceklerdendir (Onay, 2009, s. 172). Nargile ise tütün türünden tönbâku denilen yaprağın içilmesine has bir alettir (Onay, 2009, s. 348).

Şair dünyada keyiflerin her yönüyle mükemmel olmasını dileyenler için bir taze güzel sevip şarap, enfiye ve nargile içmeyi tavsiye eder:

Keyfim olsun derseñ ‘âlemde eğer dört üstine

Bâdenuş et tâze sev nârgile iç enfiye çek (G. 73/5/s. 326).

(Eğer dünyada keyfim dört dörtlük olsun dersen şarap iç, taze sev, nargile iç, enfiye çek).

3.9.3.4. Esrar

Esrar, Hint kinebi denilen bir tür kenevir yapraklarının üzerindeki sakızdan üretilen keyif verici maddedir (Onay, 2009, s. 177).

Şair aşağıdaki beyitte esrarın müptelası olmadığını şöyle dile getirir:

Gördüğüm gül-gonca-i nâza açıp zâr-ı dilim

Mübtelâ-yı keyf-i esrâr olmadım olmam yine (G.117/5/s.356).

(Gönül inleyişimi, gördüğüm cilveli gonca güle açıp esrar keyfine müptela olmadım, yine olmam).

3.9.4. Meyveler

Divan şiirinde meyve yenilebilen bitki anlamının yanında, elde edilen veya edilmek istenen her türlü sonuç, ürün, mahsul anlamıyla da kullanılmıştır. Divanlarda daha çok meyvelerin ağaçları, çiçekleri, renkleri, şekilleri, tatları, suları, çekirdekleri, değişik fonksiyonları ile sevgiliye ait güzellik unsurları; âşığa ait bazı özellikler arasında teşbih, tenasüp ve mecazlar yapılmıştır (Gülhan, 2008, s. 370).

3.9.4.1. Armut

Şair, “Türklerin âşıkları bana benzer mi? ben canımı ortaya koydum o ise armut kurusu verdi” diyerek sevgiliye sitem etmektedir:

Beñzer mi baña ey perī üftāde-i Etrāk

Ben cānımı‘arzētdim o emrūd қақı verdi (G.131/6/s.367).

(Türklerin âşıkları bana benzer mi? Ben canımı ortaya koydum, o armut kurusu verdi).

3.9.4.2. Ayva

Şair sevgilinin kusursuz güzelliklerini sıralayarak sadece göbeği ayva gibi olduğunu söyler:

Hüsnü hūb ülfeti hoş tavrı güzel meşrebi şūh

Yok kuşūru faқat ince beli ayva gibi nāf (G. 67/4/s. 321).

(Güzelliği güzel, dostluğu hoş, tavrı güzel, yaratılışı şuh. Kusuru yok, ince belli fakat göbeği ayva gibi).

3.9.4.3. Çilek

Şair, aşağıdaki beyitte sevgilinin saç teline taze çilek bağladığını şöyle ifade eder:

Bağlamışdı tel-i turrayla o la‘l-i alın

Şanki bir tāra iki tāze çilek beste idi (G. 127/5/s. 364).

(Kıvrıcık saç lülesi telini o kırmızı alna bağlamıştı. Sanki bir saç teline iki taze çilek bağlamıştı).

3.9.4.4. Elma

Şair, misket elmasının sevgiliye kırmızı şarap renginde çifte gerdan olduğunu şöyle ifade eder:

Seyr et ol şūh-ı nezāket-meşrebi

Bāde-i rengīn de rengīn lebi

‘Āşıқа reng ise n’ola maţlabı

La‘li mül elma-yı misket ğabğabı (Şar.169/1/s. 496).

(O nazik yaratılışlı şuh güzeli izle. Renkli dudağı, şarap rengindedir. Amacı aşığı aldatmaksa/oyuna getirmekse nola? Dudağı kırmızı şarap, gerdanı misket elması).

3.9.4.5. Kestane

Kestane, içki meclislerinde bulunan yiyeceklerdendir. Şair aşağıdaki beyitte kestanenin ateşte çatlamasını hüsn-i ta'lil yoluyla meyi başkalarından kıskanmasına bağlar ve gönlünü ateşin gayretiyle pişen kestaneye benzetir:

Ğayr-ıla mey gördüğün gördükçe çatlar reşk ile

Süz-ı gayretle kebâb kestâne kim gönlümdür ol (G. 77/3/s. 328).

(Şarabın başkasıyla olduğunu gördükçe kıskançlıkla çatlar. Ateşin çabasıyla pişen kestane ki gönlümdür).

3.9.4.6. Kiraz

Şair, sevgilinin lal taşı gibi olan dudaklarının meyvesini görüp ondan bir okka çilek tartmasını ister:

Mîve-i la'lin görüp ol bâğbân şûhuñ dedim

Şu kirâz yer midir cânım baña bir kıyye çek (G.73/4/s.325).

(O bağcı şuhun lal taşı gibi olan dudaklarının meyvesini görüp şu kiraz yer[li] midir? Canım bana bir okka tart dedim).

Kıyye; okka, şer'an kırk dirhem ölçü için kullanılan bir tabirdir. Osmanlı halkı arasında okka veya kıyye diye kullanılan bu tartı, beldelere göre değişiklik göstermiştir. En tanınmış olanı dört yüz dirhem olanıdır (Pakalın,1993b, s. 723). Şuhun dudaklarını kiraza benzetip ona sesleniyor. Dudağın kiraza benzetilmesi de orijinal ve değişime ilişkin bir detaydır. Şairin yarattığı karakterler yaşanan hayatın içinden seçtiği bellidir.

3.9.4.7. Şeftali

Şair aşağıdaki beyitte sevgilinin yanağını şeftaliye benzetir:

Şeftâlû alırken edip 'arz'ârızın ol şûh

Dedi saña al işte bir a'lâ şulu buldum (G.81/4/s.331).

(Şeftali alırken o şuh güzel yanağını arz edip dedi işte sana kırmızı pek sulu bir [şeftali] buldum).

BÖLÜM IV

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Divan edebiyatı metinlerinde İstanbul; Konstantiniyye, Sitambol, İslâmbol ve Stanbûl şeklinde geçmektedir. İstanbul, İstanbul'un semtleri, sayfiye ve mesireleri, gezinti yerleri, yapıları vb. farklı özellikleriyle divan şiirine konu olmuştur. XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar başta divanlar olmak üzere sahilnâmelerde, tezkirelerde, şehrengizlerde, mecmualarda, surnâmelerde ve seyahatnâmelerde İstanbul ve İstanbul semtlerine ait bilgilere yer verilmiştir. Divan şiirinde İstanbul, cennete benzer güzelliği, havasının gönül açıcı, ruh besleyici olması ve suyunun hoşluğu, güzellerinin benzersizliği yanında bir gezinti ve eğlence yeri olarak anılmıştır.

Beyitlerde bazı semt ve mesire yerlerinin sadece isimleri anılırken bazılarında ise belirli özellikleriyle dönemin şiirinde söz konusu edilmiştir: Galata, meyhaneleri, Frenk güzelleri ve ayak seyriyle; Üsküdar, Kâbe toprağı sayılması, havası, bağ ve bahçeleri, mesire yerleriyle; Kâğıthane ve Sa'dâbâd, bir gezinti, eğlenme ve buluşma mekânı olarak güzellikleriyle; Beşiktaş özellikle Lale Devri'nde inşa edilen sahil saraylarıyla; Boğaziçi ise Anadolu ve Rumeli sahillerinde yapılan mehtap gezintileriyle şiirlerde kullanım alanı bulmuştur. Şehir ve semt tasvirleri, bu tür mekânların Osmanlı'da hangi unsurlarıyla öne çıktığını ortaya koyması açısından dikkate değerdir.

Enderunlu Vâsıf'ın hacimli divanı üzerinde yapılan bu çalışmada şairin şiirlerindeki sosyal hayata dair öğeler tespit edilmiş ve devrin yaşanılan hayatının Vâsıf'ın şiirine akseden yönleri ele alınmıştır.

İstanbul'un eğlence hayatına ışık tutan unsurlar Vâsıf'ın şiirinde çokça işlenmiştir. Bahar ve yaz aylarında Göksu'da ve Boğaziçi'nin semtlerindeki yalılarda kurulan iştret meclisleri; sevgilinin Kalender Bahçesine, Göksu'ya, Sürûr-âbâd'a davet edilmesi; Bebek ve İstinye koylarından Hırsız küreği, Üç çift piyade ve Yağlı piyade olarak özel adlandırmalarla anılan deniz ulaşım vasıtalarıyla Boğaziçi'nde mehtap gezintileri yapılması, Vâsıf'ın şiirine yansıyan sahnelerdir. Özellikle kış aylarında düzenlenen helva sohbetleri şairin mısralarında önemli bir yer tutmuştur.

Çırağan eğlenceleri de Vâsıf'ın şiirinde kullanım alanı bulmuştur. Gül mevsiminde Kâğıthane'deki Sa'd-âbâd Kasrı ile Lalezâr mesiresinde ve Beşiktaş'taki Çırağan Sarayı'nda yapılan Çırağan sefalarına başta padişah III. Selim olmak üzere devlet ricali de bu eğlencelere iştirak etmiştir. Vâsıf, "Lalezâra gel Çerâgân vaktidir" ve

“Buyur sad şevk ile meh-tâbe-i kasr-ı Çırâğân’a” nakarat mısralarıyla padişahı Çırağan eğlencelerine davet ederek İstanbul eğlence yaşantısından canlı örnekler sunmuştur.

Vâsıf, Nedim’den sonra şarkı geleneğini zirveye taşıyan isimdir. Divanında tespit ettiğimiz 187 şarkısıyla aynı zamanda divan şiirinde en çok şarkı yazan şairdir. Şarkılarında doğrudan doğruya İstanbul’un güzellerini, mehtap seyrini, denizde yapılan mehtap âlemlerini anlatmıştır. “Olalım Göksu’ya mahfice revân” nakaratlı şarkısıyla sevgilisini Göksu mesiresine davet etmiştir.

Vâsıf’ın şiirindeki sevgili tipi ete kemiğe bürünmüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirlerinde “şûh,” “yosma,” “tıfl-ı sitemkâr,” “dilber,” “dil-rûba” “mah-tâb,” “gülfidan,” “meh,” “mehpâreciğim,” “kuzum,” gibi adlar ve sıfatlarla anılan İstanbul güzellerinin divan şiirinin klasik dönemindeki siyah gözlünün yanında “çeşm-i kebûd” yani “mavi gözlü” olarak nitelendirilmesi dikkate değerdir. Bununla birlikte âşığa buse veren, ona kavuşma talebinde bulunan, birlikte gezintiye çıkan sevgili de şiirlerde söz konusu edilmiştir.

Divan şiiri geleneğinde bal daha çok sevgilinin dudağıyla teşbih ilgisi kurularak kullanılmıştır. Vâsıf’ın mısralarında balın sevgilinin beline benzetilmesi değişime dair örnek teşkil etmektedir. Divan şiirinin klasik dönemdeki goncaya teşbih edilen dudağın kiraza teşbih edilmesi alışılmış benzetmelerin dışına çıkıldığının göstergeleridir.

Vâsıf’ın özellikle kaside ve tarih manzumelerinde yer alan betimlemeleri, dönemin kültürüne, günlük yaşayışa dair vesika niteliği taşıyan bilgiler içermektedir. O dönemde inşa edilen kasırlar, saraylar, camiler ve çeşitli bayındırlık faaliyetleri şairin şiirinde yer almıştır. Vâsıf bu yapılar için ebcele hesabıyla tarih düşürerek o döneme ışıktutacak tarihi bilgiler vermiştir. Vâlide Sultan Kasrı’nın inşasıyla “Eskidâr”ın adı değişti Üsküdâr oldu” mısrası buna güzel bir örnektir.

Vâsıf, etrafında gelişen sosyal olaylara kayıtsız kalmamıştır. Padişahların düzenlediği av şölenleri, II. Mahmut’un Göksu, Gülhane, Yıldız ve İhlamur kasırlarında yaptığı atış talimleri, içki yasağı, kahvehane ve meyhanelerin kapatılması, İstanbul’da yaygınlaşan yangınlar, kahvenin ithalinde yaşanan aksaklıklar, baharın gelişiyi yapılan şenlikler ve kutlamalar gibi devrin önemli olayları Vâsıf’ın şiirinde işlendiği tespit edilmiştir.

XIX. yüzyılda sosyal hayatta yaşanan canlanmayla birlikte kahvehanelerde, meyhanelerde ve halka açık mesire yerlerinde Câmbâz, Kukla, Karagöz, Remil gibi çeşitli oyunların oynandığı ve bu oyunların Vâsıf’ın şiirine konu olduğu tespit

edilmiştir. Özellikle meyhanelerde oynatılan köçeklerin Vâsıf'ın şarkılarında geniş kullanım alanı bulduğu görülmektedir.

İstanbul halkının âdetleri, gelenek-görenekleri ve inanışları Vâsıf'ın şiirinde geniş yer bulmuştur. Dibi kırmızı mumla davet, görücü usulüyle evlenme, nişanda gerdanlık takma, paça günü, kadeh üzerine şiir yazma, mendile altın oya işleme, sarığa gül takma gibi âdet ve gelenekler ile nazarla ilgili çeşitli inanışların Vâsıf'ın şiirinde işlendiği tespit edilmiştir.

Vâsıf'ın divanında İstanbul halkının giyim-kuşamı geniş ölçüde yer almıştır. Kâtibi sarık, dalgalı sırma kolan, canfes, entari, fermene ve şalvar İstanbullu güzellerin kıyafetlerine dair fikir veren ayrıntılardır.

Vâsıf'ın, şiirlerinde argoya, halk söyleyişlerine, karşılıklı konuşma özelliği gösteren anlatım biçimlerine, atasözleri ve deyimlere geniş ölçüde yer verdiği tespit edilmiştir. Divan şiirinin kurallarına ve estetik değerlerine bağlı kalmaksızın şiirler yazmıştır. Şiirinde mahalli unsurları işlerken divan şiirinin nükte anlayışından uzaklaşarak kimi zaman bayağılığa düştüğünü söylenebilir.

Sonuç olarak bu tezde yapılan incelemeyle Vâsıf içinde yaşadığı toplumun sosyal hayatına kayıtsız kalmayan İstanbul yaşantısına ait birçok unsuru şiirine aktarmayı başaran bir şair olduğu saptanmıştır. Bu açıdan Vâsıf Divanı içerdiği mahalli öğelerle divan şiirinin toplumsal hayatla olan ilişkisini açık bir şekilde ortaya koyan örneklerdendir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, N. (1999). Kahvenâme. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akarca, D. (2013). “Şitâiyyelerde Sosyal Yaşantı”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), s.1-14.
- Akkaya, M. (2017). Evliya Çelebinin Seyahatnamesi’nde Üsküdar. *Kesit Akademisi Dergisi*. S. (11), s. 321-338
- Akın, T. (1994). Paşalimanı Cami. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.6, S.230). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Akün, Ö. F. (1994). Divan Edebiyatı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C.9, S.389-427). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aksel, A. (1994). Kâğıthane İlçesi. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*(C.4, S.382-383). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Aktepe, M. (1988). I. Abdülhamit. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C. 1, S.213-216). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Albayrak, N. (2007). Ozan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.34, S.18). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Altınay, A. R. (1998). Eski İstanbul. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altun, A. (1993). Cihangir Cami. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C.7, S.539-540). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Amıcsı, E. D. (1993). İstanbul. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Artan, T. (1993). Bahariye. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.1, S.535-336). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Avcı, İ. (2017). Enderunlu Vâsıf Divanı’nda Mizah. *Uluslar arası Türkçe Edebiyat Eğitim Dergisi*, 6 (1), 220-237.
- Aydemir, A. (2010). Türk Folklorunda Nişanlanma ve Evlilik Sembolü Olarak; Gerdanlık, Küpe ve Yüzük. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 282 (1), 20-23.
- Aydoğdu, O. (2009). İstanbul Hakkında Bilinmeyen Bir Mesnevi: İstanbulnâme. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (Cilt, 4. S.7. s.158-186).
- Aynur, H. (2012). Türkî-i Bâsit. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.41, S.555-556). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Aynur, H. (2015). Şehri Sözle Resmetmek: Osmanlı Edebi Metinlerinde İstanbul (XV-XVIII. Yüzyıllar). *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Edebiyat-Kültür-Sanat*. (C.VII, s.128-145). İBB Kültür A.Ş. Kültür-Sanat Yayınları.
- Aysu, Ç. (1994). Emirgan. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.3, S.168-169). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Aysu, Ç. (1994). İstinye. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.4, S.275-277). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Aysu, Ç. (1994). Tarabya. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.7, S.207-209). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Banarlı, N. S. (1983). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 2. Cilt. İstanbul: MEB Basımevi.
- Batıslam, H. D. (1993). Nedim Divanı'nda Mahallileşme. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Batıslam, H. D. (2017). Divan Şiirinde Kadeh ve Kadeh Redifli Gazeller. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (S.18, 1-28).
- Batıslam, H. D. (2018, Ekim). XVII. Yüzyıl Divan Şairi Mezâkî'nin Üsküdar Gazeli. X. Uluslararası Üsküdar Sempozyumunda Sunulan Bildiri. Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Adana.
- Başkan, S. (1994). İstanbul'un Yalı, Köşk ve Kasırları. *İlgi Dergisi*. Sayı: 78. S.12-21
- Bilgin, B. (2013). Yıldız Sarayı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C.43, S.541-544). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozaslan, S. U. (2012). Enderunlu Mehmet Akif'in Mirat-ı Şi'r Adlı Tezkiresinin Muhtasar Bir Nüshası. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3*. S.2531-2568.
- Büyükünâl, S.N.C. (2015). Toplumumuzda Sünnet Uygulamaları ve Tarihi Gelişimine Bir Bakış. *Çocuk Cerrahisi Dergisi*, 29, (3) 104-120.
- Carbognano, C. C. (1993). 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Celal, M. (1946). Eski İstanbul Yaşantısı. İstanbul: Türkiye Basımevi.
- Çağlayan, B. (2006). "Nazîm Divanı'nda Üsküdar", Üsküdar Sempozyumu IV, Bildiriler (3-5 Kasım 2006), (C I, s.510-526).
- Çatoviç, A. (2012). Bosnalı Divan Şairlerinde Mahallileşme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. S. 2. s.160-169.
- Çelebi, A. H. (2015). Divan Şiirinde İstanbul. Ankara: Hece Yayınları.
- Çelebi, A. H. (2018). Bütün Yazıları. İstanbul: Everest Yayınları.

- Çetinkaya, Ü. (2008). Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3*, s.304.
- Çobanoğlu, A. V. (2009). Sarnıç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C.36, S.159-161). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çobanoğlu, A. V. (2013). Yenicami Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.43, S.439-442). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çorak, R. (2006). “15. ve 16. Yüzyıl Divanlarında İstanbul Semt Tasvirleri”. *Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi 3, Notlar 11, Eski Türk Edebiyatı Toplantıları, 15. ve 16. Yüzyıl Divanlarında Edirne, Bursa ve İstanbul*, s. 51-64.
- Demirel, Ş. (2009). XVII. Yüzyılda Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri: Klasik Üslup-Sebk-i Hindî-Hikemî Tarz-Mahallileşme. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/2*.
- Demirkent, İ. (2001). İstanbul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C.23, S.205-212). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Durmuş, İ. (2005). Mizah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C.30, S.205-206). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emecen, F. (2001). İstanbul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C.23, S.212-220). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erkul, R. (2009). Mahallileşme ve Nedim Şarkıları. *Turkish Studies international Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/5*.
- Ertuğrul, S. (1993). Çırağan Sahilsarayı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.8, S.304-306). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Esir, H. A. (2006). Şeyhî Divanı’nda Geçen Yiyecek ve İçecek Adları Üzerine. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Erzurum, Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı. S. 29, s.95-116).
- Eyice, S. (1994). Üsküdar. *Düdü Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.6, S.469-472). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1998). Anadolu İnançları. İstanbul: Toplumsal Dönüş Yayınları.

- Fatin tezkiresi [elektronik versiyon] Ö. Çiftçi
(haz).<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html>. Erişim Tarihi: 26.12.2018.
- Gibb, E. J. (1999b). Osmanlı Şiir Tarihi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülhan, A. (2008). Divan Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Mecazlar. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (Volume 3/5, s. 345-375).
- Gürel, R. (2000). Enderunlu Osman Vâsıf Bey ve Divanı. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Gökbilgin, M.T. (1992). Boğaziçi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C. 6, S.251-262). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Göktaş, U. (1994). Berberler. *Düündün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.2, S.154-155). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Göktaş, U. (1994). Kâğıthane Âlemleri. *Düündün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*(C.4, S.382). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Göktaş, U. (1994).Tulumbacılık. *Düündün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*(C.7, S.301-303). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Gözüaydın, N., Parlatır, İ., Zülfikar, H. (1998). *Türkçe Sözlük I-II*.(8. Bas. C.1-2)Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Gülersoy, Ç. (1994). Kayıklar. *Düündün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*(C.4, S.503-504). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Güneş, S. (2012). Türk Çay Kültürü ve Ürünleri. *Milli folklor Dergisi*, 24 (93), 234-251.
- Güven, Ö, ve Hergüner, G., (1999). Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (5), 32 -49.
- Hamadeh, S. (2017). Şehr-i Sefa 18. Yüzyılda İstanbul. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnalcık, H. (2001). İstanbul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C. 23, S.220-239). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İnalcık, H. (t.y.). Dünya Kenti İstanbul: Fatih, Fetih ve İstanbul'un Yeniden İnşası. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- İnciyan, P. Ğ. (1976). 18. Asırda İstanbul. İstanbul: Baha Matbaası.
- İpekten, H. (1989). Enderunlu Vâsıf Hayatı-Kişiliği ve Şiirlerinden Seçmeler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İşpirli M. (1995). Enderun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C. 11, S.185-187). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Kahraman, S. A. (2018). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, İstanbul. İstanbul: İTO Yay.
- Kaplan, M. (1988). Türk Edebiyatında İstanbul. *İslam Ansiklopedisi*. (C.5. s.1214-1216). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kaplan, M. Enginün, İ. ve Emil, B. (1993). Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi 2. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, Y. (2009). Sâbit Divanı'nda Mahallileşme ve 17. Yüzyıl Sosyal Hayat Unsurları. *Turkish Studies international Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/5*.
- Kaplan, Y. (2017). "Derviş Hilmi Dede'nin Sâhilnâmesi Işığında Üsküdar ve Çevresi". Üsküdar Sempozyumu IX. Bildiriler (11-13 Kasım 2016), (C I, s.93-116).
- Kara, F.E. (1994). Sütüce. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.7, S.117-119). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Karahan, A. (1994). Enderunlu Vâsıf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 11, S.189-190.) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karavelioğlu, M. A. (2014). "Şuara Tezkirelerinde Galata Tasvirleri". (TDED, L, s. 65-96).
- Kazan, Ş. (2005). Klasik Türk Şiirinde Nazar: Göz Değmesi. *Milli folklor Dergisi*, 17 (68), 166-179.
- Keskiner, P, B.,ve Araç, Ü., (2014). Çerağan Eğlenceleri ve Çiçekçilik Tarihine Işık Tutan Bir Eser: Tuhfe-i Çerâğân. *İstanbul Araştırmaları Yıllığı Dergisi* 3, S.1.
- Koçu, R. E. (2002). Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri. İstanbul: Doğan Kitap.
- Koçu, R. E. (1967). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Kortantamer, T. (1985). "Nedim'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler". *TDEAD*. S. 4. s. 335-388.
- Kurnaz, C. (1996). Gül. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.(C.14, S.219-222.) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Lewis, B. (1975). İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Mantran, R. (1990). 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul. Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mazlum, D. (1994). Üsküdar. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.7, S.343-346). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Moltke, H. V. (1969). Moltke'nin Türkiye Mektupları. İstanbul: Remzi Kitabevi.

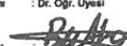
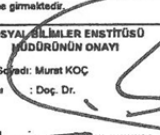
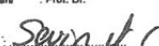
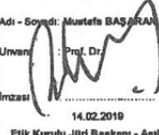
- Mengi, M. (2015). Eski Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Naza, E. (1994). Molla Aşkî Mescidi. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*(C.5, S.483). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Naza, E. (1994). Sofular Cami. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.7, S.24). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Onay, A. T. (2009). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü/Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı. İstanbul: H Yayınları.
- Olivier, A. (2007). 18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2009). İstanbul'dan Sayfalar. İstanbul: Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık
- Ortaylı, İ. (1996). Galata. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C.13, S.303-307). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, A. (2003). Lale Devri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.27, S.1718-1730). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkan, Ö. (2007). Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Öztekin, Ö. (2010). Atıcılık Sporunda Bir Osmanlı Sultanının Performansını Dönemin Şiirinden Okumak: Tarih Manzumelerine Göre II. Mahmud'un Ok ve Tüfek Atıcılığı. *Folklor/Edebiyat Dergisi*. (C.16, (63), 117-125.
- Öztoprak, N. (2006). "Türk Şiirinde Üsküdar Motifi", Üsküdar Sempozyumu IV, Bildiriler (3-5 Kasım 2006), (C I, s.491-508).
- Öztoprak, N. (2010). Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (4), 103-154.
- Pakalın, M, Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimler ve Terimleri Sözlüğü*. I-II-III. Ciltİstanbul: MEB. Yayınları
- Pala, İ. (1994). Vâsıf. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.7, S.370-371). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Pala, İ. (2001). Divan Edebiyatında İstanbul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 23, s. 284-289). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pardoe, M. J. (1997). 18. Yüzyılda İstanbul. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Sakaoğlu, N. (1993). Âb Âlemi. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.1, S.1-2). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Sakaoğlu, N. (1994). Çırağan Eğlenceleri. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.2, S.507). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

- Sakaoğlu, N. (1994). Lale. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.5, S.178-182). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Sefercioğlu, M.N. (2002). Divan Şiirinin Gerçek Hayatla Bağlantısı. *Türkler Ansiklopedisi*. (C.11, S. 1267-1305). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Seyhan, T.O. (1994). İstanbul Türkçesi. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.4, S.243-246). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Sürür, A. (1976). Türk İşleme Sanatı. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, H. Y. (1958). İstanbul Konaklarına Dair. Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği. Taha Toros Arşivi.
- Şemsettin, S. (2015). Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Fazilet Neşriyat Nadir Eserler Kitaplığı.
- Şen, F. M. (2006). “15. ve 16. Yüzyıl Divanlarında İstanbul”. *Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi 3, Notlar 29, Eski Türk Edebiyatı Toplantıları, 15. ve 16. Yüzyıl Divanlarında Edirne, Bursa ve İstanbul*, s. 37-50.
- Şenyapılı, Ö. (2003). Ne Demek İstanbul; Bebek, Niye Bebek?. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim Yayınları.
- Tanman, M. B. (1996). Gülhane Kasrı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(C.14, S.239-240). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tanman, M.B. (1994). Kalender Bahçesi. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*(C.4, S.395-396). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Tanman, M.B. (1992). Balat Camii ve Tekkesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.5, S.7-8). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1988). 19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tekin, F. (2006). Muhammed Rıza Âgehî ve “Çay” Redifli Bir Gazeli. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi*. (S.21. s. 129-134).
- Tillinghast, R. (2017). İstanbul’un Tarihi, Kültürü ve Yaşamı. İstanbul: Maya Kitap.
- Turan, L. (1999). Enderunlu Vâsıf’ın “Tahmis Bâ-Istılâhâ-i Zenân Der-Vâdî-i Nush u Pend Ez-Dehân-ı Vâlîde ile Cevâb-nâme-i Pesendîde Ez-Dehân-ı Duhter-i Zîbende-Güher” İsimli İki Manzumesine Pedagojik Açından Bir Yaklaşım”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13, 227-241.
- Öztoprak, N. (2005). “Fennî ve İzzet Efendi’nin Sâhîlnâmelerinde Üsküdar”. Üsküdar Sempozyumu II, Bildiriler (12-13 Mart 2004), (C II, , s. 11-27).
- Yalçın, A. B. (1994). Kıztaşı. *Düdüün Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C.5, S.17). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

- Yazar, İ. (2009). Ebu Bekir Kânî'nin (1712-1791) Şiirinde İstanbul. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*. (Volume: 2 Issue: 6. s. 699-704).
- Yazar, İ.,ve Uslu, E. (2016). Kasidelerde Şair Algısı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 487-504.
- Yekbaş, H. (2010). Klasik Türk Şiirinde Bazı Halk İnanışları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (1), 155-184.
- Yeniterzi, E. (2010). Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*. (Volume: 3 Issue: 15. s. 301-334).
- Yüksel, İ. A. (1988). Ağa Câmî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.1, S.453). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

EKLER

Ek 1: Etik Kurulu Onay Belgesi

T.C. ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
T.C. NO'SU	1461862308
ADI VE SOYADI	Tahir ÖZTÜRK
ÖĞRENCİ NO	201611033
TEL. NO' LARI	5347707658
E - MAIL ADRESLERİ	tahir21@hotmail.com
ANA BİLİM DALI	Türk Dil ve Edebiyatı
PROGRAM ADI	Türk Dil ve Edebiyatı Yüksek Lisans Programı
BİLİM DALININ ADI	Eski Türk Edebiyatı
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	Tez
İTİFAK BULUNDUĞU DÖNEMİ AIT DÖNEMLİK KAYDINI YAPILIP-YAPILMADI	2018 / 2019 DÖNEMİ KAYDINI YENİLEMEDİM / YENİLEDİM.
TEZİN KONUSU	
Tezin Konusu: Enderun'dan yetişen şairlerden olan Enderunu Vâsî'ın şiirlerinde İstanbul ve İstanbul'un sembolü, saygıya ve masne yerleri, yapıları, sanat erbabı ve çeşitli meslekleri, şenlikler ve eğlence meclâsleri, âdet ve inançları, giyim kuşamı, İstanbul'un dili, yeme içme gibi günlük yaşama dair birçok unsurun incelenmesidir.	
TEZİN AMACI	
Enderunu Vâsî'ın Divanı'ndan hareketle İstanbul'un XVIII. Yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başındaki görünüşünün divan şiirine nasıl yansımaya ortaya koymaktır. Bu bağlamda tezde mahallî unsurların divan şiirindeki yerini tespit ederek divan şiirinin özellikle XVIII. yüzyıldan sonra sosyal hayata kapılması nasıl açıldığı sorusuna da cevap aranacaktır.	
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	
Bu tez çalışmada İstanbul'un Vâsî'ın şiirindeki yeri ve işlevi, hangi açılarından şiire konu edildiği ve nasıl yansımaya araştırmıştır. İstanbul yaşantısının Vâsî'ın şiirinde hangi özelliklerle yer aldığı; İstanbul yaşantısına dair unsurlar, bu unsurlardan örnek şiir ve beyitler yoluyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Şairin şiirinde yeri unsurları aldıkları yer vererek divan şiirinin klasik çizginin dışına çıkıp çıkmadığı dair işlevi sunduğu ayrıca eleştirilmiştir. Osmanlıya beş yüz yıl kadar payitahtlık yapan İstanbul'un gezinti ve eğlence durakları, zevk ve aşkdan, halon günlük yaşantısına ışık tutan mahallî öğeler çalışmada işlenen başlıca konulardır. Böylece bu çalışmayla, İstanbul yaşantısının XVIII. yüzyıl divan şiirindeki yeri Enderunu Vâsî'ı Divanı örneğinden hareketle tespit edilerek konuya açıklık getirmeye çalışılmıştır. Anahtar kelimeler: Enderunu Vâsî'ı, Divan Şiiri, İstanbul Yaşantısı, Mahallî Halk, Sosyal Hayat.	
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER / KURUMLARIN ADLARI	
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AIT BİLGİLER KURUMUN ADI - ŞUBESİ / MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ	
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMAYI İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇESİNDE? HANGİ KURULUSUN? HANGİ BÖLÜMÜNDE? HANGİ ALANIN? HANGİ KODLARA? HANGİ ÖZELLİKLERİ? VE UYGULANACAKI ÖZEL AYRINTILI BİLGİLER	
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AIT ARAÇLARIN ÖLÇÜLERİN BAĞLIKLARI HANGİ ARAÇLARIN ÖLÇÜLERİN UYGULANACAKI	
EKLER (AMGELER, ÖLÇÜLER, FORMLAR ÖZEL EVRAKLARIN İZİNLERİLE BİRLİKTE KAĞ ADRESLİYİP OLUMLU OLAN AIT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILANAKTIR)	
1) ..... 2) ..... 3) ..... 4)	
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Tahir ÖZTÜRK	ÖĞRENCİNİN İMZASI:
TARİH: 14.02.2019	
TEZİN ARAŞTIRILAN KURUMUN İZİNİ ALAN DÖNEMLİK SONUÇU	
1. Seçilen konu Bilim ve İhtiyacına katkı sağlayacaktır.	
2. Anılan konu ..... faaliyet alanı içerisinde girmektedir.	
1. TEZ DANIŞMANININ ONAYI	
Adı - Soyadı: Balda AKA	
Unvanı : Dr. Öğr. Üyesi	
İmzası: 14.02.2019	
2. TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	
Adı - Soyadı: ..... Unvanı : ..... İmzası: 14.02.2019	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNÜN ONAYI	
Adı - Soyadı: Murat KOÇ	
Unvanı : Doç. Dr.	
İmzası: 14.02.2019	
A.B.D. BASKANININ ONAYI	
Adı - Soyadı: Sevin ARSLAN	
Unvanı : Prof. Dr.	
İmzası: 14.02.2019	
ETİK KURULU ASİL ÜYELERİNE AIT BİLGİLER	
Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	
Unvanı : Prof. Dr.	
İmzası: 14.02.2019	
Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	
Unvanı : Prof. Dr.	
İmzası: 14/02/2019	
Adı - Soyadı: Deniz AYUR GÜLE	
Unvanı : Prof. Dr.	
İmzası: 14.02.2019	
Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	
Unvanı : Prof. Dr.	
İmzası: 14.02.2019	
Adı - Soyadı: Mustafa TAVİLİ ODMAN	
Unvanı : Prof. Dr.	
İmzası: 14.02.2019	
Adı - Soyadı: ..... Unvanı : ..... İmzası: 14.02.2019	
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asil Üye	
Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	
Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	
Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	
Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	
Etik Kurulu Jüri Asil Üyesi	
Adı - Soyadı: ..... Unvanı : ..... İmzası: 14.02.2019	
Etik Kurulu Jüri Yedek Üyesi	
OY BİRLİĞİ İLE	
OY ÇOKLUĞU İLE	
Çalışma yapılacak olan tez için uygulanacak olduğu Anketler/ Formlar/Ölçütleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asil Jüri Üyelerince incelenmiş olup, 14/12/2019 -14/12/2019 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin varlığını tarafımızca uygundur.	

AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜNE ONAYLATILARAK ENSTİTÜ SEKRETERLİĞİNE TESLİM EDİLECEKTİR.

EKLER: (.....) Sayfa .....
(.....) Sayfa .....
(.....) Sayfa .....
Anket, Formlar.

SOAE-238

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Tahir ÖZTÜRK
Doğum Tarihi/Yeri : 05.12.1989/ Çermik/Diyarbakır
e-posta : tahir21_@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2010-2014 : Lisans, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
2014-2015 : Pedagojik Formasyon, Necmettin Erbakan Üniversitesi
2017-2019 : Yüksek Lisans, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.